

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

1939 BÜYÜK ERZİNCAN DEPREMİ

SERKAN YILDIZ

Danışman : Prof. Dr. Şerif DEMİR
Jüri Üyesi : Prof. Dr. Mehmet Serhat YILMAZ
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Aydın EFE

KASTAMONU-2024

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Serkan YILDIZ

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

1939 BÜYÜK ERZİNCAN DEPREMİ

SERKAN YILDIZ

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANA BİLİM DALI

DANIŞMAN: PROF. DR. ŞERİF DEMİR

Erzincan, doğudan batıya giden Kuzey Anadolu Fay Hattına bağlı en genç ve geniş tektonik hareketlenmelerin ortaya çıktığı yerdir. Tarih boyunca pek çok büyük yer sarsıntısına sahne olmuştur. Bu eser, Erzincan ilinin 27 Aralık 1939’da yaşadığı büyük deprem ve bu depremin bölge halkına etkileri öncelikli olmak üzere; şehrin genel özellikleri hakkında da önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Şehrin gerek tarihsel, gerek jeolojik, gerek coğrafi ve gerekse kültürel özelliklerinden bahseden eserimizin, Erzincan ile ilgili birçok konuda araştırmacı ve okuyuculara faydalı bilgiler sunacağı kanaatindeyiz. Sadece Türkiye’nin değil aynı zamanda dünyanın da sayılı depremlerinden biri olarak kabul edilen 1939 Büyük Erzincan Depremi, resmi kayıtlara göre 32.968 vatandaşımızın canını almış olmasına rağmen, ülkemizde yeterince bilinen bir deprem değildir. Böylesine geniş bir alanı etkileyen ve beraberinde sayısız acı hikâyeleri getiren bu felaketin daha çok insan tarafından bilinmesi ve öneminin fark edilmesi bizleri ziyadesiyle memnun edecektir. Felaket nedeniyle yaşanan göç hareketleri, Kızılay tarafından yapılan yardımlar ve TBMM’nin yapmış olduğu çalışmalara da eserde yer verilmiştir. Deprem sonrası tüm ülke birlik ve beraberlik duygusuyla hareket ederek felaket bölgesine hizmet için birbiriyle adeta yarış içine girmiştir. Öğrenci, memur, işçi, esnaf, sanatçı, siyasetçi fark etmeksizin herkes kendi çapında yardımda bulunmuştur. Gazeteler haftalarca deprem ile ilgili yardım haberleri paylaşmışlardır. Bunun yanında yabancı devletler de birçok yardımda bulunmuş ve önemli katkılar sağlamışlardır. Geçmişin geleceğe yön verdiğine inanan bir tarihçi olarak, deprem ülkesi olduğumuz ve her an bu gibi felaketlere hazırlıklı yaşamamız gerektiğine inanmaktayım. Umut ediyoruz ki çalışmamız amacına ulaşarak ülkemizde deprem konusundaki farkındalığın artmasına katkı sunacaktır.

ANAHTAR KELİMELELER: Erzincan, Kemah, Deprem, 1939 Büyük Erzincan Depremi, Felaket, Fay Hattı

Haziran 2024, 119 Sayfa

ABSTRACT

MSC THESIS

1939 GREAT ERZİNCAN EARTHQUAKE

SERKAN YILDIZ

KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE

DEPARTMENT OF HISTORY

SUPERVISOR: PROF. DR. ŞERİF DEMİR

Erzincan is the site of the youngest and most extensive tectonic movements related to the North Anatolian Fault Line running from east to west. It has been the scene of many major earthquakes throughout history. This work contains important information about the great earthquake Erzincan experienced on 27 December 1939 and the effects of this earthquake on the people of the region, as well as the general characteristics of the city. We believe that our work, which mentions both historical, geological, geographical and cultural features of the city, will provide useful information to researchers and readers on many issues related to Erzincan. The Great Erzincan Earthquake of 1939, which is considered to be one of the most important earthquakes not only in Turkey but also in the world, is not a well-known earthquake in our country, although it took the lives of 32,968 citizens according to official records. We would be very pleased to see that this disaster, which affected such a large area and brought countless stories of suffering with it, is known by more people and its importance is recognised. The migration movements due to the disaster, the aids provided by the Red Crescent and the works carried out by the Turkish Grand National Assembly are also included in the work. After the earthquake, the whole country acted with a sense of unity and solidarity and entered into a race with each other to serve the disaster area. Students, civil servants, labourers, tradesmen, artists, politicians, everyone helped in their own way. Newspapers shared news about the earthquake for weeks. In addition, foreign states also provided many aids and made significant contributions. As a historian who believes that the past gives direction to the future, I believe that we are an earthquake country and we should live prepared for such disasters at any time. We hope that our study will reach its goal and contribute to increasing awareness about earthquakes in our country.

KEYWORDS: Erzincan, Kemah, Earthquake, 1939 Great Erzincan Earthquake, Disaster, Fault Line

June 2024, 119 Page

TEŞEKKÜR

Bu çalışma ülkemiz açısından oldukça önemli ve takip edilen bir konu olan deprem üzerine yapılmıştır. Arşiv belgeleri, meclis tutanakları, kitaplar, makaleler ve dönemin gazeteleri ana kaynaklarımızı oluşturmuştur. Alana katkı sunması ve sonraki çalışmalara kaynak olmasını temenni ederim.

Öncelikle sevgili kızlarım Defne ve Zeynep'e, bana her zaman destek olan sevgili eşim Nihal Yıldız' a, bu günlere gelmemi sağlayan değerli anne ve babama şükranlarımı sunarım. Çalışmanın tamamlanma sürecinde emeği geçen danışman hocam Prof. Dr. Şerif Demir'e, destekleri için Prof. Dr. Mehmet Serhat Yılmaz'a, tezin ortaya çıkışı ve gelişiminde katkı sağlayan Doç. Dr. Mustafa Bostancı hocalarıma, bu süreçte bana desteğini esirgemeyen tüm öğrenci, arkadaş ve dostlarıma teşekkür ederim.

Serkan YILDIZ

Kastamonu, 2024

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAYI	ii
TAAHHÜTNAME	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ.....	ix
TABLolar DİZİNİ	x
KISALTMALAR DİZİNİ	xi
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Deprem Nedir?	2
1.2 Tarihi Coğrafya Nedir?	5
1.3 Türkiye’de Depremler ve Deprem Tarihi.....	7
1.4 Tarih Boyunca Kayda Geçen Erzincan Depremleri (1939’a kadar)	9
1.5 1939 Sonrası Erzincan’da Meydana Gelen Önemli Depremler	11
2. ERZİNCAN HAKKINDA GENEL BİR DEĞERLENDİRME	12
2.1 Erzincan’ın Adı	12
2.2 Erzincan’ın Tarihi.....	13
2.2.1 İlkçağ	14
2.2.2 İslami Dönem Arap Hâkimiyeti.....	14
2.2.3 Mengücekliler Dönemi	15
2.2.4 İlhanlılar Dönemi	16
2.2.5 Anadolu / Türkiye Selçuklular Dönemi.....	17
2.2.6 Eretna Beyliği, Mutahharten ve Erzincan Emirliği	18
2.2.7 Akkoyunlular Dönemi	18
2.2.8 Osmanlı Devleti Dönemi	19
2.2.9 Cumhuriyet Dönemi	20
2.3 Erzincan’ın Konumu, Coğrafi Özellikleri	23
2.4 Erzincan’da ki Fay Hattı.....	25
2.5 Erzincan Folkloru, Edebiyat ve Sanatı	26
2.6 Depremin Gerçekleştiği Dönemde Devletin Yönetim Kademesi	29
3. BÜYÜK ERZİNCAN DEPREMİ - 1939	31
3.1 Depremin Meydana Gelişi ve Ülkede Duyulması.....	31
3.2 TBMM’nin 1939 Büyük Erzincan Depremi Konusunda Yapmış Olduğu Çalışmalar	44
3.3 Erzincan Milletvekili Zeynel Gündoğdu’nun Meclise Verdiği Soru Önergesi	52
3.4 Yaşanan İlginç Olaylar, Üzücü ve İbretlik Hikâyeler, Röportajlar	52
3.5 Kimsesiz Kalan Çocuklar	59
3.6 Deprem Sonrası Eğitim-Öğretim Çalışmaları	60
3.7 Yurt Çapında İptal Edilen ve Ertelenen Etkinlikler	61
3.8 Yabancı Ülkelerden Gelen Taziye Mesajları	62
3.9 Devlet Büyüklerinin Ziyaretleri	66
3.10 Cumhurbaşkanı’nın Tokat’ta Türk Milletine Verdiği Beyanat	68

3.11	Deprem Sonrası Yapılan Yardımlar	68
3.11.1	Yabancı Devletlerin Yapmış Oldukları Yardımlar	68
3.11.2	Yurtiçinde Yapılan Yardımlar	70
3.12	Büyük Depremden Önce ve Sonra Meydana Gelen Yer Sarsıntıları	78
3.12.1	Büyük Deprem Öncesi Bölgede Meydana Gelen Depremler	78
3.12.2	Büyük Deprem Sonrası Bölgede Meydana Gelen Artçı Depremler.....	79
3.13	Deprem Sonrası Yurt Çapında Düzenlenen Yardım Etkinlikleri.....	81
3.14	Deprem Sonrası Bayındırlık, İskân, Tarım ve Sanayi Çalışmaları	83
3.15	Deprem Bölgesinden Yurdun Diğer Bölgelerine Yapılan Göçler.....	85
4.	SONUÇ VE TARTIŞMA	88
KAYNAKLAR	92	
EK A	Göç Eden Ermenilerin Evlerine Depremzedelerin Yerleştirilmesi	105
EK B	Milletvekili Zeynel Gündoğdu'nun Meclise Verdiği Soru Önergesi	106
EK C	İngiliz Hükümetinin, Hastane Gemisi Gönderme Teklifiyle İlgili Belge ..	107
EK Ç	Erzincan'a Giriş-Çıkışın Yasaklanması İle İlgili Kararname.....	108
EK D	Yeni Kurulacak Şehrin Yerinin Tespitiyle ilgili Belge.....	109
EK E	Ulus Gazetesinde Depremin Ertesi Günü Haberleri	111
EK F	Akşam Gazetesi'nde Erzincan ve Kemah'a Dair Haberler.....	112
EK G	Cumhuriyet Gazetesinin Felaketin Büyüklüğünü Anlatan Manşeti.....	113
EK H	Cumhuriyet Gazetesinin Felaketin Son Rakamlarının Verildiği Baskısı...	114
EK I	Depremin Ertesi Günü İkdâm Gazetesi Manşeti	115
EK İ	Depremin Ertesi Günü Son Posta Gazetesi Manşeti.....	116
EK J	Mahkûmların Affedilmeleri İle İlgili Çıkarılan Kanun	117
EK K	İsmet İnönü ile Oğlunu Kaybetmiş Acılı Bir Annenin Fotoğrafı	118
EK L	Erzincan Askeri Ortaokulu Enkazı	119

ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 2.1 Şehirlerin depremi hissetme saatlerini gösteren harita	33
Şekil 2.2 Depremin tesir alanını gösteren harita	40

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1.1 1939' a kadar Erzincan'da yaşanan önemli depremler.....	9
Tablo 1.2 1939 sonrası Erzincan ve çevresinde yaşanan büyük depremler.....	11

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	: Bakınız
BMM	: Büyük Millet Meclisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
c.	: Cilt
KAREFAD	: Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
MSK	: Medvedev-Sponheur-Karnik (Deprem Şiddet Cetveli)
Prof. Dr.	: Profesör Doktor
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TDVİS	: Türkiye Diyanet Vakfı Büyük İslam Ansiklopedisi

1. GİRİŞ

Bu çalışmanın temel amacı, yıllar önce gerçekleşmiş olan büyük Erzincan depreminden günümüze kadar geçen zaman diliminde, ülke olarak hangi seviyeye geldiğimizi görebilmek ve gelecekte yaşanması muhtemel felaketlere ne derece hazır olduğumuzu sorgulamaktır.

Çalışmanın en önemli kaynakları, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri'nden taranan belgeler içerisinden alınan bilgiler ve olayın gerçekleştiği gecenin sabahından itibaren yayın yapmaya başlayan gazetelerdir. Bu gazeteler özellikle Ulus, Cumhuriyet, Akşam gibi zamanın ulusal gazeteleri yanında yerel yayın yapan bazı gazetelerden oluşmuştur. Bunun yanında çeşitli internet sitelerinde bulunan kaynaklardan da yararlanılmıştır. Ayrıca deprem felaketi sonrası ünlü edebiyatçılar tarafından kaleme alınan edebi eserlere de çalışmamızda yer verilmiştir. Gazeteler incelenirken bazen aynı haberlerin gazetelerde farklı şekillerde verildiği de gözlemlenmiştir. Haberlerin içeriklerinin de zaman zaman birbiri ile çeliştiği görülmüştür. Bu şekilde olan çelişkili haberlere ya yer verilmemiş ya da farklı kaynaklardan da teyit etme yöntemiyle alınmıştır. Bunun yanında tamamen objektif olma adına, dikkat çeken bir hususu daha belirtmekte fayda vardır. Dönemin hükümeti ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile ilgili de hiçbir gazete ve yayında olumsuz eleştiriye yer verilmediğini hatta büyük övgülerle haberler yapıldığını görmekteyiz. Bu konu da aslında büyük önem arz etmektedir. Çünkü objektif bilgiye ulaşma noktasında bu konunun bazı sınırlılıklar ortaya koymuş olma ihtimali oldukça yüksektir.

Yapılan yardımlar, çıkarılan kanunlar, can kayıpları, yaralı sayıları, farklı bölgelere göç edenler, kimsesiz kalan çocuklar ve benzeri konularla ilgili çeşitli sayısal verilere ve istatistiklere de yer verilerek konu mümkün olduğunca somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

Çalışma tarih biliminin araştırma yöntemlerine uygun olarak hazırlanmıştır. Öncelikle kaynak taraması yapılarak gerekli malzemeler toplanmıştır. Toplanan malzemeler sınıflandırılmış ve böylece erişim kolaylığı sağlanmıştır. Sonra

belgelerin bilgi olarak yeterli olup olmadığı ve güvenilirliği kontrol edilmiştir. Son olarak da elde edilen veriler, kronolojiye uygun olarak birleştirilerek özgün bir çalışma meydana getirilmeye gayret edilmiştir.

1.1 Deprem Nedir?

Dünyamızın iç kısımlarında yer alan manto tabakası üzerinde yüzmekte olan yer kabuğunun (litosfer tabakasının), iç katmanlarda oluşan bazı hareketler ve dalgalanmaların etkisiyle harekete geçmesi ve yüzmesi, birbirlerini sıkıştırması¹, bunun sonucu olarak yerin derinliklerinde depolanan enerjinin boşalması ve bu enerjinin boşalması sırasında meydana gelen yer sarsıntılarına deprem adı verilmektedir.² Deprem ayrıca yerin altındaki çatlamlar ve kırılmalar sebebiyle meydana gelen hareketlerin yeryüzünü hareket ettirmesi olayı olarak da tanımlanmaktadır.³ Yani depremlerin, yer küreyi oluşturan katmanların yapısıyla ilgili olduğu buradan anlaşılmaktadır. Yer kabuğunu meydana getiren litosfer tabakası farklı platolardan oluşmuştur. Bu platolar, daha altta bulunan, manto denilen, kıvrımlı bir tabakanın üzerinde ağır ağır hareket etmektedirler. Yani bir anlamda yüzmeye olayı gerçekleşmektedir. Yüzmekte olan platolar yavaş yavaş birbirleriyle karşı karşıya gelirler. Kendilerini frenleyemeyen bu platolar birbirleriyle karşılaştıklarında (çarpıştıklarında), yeryüzünün kırılmaya müsait hatları boyunca büyük basınçlar ortaya çıkarırlar. Platoların yarattığı sıkışma çizgisi boyunca, büyük bir enerji depolanması meydana gelir. Sürekli birikime uğrayarak büyüyen bu enerji, sonunda büyük bir patlama ve deşarj ile yer kabuğu kırıklarına yol açar ve söz konusu olayın yaşandığı bölge kuvvetli bir şekilde sarsılarak deprem dediğimiz olay gerçekleşir.⁴

Deprem, Şemsettin Sami'nin Kamus-ı Türki adlı eserinde “hareket” kelimesiyle açıklanmış ve depremin kımıldanma, deprenme ve oynama anlamlarına da geldiği belirtilmiştir. Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi'nde ise “yer kabuğunun belli

¹ Cemal Aytemiz, **1939 Erzincan Depremi ve Yeni Şehir Fay Hatları Üzerinde Nasıl Kuruldu**, Başak Matbaacılık, Ankara 2012, s. 8

² Eşref Atabey, **Deprem**, Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2000, s. 15

³ Uğur Yayla, “*Deprem Bilgi Düzeyi Ve Depreme Hazırlıklı Olma Durumu: Erzincan İli*”, **Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Afet Yönetimi Anabilim Dalı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2016, Gümüşhane, s. 2

⁴ Aytemiz, **a.g.e.**, s. 8

bir derinliğinde, bir dış merkezden başlayarak oluşan ani devinim ya da sarsıntı” olarak tanımlanmıştır.⁵

MÖ 384/83-322 yıllarında yaşamış olan meşhur Yunan filozofu Aristo da depremlerin sebebini “Yerin içindeki fırtınalardan, yeni tabirle gazlardan” meydana geldiğini söylemiştir ki, bu düşünce günümüzdeki ilmi görüşlere de oldukça yakındır.⁶

Coğrafi terim olarak kısa bir tanım yapmak gerekirse: Yer’in derinliklerinden gelen, yeryüzünde titreşmeler şeklinde beliren doğal olaydır. Deprem, yerkabuğunun iyice oturmamış yerlerinin yerinden oynaması yüzünden olmaktadır.⁷

Deprem sözcüğü geçmiş zamanlarda halk arasında, değişik yöre ve coğrafyalarda farklı biçimlerde kullanıla gelmiştir. Bunlardan bazıları “hareket-i arz”, “zelzele”, “yer sarsıntısı” şeklinde günümüzde de tanıdık gelen kelimelerdir.⁸

Deprem, farklı bir ifade ile de, yer kabuğunda meydana gelen salınım ve titreşim hareketidir. Dünyada günümüze kadar farklı büyüklükte ve şiddette birçok deprem meydana gelmiş ve bugüne kadar meydana gelen depremlerde büyük can ve mal kayıpları yaşanmıştır. Sismik açıdan aktif fayların bulunduğu bir coğrafyada yer alan ülkemizde de geçmişte büyük depremler yaşanmıştır. Deprem, önlenemeyen bir doğal afet olduğundan ve günümüz teknolojisi ile henüz yeri ve zamanı kesin olarak tahmin edilemediğinden dolayı deprem etkilerine karşı dayanıklı yapılar inşa etmek gerekmektedir.

Deprem sırasında yerkabuğundaki kırılmalar nedeniyle yer yüzeyi ani olarak sarsılmaktadır. İnsanın hareketsiz kabul ettiği ve güvenle ayağını bastığı toprağın da oynayacağını ve üzerinde bulunan tüm yapıların da hasar görüp, can ve mal kaybına uğrayacak şekilde yıkılabileceklerini gösteren bir doğa olayıdır.⁹

⁵ Ümit Bulut, **Cumhuriyet Dönemi Deprem Tarihi**, Kitap Yurdu Doğrudan Yayıncılık, İstanbul 2020, s. 11

⁶ Hasan Özgör, **Sismologie - Türkiye’de ve Dünyada Meydana Gelen Büyük Depremler**, Türkiye Matbaacılık, Ankara 1952, s. 1

⁷ Reşat İzbirak, **Coğrafya Terimler Sözlüğü**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1992, s. 97

⁸ Bulut, **a.g.e.**, s. 11

⁹ <https://www.afad.gov.tr/deprem-nedir>, 28.12.2023 tarihinde erişildi.

Büyük Erzincan Depreminin yaşandığı dönemin jeoloji profesörlerinden Hamid Nafiz Pamir, Son Posta gazetesinin kendisi ile yapmış olduğu röportajda deprem ve bölgenin özellikleri hakkında şu bilgileri vermiştir:

“Zelzele iki türlü olur. Birine volkanik öbürüne tektonik zelzele denir. Bizim topraklarımızda meydana gelen zelzeleler tektonik kökenli zelzelelerdir. Arzın tabakalarında kırıklar mevcuttur. Anadolu böyle kırılmış mıntika üzerindedir. Böyle tabakaların kırılmasından hâsıl olan sarsıntılar, tektonik sarsıntılar olmuş olur. Bizim zelzelelerin volkanla alakası yoktur. Bir yerin jeolojik tektonik haritasını yapmadan imar işlerine başlamak hatalıdır. İngilizler bu işe yüz sene evvel başlamışlardır. Bulgarlar ve Yunanlılar topraklarını tanımakla meşguldürler. ... Ülkemizin jeolojik tektonik haritası yaklaşık 40 pafta tutar. Bu işi 40 jeolog ancak 10 senede yapabilir.”¹⁰

Deprem insanoğlunun en çok etkilendiği doğal afetlerin başında gelmektedir. Yıkıcı etkisi oldukça büyük olan depremler gerek doğada gerekse insanoğlunun hayatında büyük tahribatlara yol açmaktadır. Bu doğal afet, birtakım sosyolojik ve psikolojik problemleri de beraberinde getirmiş ve tedavisi zor yaralar açmıştır.¹¹ Yine depremler, insanlığın ortak hafızasında yer etmiş önemli olaylardan biridir. Anadolu coğrafyası birinci derecede deprem kuşağında yer alıyor olması nedeniyle tarihi boyunca birçok yıkıcı deprem yaşamıştır. Bu depremler gerçekleştikleri yerlerde büyük yıkımlara, can ve mal kayıplarına sebebiyet vermiştir. Gerek toplumsal gerekse ferdi hayatta önemli kırılmalara yol açan depremler toplumsal bellekte yer etmiş olmasına bağlı olarak kendisine edebiyat alanında da büyük yer edinmiştir.¹²

Yer sarsıntıları, çoğu zaman sosyal bilim uzmanlarının, bilhassa tarihçilerin pek fazla ilgi göstermedikleri bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak büyük felaketler yaşamış ülkemizde, bu alandaki çalışmaların daha fazla önemsenmesi gerektiği de muhakkaktır. Olası bir depremde devlet mekanizmasının süreci nasıl yöneteceği, önceki felaketlerle benzerlik ve farklılıkları tespit etme, yaraların sarılması noktasında yol haritasının belirlenmesi konularında, tarihçilerin çalışmaları da önem

¹⁰ “Zelzelelerden Almamız Lazım Gelen Dersler”, *Son Posta*, 28 Aralık 1939, s. 5

¹¹ İlhan Haçın, “1939 Erzincan Büyük Depremi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Erzincan 2014, s. 39

¹² Sait Sayar, “Deprem Destanlarında Erzincan Ve Deprem Destanlarının Zaman, Mekân, Şair Bağlılarında Karşılaştırılması”, *Uluslararası Erzincan Sempozyumu (28 Eylül-1 Ekim 2016)*, c. I, Erzincan Üniversitesi Dijital Baskı Merkezi, Erzincan 2016, s. 638

arz etmektedir. Bu konuda özellikle cumhuriyet öncesi depremlemler olmak üzere sonraki depremler de tarihçiler tarafından yeterince ele alınıp incelenmiş değildir.¹³

Erzincan şehrinin coğrafi konumu itibariyle, Kuzey Anadolu Fayı'nın doğu-batı doğrultusunda kat ettiği yerde bulunmasından dolayı tarihi süreçte birçok defa büyük depremlere maruz kaldığı ortaya konulmuştur.¹⁴ Bu depremler arasında etkilerinin en çok hissedildiği ve yaraların en zor sarıldığı deprem, şüphesiz 1939 Büyük Erzincan Depremi'dir.

1.2 Tarihi Coğrafya Nedir?

Geçmişten günümüze, belirli bir zaman diliminde dünyanın tamamının veya bir bölümünün çağdaş coğrafya ilke ve yöntemleri ile araştırılması tarihi coğrafya olarak tanımlanır. Bazı coğrafyacılar, bu bilim dalını beşeri coğrafyanın alt dalı şeklinde değerlendirirken bazıları ise, coğrafyanın bir alt dalı ve tarihten faydalanan interdisipliner¹⁵ (ortak bir konuda, belirli disiplin bilgisine farklı disiplinlerin katkıda bulunması)¹⁶ bir saha olarak geniş bir konu yelpazesinde değerlendirmektedirler.¹⁷

Mekânın beşeri ve fiziki özelliklerinin iyi okunabilmesi ve yorumlanabilmesinde, tarihi coğrafya çalışmaları büyük önem arz eder. Bilimin ve bilimsel bilginin temelini oluşturan mekân algısı ve çalışmaları, geniş bir yelpazeye sahip olup çeşitliliğini ve sürekliliğini korumaktadır. Bu suretle tarihi coğrafya çalışmaları, sadece geçmişte mekânsal kullanımların aydınlatılmasını değil, aynı zamanda bugünlere ait izahlara ve geleceğe dair planlar yapılabilmesine büyük bir olanak sağlar.¹⁸

Günümüzde birçok bilim dalı, kültür ve kültürel miras ile alakalı araştırmalar yapmakta ve bu konuyu değişik açılardan incelemektedirler. Araştırma yapan bu

¹³ Bulut, a.g.e, s. 5

¹⁴ Erdem Yavuz, "1939 Erzincan Depremi Ve Deprem Etkileri", **Uluslararası Erzincan Sempozyumu (28 Eylül-1 Ekim 2016)**, c. I, Erzincan Üniversitesi Dijital Baskı Merkezi, Erzincan 2016, s. 450

¹⁵ Abdülkadir Gül-Adem Başbüyük, **Bir Tarihi Coğrafya İncelemesi**, Salkımsöğüt Yayınevi, Erzurum 2011, s. 1

¹⁶ <https://bezmialem.edu.tr/saglik-bilimleri-enstitusu/Documents/gul-guer-erdogan-1.pdf>, 03.02.2023 tarihinde erişildi.

¹⁷ Gül-Başbüyük, a.g.e, s. 1

¹⁸ https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/tarihi_cografya, 01.02.2023 tarihinde erişildi.

bilim dallarından tarih ve coğrafya ilk akla gelenlerden olup tarih geçmişteki; coğrafya ise günümüzdeki kültürel konularla ilgilenmektedir. Dolayısıyla, yeterli tarihi verisi olmadan mekânsal araştırmalar yapan coğrafya ile çoğunlukla mekânsal açıdan konuya dikkat etmeden geçmişini inceleyen tarih bilimi arasında kalan tarihi coğrafya, bu noktada daha geniş bir yelpazede çalışmaktadır. İnsanın tüm faaliyetleri mekân üzerinde olduğundan, mekân temelli bir bilim olan coğrafyada kültür önemli bir yere sahiptir. Ayrıca kültürel miras mekân üzerinde yer aldığından, geçmiş mekân incelemesini merkeze alan tarihi coğrafya, kültürel miras araştırmalarında önemli bir yere sahiptir.¹⁹

Bütün tarihi olaylar belli bir coğrafyada cereyan eder. Olayın değerlendirilmesi amacıyla mekân tasvirini coğrafya yapar. Coğrafi koşullar, tarihe şekil verdiği gibi aynı zamanda onu geliştirir. Bu açıdan coğrafi çevre tarihin akışında her dönem etkili olmuştur.²⁰ Coğrafya mekân ve insan etkileşimi hususundaki türlü konuyu, tarih ise insan ile ilgili her şeyin geçmişini araştırarak problem çözümünü üstlenir. Bu bakımdan her iki bilimden faydalanan ve bir bakıma bu iki bilimin arakesiti olan tarihi coğrafya, hem tarih hem de coğrafyanın araştırma konularına göre daha kapsamlıdır.²¹

Tarihi coğrafya, esas olarak bir bölgenin tarih içindeki coğrafi özelliklerinin araştırılması ve tasvirini yapar. Bu amacı gerçekleştirmek maksadıyla da insan topluluklarının dağılımı ve kurulan devletlerin coğrafi durumlarını inceler ve bununla ilgili çalışmalar yapar.²²

Tarihi coğrafya, modern coğrafya ilke ve yöntemlerini kullanarak bir sahayı geçmiş bir zaman diliminde araştıran disiplinler arası coğrafya bilim koluna verilen isimdir.

¹⁹ Osman Gümüşçü, “*Tarihi Coğrafya ve Kültürel Miras*”, *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, S.75, 2018, s.99

²⁰ Safiye Samancı, “*Ortaçağ’da Erzincan’ın Tarihi Coğrafyası*”, *Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan 2018, s. 2

²¹ Gül-Başbüyük, a.g.e, s. 1

²² Samancı, a.g.e, s. 3

Heredot' un M.Ö 5.yüzyıldaki yazıları, özellikle Nil Deltası'nın nasıl oluştuğunu konu edinen bilgilendirmeleri tarihi coğrafyanın ilk örneği kabul edilmektedir.²³

Bu çerçevede, yürütmüş olduğumuz çalışma hem tarih hem de coğrafyanın ilgi alanına girmektedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi tarihi coğrafya kapsamı daha geniş olması nedeniyle konu ile ilgili bilgi sahibi olmak isteyen araştırmacılara daha fazla bilgi sunmaktadır.

1.3 Türkiye'de Depremler ve Deprem Tarihi

Türkiye deprem riski oldukça yüksek olan bir kuşak üzerinde yer almaktadır. Birinci ve Beşinci derece arasını dâhil edersek ülkemizin %92'si deprem bölgeleri içerisinde yer alırken, ülke nüfusunun %95'i deprem tehlikesi altında yaşamaktadır. Ayrıca ağır sanayi bölgelerinin %98'i, barajlarımızın da %92'sinin deprem riski taşıyan bölgeler üzerinde bulunduğu ifade edilmektedir. Bu nedenle tarih boyunca Türkiye'de can ve mal kaybıyla sonuçlanan birçok deprem meydana gelmiştir.²⁴

Bunun yanında, Türkiye topraklarının %66'sı 1. ve 2. derece deprem bölgeleri, yani aktif fay hatları içerisinde bulunmakta ve Türkiye halkının %71'i yüksek deprem riski taşıyan bu bölgelerde yaşamaktadır. Türkiye'de yaşanmış olan doğal afetler ve bunların vermiş oldukları zararlarla ilgili bir inceleme yapıldığında, en çok tahribat yapan afet türünün deprem olduğu görülmektedir.²⁵

Türkiye'de meydana gelen depremlerin büyük çoğunluğu tektonik depremlerdir. Mağara yani çöküntü olarak adlandırılan depremlere Çankırı ve çevresinde rastlanılmaktadır. Ülkemizde volkanik depremlere ise 500 ila 1000 yıl kadar önce Karacadağ, Erciyes, Karadağ, Hasan Dağı bölgelerinde rastlandığı jeologlar tarafından ifade edilmektedir.²⁶

²³ Osman Gümüşçü, **Tarihi Coğrafya**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2010, s. 167

²⁴ Serkan Öztürk, "*Deprem Tehlikesi Ve Artçı Şok Olasılığı Değerlendirme Yöntemlerinin Türkiye'deki Depremlere Bir Uygulaması*", **Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trabzon 2009, s. 1

²⁵ Hilal Yalçın, "*Türkiye Ve Kafkasların Depremselliği Deprem Tehlikesinin İncelenmesi*", **Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2012, s. 5

²⁶ Özgör, **a.g.e.**, s. 9, 11

Türkiye’de meydana gelen 1938 Kırşehir, 1939’da Erzincan ve Dikili’de gerçekleşen depremlerde 40 bine yakın vatandaşımız hayatlarını kaybetmişlerdir.²⁷ 1943 Tosya depreminde; Tosya, Kastamonu merkezi ve Kargı’da dâhil olmak üzere 1071 kişi hayatını kaybetmiştir. Ayrıca 6.354 bina da kullanılamaz hale gelmiştir.²⁸ 1930 Hakkâri depreminde 2.514, 1.942 Tokat-Erbaa depreminde 3.000, 1.944 Gerede depreminde 3.959, 1.976 Çaldıran depreminde 3.840 vatandaşımız hayatlarını kaybetmişlerdir. Yine büyük kayıp yaşanan depremlerden olan, 1.999 Gölcük depreminde ise 17.480 kişi²⁹, 1992 Erzincan depreminde ise 653 kişi hayatını kaybetmiştir.³⁰

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri de tıpkı inceleme konumuz olan 1939 Erzincan Depremi gibi en büyük depremlerimiz arasında yerini almıştır. Bu depremde Kahramanmaraş, Hatay, Gaziantep, Osmaniye, Malatya, Adıyaman, Adana, Diyarbakır, Kilis ve Şanlıurfa’da toplamında 2 milyona yakın yerleşimde hasar meydana gelmiştir.³¹ En acısı da 54 bine yakın vatandaşımız hayatını kaybederken, 110 bine yakın kişi de yaralanmıştır. Bu saydıklarımız dışında günümüze kadar daha birçok deprem meydana gelmiştir.³²

Türkiye gerek tarihi ve gerekse kültürel yönden zengin bir ülkedir. Bu nedenle yıkıcı ya da tahrip edici nitelikte olan depremler sebebiyle, yerine gelmesi mümkün olmayan, tarihi yapı ve yerleşim bölgelerinin de yok olmasına veya ağır hasarlar almasına neden olmuştur. Çeşitli bilimsel yöntemler kullanılarak yapılan tahminlere göre, Türkiye’de önemli hasarlara yol açabilecek VII MSK şiddetindeki bir depremin bir yıl içerisinde gerçekleşme ihtimalinin %63 olduğu, IX şiddetindeki yıkıcı bir depremin beş yılda bir gerçekleşme ihtimalinin ise yine %63 olduğu ifade edilmektedir.³³

²⁷ Özgör, a.g.e, s. 19

²⁸ Ercan Çelebi, “Büyük Hareket: 26 Kasım 1943 Tarihli Tosya-Lâdik Depremi’nin **Kastamonu Merkez ve Tosya İlçesindeki Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme**”, **KAREFAD ÇKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi**, c. 9, S. 1, Nisan 2021, s. 52, 53

²⁹ <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/turkiyede-son-yuzyilda-gerceklesen-buyuk-depremler>, 04.05.2024 tarihinde erişildi.

³⁰ Gül-Başıbüyük, a.g.e, s. 233

³¹ <https://ilkha.com/gundem/turkiyede-yasanan-buyuk-depremler-345272>, 04.05.2024 tarihinde erişildi.

³² https://tr.wikipedia.org/wiki/2023_Kahramanmara%C5%9F_depremleri, 04.05.2024 tarihinde erişildi.

³³ Yalçın, a.g.e, s. 6

Ülkemizde meydana gelen depremlerdeki can kaybının yüksek oluşunun sebeplerinden biri de özellikle Osmanlı döneminden kalan binaların çoğunlukla depreme dayanıksız bir malzeme olan kerpiçten yapılmış olmasıdır. Tabi ki maliyetin düşük olması bu malzemeyi her dönem cazip kılmıştır. Bu binalar zamanla ahşap ve betonarmeye dönüşmüştür.³⁴

1.4 Tarih Boyunca Kayda Geçen Erzincan Depremleri (1939’a kadar)

Tablo 1.1 1939’ a kadar Erzincan’da yaşanan önemli depremler³⁵

Tarihi	Şiddeti	Açıklama
1011	VIII	Bilgi bulunmamaktadır.
1045	IX	Bilgi bulunmamaktadır.
1068	VII	Bilgi bulunmamaktadır.
1161	VII	Bilgi bulunmamaktadır.
1168	VIII	Bilgi bulunmamaktadır.
1236	VII	Bilgi bulunmamaktadır.
1254	VIII	16.000 kişi yaşamını yitirmiştir.
1268	IX	Bu depremde 15.000 kişi yaşamını yitirmiştir.
1281	VI	Bilgi bulunmamaktadır.
1287	VII	Bilgi bulunmamaktadır.
1289	VII	Bilgi bulunmamaktadır.
1290	VI	Bu yıl iki ayrı deprem yaşanmıştır.
1308	VII	Bilgi bulunmamaktadır.
1345	VI	Bilgi bulunmamaktadır.
1356	VI	Bilgi bulunmamaktadır.
1366	VI	Bilgi bulunmamaktadır.
1374	VIII	Bilgi bulunmamaktadır.
1422	VIII	Tarihinin 1452 olma ihtimali var.
1433	VI	Bilgi bulunmamaktadır.
1456	VIII	Bilgi bulunmamaktadır.
1458	X	32.000 kişi yaşamını yitirmiştir.
1543	VII	Bilgi bulunmamaktadır.

³⁴ Aytemiz, a.g.e, s. 140

³⁵ <https://deprem.afad.gov.tr/tarihseldepremler>, 10.05.2024 tarihinde erişildi.

Tablo 1.1' in Devamı

1576	VII	Gece meydana gelmiştir.
1579	VIII	Bilgi bulunmamaktadır.
1583	-	Bilgi bulunmamaktadır.
1584	IX	Bilgi bulunmamaktadır.
1667	VIII	1666 yılındaki deprem olma ihtimali var.
1784	VIII	Erzurum, Pülümür, Erzincan depremi olarak geçer.
1787	VIII	Bilgi bulunmamaktadır.
1888	VII	Ölü sayısı belirsiz.
1939	X	7.8 büyüklüğünde deprem, 32.968 can kaybı.

Tarihe baktığımızda, yaklaşık 40 ya da 50 yılda bir büyük depremler yaşayan Erzincan şehri, bu depremler neticesinde büyük kayıplar vermiş ve yıkımlar görmüştür. Depremlerin sık ve şiddetli oluşunda Erzincan Ovası'nın zemini ve Kuzey Anadolu Fay Hattı'nda oluşan enerji birikiminin, Kuzey Anadolu Dağları'nı aşamayıp geriye yansması etkili olmuştur.³⁶

Çalışma konumuzu oluşturan 1939 Büyük Erzincan Depremi ile ilgili ayrıntılı bilgiler ilerleyen sayfalarda verilecektir.³⁷

27 Aralık 1939 tarihinde, saat 01.57'de merkez üssü Erzincan olan 7.90 (MAG-Ms) büyüklüğündeki bu depremde, 32.968 kişi hayatını kaybetmiştir. 116.720 bina yıkılmıştır.³⁸

³⁶ Aytemiz, a.g.e, s. 12

³⁷ Fadime Tosik Dinç, “*Ulus Gazetesine Göre 1939 Erzincan Depremi*”, **Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi**, Kış 2016, S. 13, s. 1

³⁸ <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/>, 28.09.2023 tarihinde erişildi.

1.5 1939 Sonrası Erzincan’da Meydana Gelen Önemli Depremler

Tablo 1.2 1939 sonrası Erzincan ve çevresinde yaşanan büyük depremler³⁹

Deprem	Zaman	Büyüklik	Sonuç
12 Kasım 1941 Erzincan	10.04	M= 5.9	Bazı yerlerde su kaynakları oluşmuş, su debileri artmıştır.
17 Ağustos 1949	18.44	M= 6.75	Erzincan depremde hasar görmüştür.
15 Şubat 1978 Üzümlü	3.17	M= 4.7	Üzümlü bucağı ve Pülümür’de, çevredeki köylerde hasar oluşmuştur.
18 Ekim 1980 Tercan	3.14	M= 4.4	Binalarda çatlamalar meydana gelmiştir.
6 Nisan 1983 Çayırılı-Tercan	7.35	M= 4.1	Tercan ve Çayırılı’ da hasar oluşmuştur.
13 Mart 1992	17.18	M= 6.8	Çok sayıda can ve mal kaybı yaşanmıştır.
30 Temmuz 2009 Çağlayan	10.37	M= 5.0	Can kaybı yaşanmamış, bazı yapılarda hasarlar meydana gelmiştir.

Erzincan Havzası ve çevresinde 1939 sonrasında yaşanan depremler ilgili makaleden alınarak düzenlenmiş ve eklenmiştir.

³⁹ Özge Aslan, “13 Mart 1922 Erzincan Depremi Yapısal Hasarları Üzerinde Yerel Zemin Koşullarının Etkisi”, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2015, s. 28

2. ERZİNCAN HAKKINDA GENEL BİR DEĞERLENDİRME

2.1 Erzincan'ın Adı

İlkçağda; Eriza, Grek kaynaklarında Aziris (Justiniapolis), Ermeni kaynaklarında; Erez, Erzng, Erznga, Bizans kaynaklarında; Aringam, Aringan, Arsengen, Arsingan, Erzingan, Arap kaynaklarında: Erzencan, Erzenkan, Erzinkan diye anılan bu şehrin ismi Osmanlı kaynaklarında Erzincan olarak kaydedilmiştir. Bazı kaynaklarda; Arzingan, Arzincan, Erzinjan, Erz-i Can şeklinde yazılımlara da rastlanmaktadır.⁴⁰

Kentin adının Eriza veya Aziris kelimelerinden geldiği, ilk önce Erziricin daha sonra da bugün ifade edildiği şekilde Erzincan'a dönüştüğü rivayet edilmektedir.⁴¹ Türkler yerleştikleri şehirlerin isimlerinde genel olarak fazlaca bir değişikliğe gitmemişlerdir. Nitekim Eriza isminin günümüze Erzincan olarak gelmiş olması buna örnek olarak gösterilebilir.⁴²

Erzincan'ın İlkçağlardaki adının aslı, ünlü Alman tarihçi, arkeolog, İslam Kültür tarihi araştırmacısı Herzfeld'e göre, Hitit belgelerinde anılan Urussa'dır. (Asur belgelerindeki biçimi: Urusu). Bu da Ptolemaios'ta (Fatih Sultan Mehmet Han tarafından keşfedilen ve Türkçeye çevrilen, Topkapı Sarayı Müzesi'nde muhafaza edilen Coğrafya kitabı) sözü geçen Orsene ve Procopius'un andığı Oresene bölgesine adını veren kenttir. Roma ve Erken Bizans çağlarında ise Orosa diye anılmaktaydı. Ptolemaios'ta Orsa/Orse şeklinde adı geçen kent de budur.⁴³

Farklı tarihlere ait arşiv belgelerinde Erzincan'ın adı: Nefs-i Erzincan, Kasaba-i Erzincan, Kaza-i Erzincan, Nahiye-i Erzincan ve Medine-i Erzincan şeklinde de ifade edilmektedir.⁴⁴

⁴⁰ Nizamettin Parlak, “Klasik Kaynaklarda Erzincan'ın Yeri Ve Önemi”, **Uluslararası Erzincan Sempozyumu (28 Eylül-1 Ekim 2016)**, c. I, Erzincan Üniversitesi Dijital Baskı Merkezi, Erzincan 2016, s. 356

⁴¹ <http://www.erzincan.gov.tr/tarihce>, 24.03.2024 tarihinde erişildi.

⁴² Oğuz Ünal, **Horasan'dan Anadolu'ya Türkiye Tarihi**, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2014, s. 468

⁴³ Bilge Umar, **Türkiye'deki Tarihsel Adlar**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1993, s. 620.

⁴⁴ Gül-Başıbüyük, **a.g.e.**, s. 68

Nihayet Türklerin Erzincan'ı fethi sonrasında şehir önceleri sırasıyla Erzingan, Ezirgan olarak söylenirken zaman içerisinde bugünkü hali olan Erzincan şeklinde kullanılmaya başlanmıştır. Böylece yöre halkı kendi dil, şive ve ağız yapılarına en uygun olan kelimeyi zaman içerisinde şekillendirmiş ve günümüze kadar kullanıldığı haline dönüştürmüşlerdir.⁴⁵

Tıpkı Erzincan isminde görüldüğü gibi “Can” eki başka birçok yerleşmede de kullanılmıştır. Batılıların Euphrates dedikleri Fırat'ın yukarı havzasındaki Karasu'nun hemen kuzeyinde, düzlük bir alana kurulmuş olan Erzincan, bu ek ile ortaya çıkmış bir isimdir.

Avrupa'yı Asya'ya bağlayan yollar üzerinde bulunan Erzincan, tarih boyunca güzelliği bakımından seyyahların, tarihçilerin dikkatini çekmiş; “Cennet Ülkesi”, “İrem Bağı”, “Belkıs Şehri”, “Gül-i gülistan bağ u bostan, Çemenistan ve Bülbülistan”, “Etrafı dağlık, ortası bağlık” olarak vasıflandırılmıştır.⁴⁶

Görüldüğü gibi Erzincan tarih boyunca şehrin güzelliğini anlatan isimlerle anılmıştır. Büyük depremler ve dolayısıyla büyük yıkımlar geçirmiş olmasına rağmen halk yine de Erzincan için olumlu isimler kullanmayı tercih etmiştir.

2.2 Erzincan'ın Tarihi

Erzincan'ın bir yerleşim yeri olarak tarih sahnesine çıkışı, İlk Tunç Çağı yani M.Ö. 3000-2000 yıllarına kadar uzanır.⁴⁷ Tunç Çağı'ndan beri bir yerleşim yeri olduğu tespit edilen Erzincan, Hitit, Urartu, Med, Pers, Helen, Roma, Bizans, Araplar ve tabii ki Türklerin egemenliğinde kalmıştır.⁴⁸

Bölgesel bir geçiş sahası durumunda olmasının yanında, kuzey-güney ve doğu-batı yönlü ulaşım güzergâhları açısından da eski zamanlardan beri önemli bir yere

⁴⁵ İsmet Miroğlu, “Erzincan”, TDVİS, c. 9, İstanbul 1995, s. 318

⁴⁶ Ruhi Kara, “Erzincan Adı Üzerine”, Uluslararası Erzincan Sempozyumu (28 Eylül-1 Ekim 2016), c. I, Erzincan Üniversitesi Dijital Baskı Merkezi, Erzincan 2016, s. 563

⁴⁷ Gül-Başbüyük, a.g.e, s. 43

⁴⁸ Kara, a.g.m, s. 563

sahiptir. Değişik ortam özelliklerinin bir arada bulunduğu il, ilk çağlardan günümüze kadar farklı kültürleri yaşatmak suretiyle kendine özgü bir kültür oluşturmuştur.⁴⁹

2.2.1 İlkçağ

Erzincan'ın ne zaman kurulduğu ve tarih öncesi dönemleri hakkında kaynaklarda kesin bilgiler yoksa da yapılan inceleme ve kazılardan, şehrin bulunduğu bölgedeki ilk yerleşmelerin milattan önce III. Binyıla kadar indiği anlaşılmaktadır.⁵⁰ Yapılan çalışmalar, Erzincan'ı da bünyesinde bulunduran Doğu Anadolu'nun ilk halklarının, Hurriiler olduğunu ortaya koymaktadır.⁵¹

Milattan önce II. Binyılda Erzincan Hurri-Mitanni İmparatorluğu'nun idaresi altında bulunmaktaydı.⁵² Hurri-Mitanni Devleti'nin ortadan kalkmasıyla feodal beylikler ortaya çıkmış ve birleşerek Urartu Devleti'ni kurmuşlardır.⁵³ Hitit kaynaklarında Hayaşa, Asur kaynaklarında Suhmi olarak geçen bölge, daha sonra Urartu Devleti'ne katılarak batı sınırında güçlü bir eyalet haline getirildi.⁵⁴ Urartular bölgenin ekonomik kaynaklarını kontrol altına almak için bir dizi faaliyette bulunmuşlardır.⁵⁵

Savaşçı bir millet olan Elamlılar ile Mezopotamya hâkimi olan Amoriler, Erzincan Ovası'nda çarpışmışlardır.⁵⁶

2.2.2 İslami Dönem Arap Hâkimiyeti

Erzincan, VII. asrın başlarında Sasani istilasına uğramıştır.⁵⁷ Müslümanların bölgeye yönelik akınları ilk defa Hz. Ömer döneminde⁵⁸, daha sonra da Hz. Osman zamanında gerçekleşti. İslam ordularının gelmesiyle birlikte şehir Bizans-Arap,

⁴⁹ Gül-Başbüyük, a.g.e, s. 7

⁵⁰ Miroğlu, Erzincan... , s. 318

⁵¹ Arif Erzen, **Doğu Anadolu ve Urartular**, TTK Yayınları, Ankara 1984, s. 15

⁵² Miroğlu, Erzincan... , s. 318

⁵³ İsmet Miroğlu, **Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası**, TTK Yayınları, Ankara 2014, s. 2,3

⁵⁴ Miroğlu, Erzincan... , s. 318

⁵⁵ Alpaslan Ceylan-Oktay Özgül, “*Erzincan Ve Çevresinde Urartular*”, **Uluslararası Erzincan Sempozyumu (28 Eylül-1 Ekim 2016)**, c. I, Erzincan Üniversitesi Dijital Baskı Merkezi, Erzincan 2016, s. 129

⁵⁶ Ali Kemali, **Tarihi, Coğrafi, İktimai, Etnografi, İdari, İhsai Tetkikat Tecrübesi**, Resimli Ay Matbaası LTDŞ, Erzincan 1932, s. 10

⁵⁷ Parlak, a.g.m, s. 355

⁵⁸ Miroğlu, Erzincan... , s. 319

Ermeni ve Gürcü prenslikler arasında mücadele alanı haline geldi. 1048 ve daha sonrasında ise Türk akınlarına uğradı.⁵⁹

2.2.3 Mengücekliler Dönemi

Erzincan'da 11.yy'ın başlarından itibaren Selçukluların akınları görülmeye başlamıştır.⁶⁰ Mengüceklilerin, 1071 ile 1277 yılları arasında Erzincan merkezli olmak üzere, Kemah, Divriği ve Şebinkarahisar bölgelerinde hüküm sürdükleri bilinmektedir.⁶¹

Sultan Alp Arslan 1071 yılında kazanılan Malazgirt zaferinden sonra komutanlarına Anadolu'nun fethi için emir verdi. Bu çerçevede Emir Ahmed Mengücek Gazi'de Erzincan ve çevresinin fethi ile görevlendirildi.⁶² Böylece Erzincan ve Divriği içine alan Kemah merkezli Mengücek Beyliği kurulmuş oldu.⁶³

Erzincan, XIII. asrın başlarına kadar Mengücek Gazi'nin sülalesi tarafından idare edildi.⁶⁴ Mengücek Gazi Haçlı Seferlerine ve Bizans'a karşı mücadele etmiştir.⁶⁵ Mengücek Gazi'nin vefatından sonra yerine oğlu Melik İshak geçmiştir.⁶⁶ Melik İshak da babası gibi "Gazi" unvanıyla anılmıştır.⁶⁷ Melik İshak'ın 1142'de ölümünden sonra beylik toprakları üç oğlu arasında paylaşıldı. Erzincan'ı Davud Şah, Kemah'ı Melik Mahmut, Divriği'yi ise Süleyman Şah aldı. Süleyman Şah tarafından beylik tekrar bir çatı altında toplanarak siyasi birlik sağlanmış oldu.⁶⁸

Süleyman Şah'tan sonra yerine Fahrettin Behram Şah beyliğin başına geçmiştir (1165).⁶⁹ Behram Şah 60 yıl hüküm sürmüş ve beyliğe en parlak dönemini

⁵⁹ Parlak, a.g.m, s. 355, 356

⁶⁰ Firdevs Özen, **İlhanlılar Devri'nde Erzincan, Türk Tarihine Dair Yazılar II - Prof. Dr. Eşref BUHARALI'ya Armağan**, Gece Kitaplığı Yayınevi, Ankara 2018, s. 516

⁶¹ Ali Öngül, "Mengücekler", *Türkler*, c.9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.452

⁶² Bilge Umar, **Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi/Türkiye Türkleri Ulusunun Oluşması**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1998, s. 90

⁶³ Özen, a.g.e, s. 516

⁶⁴ Parlak, a.g.m, s. 356

⁶⁵ M. Hidayet Pasin-Ş. Vedat Çelik, **Erzincan tarihi-coğrafyası-folklorü**, Kardeş Matbaası, Erzincan 1962, s. 4

⁶⁶ <https://erzincan.ktb.gov.tr/TR-57382/tarihce.html>, 01.03.2024 tarihinde erişildi.

⁶⁷ Abdullah Kaya, "*Danışmendli - Mengücekliler İlişkileri*", **Danışmendliler Sempozyumu (Tokat 2015)**, Tokat Gazi Osmanpaşa Üniversitesi 2016, s. 111

⁶⁸ Özen, a.g.e, s. 516

⁶⁹ www.erzincankulturturizm.gov.tr/TR-57382/tarihce.html, 27.02.2023 tarihinde erişildi.

yaşatmıştır. Bu nedenle de Behram Şah'ın Erzincan tarihinde ayrıcalıklı bir yeri bulunmaktadır.⁷⁰

Behram Şah vefat edince (622/1225) yerine oğlu Davud Şah geçti⁷¹, ancak yönetimde pek bir varlık gösteremedi. Türkiye Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubad, Erzincan, Kemah ve havalisini Mengücekliler' den almış, beyliğin Kemah-Erzincan koluna son vermiştir (1228). Böylece bölgede Türkiye Selçuklu Devleti'nin hâkimiyeti başlamış oldu.⁷²

2.2.4 İlhanlılar Dönemi

İlhanlı Devleti yaklaşık 77 yıl tarih sahnesinde kalmıştır.⁷³ Marco Polo'ya göre Hülagu Han'ın ordusu 100 bin atlı ve sayısı bilinmeyen yaya askerlerden oluşmaktaydı.⁷⁴

Erzincan, İlhanlı Devlet'i kurulmadan önceki yıllarda Moğolların savaşlarda üs olarak kullandıkları şehirlerin başında gelmekteydi.⁷⁵

Sultan Alaeddin, Erzincan civarında Yassıçemen'de Celaleddin Harzemşah'ı mağlup etmiş (627/1230) ve bundan sonraki süreçte İlhanlılar (1256-1335) şehre hâkim olmuştur.⁷⁶

İlhanlılardan Geyhatu'nun (1291-1295) Erzincan yöresinde İlhanlı tahtına oturması da Erzincan'a büyük ehemmiyet verildiğini bizlere göstermektedir.⁷⁷

Erzincan, XIII. yüzyılın sonunda tüm Anadolu'da olduğu gibi, özellikle Moğol baskısı sebebiyle oldukça büyük zarar gördü. ⁷⁸ Yukarıda bahsedildiği gibi Moğol

⁷⁰ Özen, a.g.e, s. 516

⁷¹ Parlak, a.g.m, s. 356

⁷² Hasan Geyikoğlu, “Selçuklulardan Osmanlılara Kemah”, **Uluslararası Erzincan Sempozyumu (28 Eylül-1 Ekim 2016)**, c. I, Erzincan Üniversitesi Dijital Baskı Merkezi, Erzincan 2016, s. 207

⁷³ Arda Deniz, **Moğolların Anadolu Politikası Ve İlhanlılar Devleti Tarihi**, Ekim Yayınları, İstanbul 2013, s. 1

⁷⁴ Muammer Gül, “Anadolu’da Moğol Nüfusu ve Türkiye Mirası Üzerine Katkıları”, **Tarih Okulu Dergisi(TOD)**, <http://dx.doi.org/10.14225/Joh852>, Mart 2016, s. 458

⁷⁵ Özen, a.g.e, s. 516

⁷⁶ Parlak, a.g.m, s. 356

⁷⁷ Neslihan Durak, “Moğollar Döneminde Erzincan Ve Çevresi”, **Uluslararası Erzincan Sempozyumu (28 Eylül-1 Ekim 2016)**, c. I, Erzincan Üniversitesi Dijital Baskı Merkezi, Erzincan 2016, s. 171

⁷⁸ Özen, a.g.e, s. 525

istilaları ile büyük hasarlar gören Erzincan, İlhanlıların bölgeye sahip olmaları ile birlikte eski refah ve zenginlik seviyesine ulaşmıştır.⁷⁹ Ancak İlhanlıların son hükümdarı Bahadır Han'ın ölümünden sonra İlhanlı Devleti yıpranmış ve kısa süre sonra da parçalanmıştır.⁸⁰ Bu süreçte Moğollar arasında başlayan şiddetli çarpışmalar, Erzincan'a da büyük ölçüde zarar vermiştir.⁸¹

2.2.5 Anadolu / Türkiye Selçukluları Dönemi

1075 yılında bir Bizans şehri olan İznik, Süleyman Şah tarafından fethedilerek, kuruluş aşamasında olan Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti yapılmış ve böylece devlet tarih sahnesine çıkmıştır.⁸² Ancak Süleyman Şah'ın ölümü üzerine, Anadolu'da otorite boşluğu oluşmuştur.⁸³ Büyük Selçuklu İmparatorluğu hükümdarı Alparslan'ın 1072'de⁸⁴, Melikşah'ın 1092'de ölümünden sonra devlet sarsılmış ve manevi birliği bozulmuş⁸⁵, bunu müteakip Selçuklu ailesi arasında başlayan saltanat kavgası neticesinde devlet toparlanamamıştır.⁸⁶ Türkiye Selçukluları için uygun bir gelişme ortamı oluşmuştur.⁸⁷ Sultan Alaeddin Keykubat (1220-1237), sınırlarını genişletmenin yanında, devletin sadece maddi değil manevi olarak gelişmesi için de çalışmıştır.⁸⁸ Alaeddin Keykubat Erzincan civarındaki Yassıçemen bölgesinde Celaleddin Harzimşah'ı yenerek ortadan kaldırmıştır.⁸⁹ Sultan Alaeddin, Harezm ordusunun askerlerinden büyük bir kısmını hizmetine almıştır. Bunlardan biri olan Kayır Han'a Erzincan'ı dirlik olarak tahsis etmiştir.⁹⁰ Yine Anadolu Selçukluları için önemli bir dönüm noktası kabul edilen, Selçukluların İlhanlılara yenilmesi ile sonuçlanan Köseadağ Savaşı (1243) da Erzincan civarında cereyan etmiştir.

⁷⁹ Durak, a.g.m, s. 171

⁸⁰ Yaşar Yücel, **Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar Eretna Devleti Kadı Burhaneddin Ahmed Ve Devleti Muhahharten Ve Erzincan Emirliği II**, c. II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, s. 3

⁸¹ Durak, a.g.m, s. 171

⁸² Ali Sevim, **Anadolu Fatih Kutalmışoğlu Süleyman Şah**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1990, s. 26

⁸³ Işın Demirkent, **Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 1

⁸⁴ Ali Sevim, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 89

⁸⁵ Mehmed Altay Köymen, **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi Cilt:2**, c. 2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1984, s. 4

⁸⁶ Faruk Sümer, "Selçuklular", **TDVİS**, c. 36, İstanbul 2009, s. 370

⁸⁷ Faruk Sümer, "Anadolu Selçukluları", **TDVİS**, c. 36, İstanbul 2009, s. 382

⁸⁸ Abdulkadir Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2017, s. 92,93

⁸⁹ Faruk Sümer, "Keykubad I", **TDVİS**, c. 25, İstanbul 2002, s. 358

⁹⁰ Yuvalı, a.g.e, s. 93, 107

Erzincan’a gelen Moğollar şehrin surlarını mancınıklar vasıtasıyla yıkmış, büyük çapta yağma ve tahribatta bulunmuşlardır.⁹¹

2.2.6 Eretna Beyliği, Mutahharten ve Erzincan Emirliği

Eretna emirlerinden olan Mutahharten otorite boşluğundan faydalanarak Erzincan’da bağımsız hareket etmeye başlamıştı.⁹² Erzincan Emirliği tahtına Pir Hüseyin’in ölümünden sonra 1379 yılında Mutahharten geçmiştir.⁹³ 1381-1387 yılları, Mutahharten ile Kadı Burhaneddin arasında mücadelelerin yaşandığı bir döneme sahne olmuştur. Yaşanan bu mücadeleler nedeniyle Erzincan halkı büyük acılar çekmiş, şehir tahrip edilmiş, tarım bölgeleri zarar görmüştür.⁹⁴

Kesin olmamakla birlikte 1403 yılının sonlarına doğru vefat ettiği rivayet edilen Mutahharten hakkında, kaynaklarda bu tarihten sonra herhangi bir bilginin yer almıyor oluşu da bu görüşü desteklemektedir.⁹⁵

Mutahharten’den sonra Erzincan sırası ile Kara-Koyunlular, Ak-Koyunlular, Şah İsmail ve nihayetinde Osmanlı egemenliğine girmiştir.⁹⁶

2.2.7 Akkoyunlular Dönemi

Osmanlı tarihçileri tarafından Akkoyunluların Diyarbakır ve Erzincan taraflarında yurt tuttıkları ifade edilse de konu üzerinde araştırma yapan Faruk Sümer bu bilginin gerçeği yansıtmadığını belirtmektedir.⁹⁷

Doğu Anadolu’nun stratejik önemi yüksek bir şehri olan Erzincan, İlhanlı Devleti’nin yıkılışından sonra bölgede gelişen mühim olaylara ev sahipliği yapmıştır.

⁹¹ Miroğlu, Erzincan... , s. 319

⁹² Kemal Göde, “*Eretnaoğulları*”, TDVİS, c. 11, İstanbul 1995, s. 296

⁹³ Yücel, a.g.e, s. 254, 257, 258

⁹⁴ Parlak, a.g.m, s. 361

⁹⁵ Yücel, a.g.e, s. 289, 299, 300

⁹⁶ Geyikoğlu, a.g.m, s. 207

⁹⁷ Faruk Sümer, “*Karakoyunlular*” 1.Cilt (Başlangıçtan Cihan-Şaha kadar), c. I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992, s. 34-35

Akkoyunlular Erzincan'ı elde edebilmek için büyük uğraşlar vermiş ve sonunda da başarılı olmuşlardır.⁹⁸

Akkoyunluların kardeşleri Karakoyunlularla beraber Türkistan'dan Azerbaycan'a geldikleri ve sonra Akkoyunluların Diyarbakır bölgesinin sakini oldukları, Karakoyunluların ise Erzincan ve Sivas bölgelerinde yurt tuttıkları Osmanlı tarihçileri tarafından rivayet edilmektedir.⁹⁹

2.2.8 Osmanlı Devleti Dönemi

Sultan Bayezid Han Erzincan'a hâkim olduktan sonra şehri¹⁰⁰, Osmanlı hâkimiyetini kabul etmek koşuluyla¹⁰¹, Mutahherten'e bırakmış ve sonrasında da Darende, Malatya ve Divriği'yi ele geçirmiştir.¹⁰²

Erzincan Osmanlı Devleti döneminde uzunca bir zaman Erzurum'a bağlı bir sancak olarak varlığını sürdürmüştür.¹⁰³ Ancak her ne kadar Erzurum'a bağlı bir sancak olarak var olmuşsa da kendi içinde sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel etkinliği olan bir şehir olmuştur.¹⁰⁴

Erzincan ve çevresi Yavuz Sultan Selim döneminde, Çaldıran Savaşı (1514) sırasında, savaşılmadan Osmanlı Devleti'nin egemenliği altına girmiştir.¹⁰⁵

Bunun yanında İstanbul'da vuku bulmuş olan 31 Mart Vakasının etkisiyle, Erzincan'da da askeri bir isyan baş göstermiştir.¹⁰⁶ Bu isyan da tıpkı İstanbul'daki

⁹⁸ Ahmet Toksoy, "Akkoyunlular ve Erzincan (Uzun Hasan Devrine Kadar)", *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, S. 35, Bizim Büro Matbaa, Ankara 2014, s. 241, 261

⁹⁹ Sümer, **a.g.e.**, s. 35

¹⁰⁰ Parlak, **a.g.m.**, s. 361

¹⁰¹ Miroğlu, Erzincan... , s. 319

¹⁰² Parlak, **a.g.m.**, s. 361

¹⁰³ Besim Darkot, "Erzincan", **TDVİS**, c. 4, Eskişehir 1997, s. 338

¹⁰⁴ Sami Şener, "Tarihi Ve Kültürel Geçmişi İle Erzincan", **Uluslararası Erzincan Sempozyumu (28 Eylül-1 Ekim 2016)**, c. 1, Erzincan Üniversitesi Dijital Baskı Merkezi, Erzincan 2016, s. 27

¹⁰⁵ Miroğlu, Erzincan... , s. 320

¹⁰⁶ www.aydinlik.com.tr/teori/2017-nisan/31-mart-isyani, 05.03.2024 tarihinde erişildi.

gibi bastırılmış ve isyancılar Erzincan Daimi Divanı Harbi tarafından yargılanarak çeşitli şekillerde cezalandırılmışlardır.¹⁰⁷

Erzincan, Birinci Dünya Savaşı'nda Rusların işgaline maruz kalmıştır. İşgali kendileri için bir fırsat olarak gören Ermeniler, çeteler kurmak suretiyle faaliyetlerine başlamışlardır. 18 Ocak 1918'de Sovyetlerle yapılan mütareke gereğince Ruslar bölgeden çekilmişlerdir. Ermenilerin kanlı ve sinsî faaliyetleri ise Kazım Karabekir Paşa ve kahraman askerleri tarafından bertaraf edilmiştir.¹⁰⁸ Netice olarak, Erzincan ve havalisi, Türk Ordusu tarafından 13 Şubat 1918'de düşman işgalinden kurtarılmıştır.¹⁰⁹

Sivas Kongresi esnasında 9 Aralık 1919'da kurulan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin bir şubesi de 14 Şubat 1920'de Erzincan'da kurulmuştur.

Mustafa Kemal Erzurum ve Sivas'ta gerçekleşecek olan kongrelerin öncesinde iki defa Erzincan'a gelmiştir. Birincisi 1 Temmuz 1919 tarihinde gerçekleşmiştir. İkinci ziyareti ise 30 Ağustos 1919 tarihinde Erzurum'dan Sivas'a geçişi sırasında gerçekleşmiştir.¹¹⁰

Gerek Milli Mücadele Dönemi gerekse Cumhuriyet Dönemi faaliyetlerinde Erzincan halkı her daim Mustafa Kemal Atatürk'ün yanında yer almıştır.¹¹¹

2.2.9 Cumhuriyet Dönemi

Erzincan, 1923 senesinde vilayet oluncaya kadar Erzurum'a bağlı bir sancaktı ve mutasarrıflar tarafından idare olunmuştu. Bu tarihten sonra şehirde valiler görev almaya başlamıştır. 1923'ten Mustafa Kemal Atatürk'ün vefat tarihi olan 1938'e kadar 9 vali görev yapmıştır. Bu valiler ve görev yılları şu şekildedir:

¹⁰⁷ Recep Mutlu Özbayık, “Atatürk Döneminde Erzincan (1923-1938)”, *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Erzincan 2018, s. 9

¹⁰⁸ <http://www.erkincan.gov.tr/tarihce>, 03.03.2024 tarihinde erişildi.

¹⁰⁹ Kara, a.g.m, s. 563

¹¹⁰ Kenan Ziya Taş, *Erzincan'ın Düşman İşgalinden Kurtuluşu, Atatürk Araştırma Merkezi Adına 25 Nisan 2023 tarihinde Verilen Konferans Metni*, Erzincan, 2023, s. 376

¹¹¹ <http://www.erkincan.gov.tr/tarihce>, 03.03.2024 tarihinde erişildi.

1-Hüseyin Hüsnü Berker: 17.12.1922 – 22.11.1923 tarihleri arasında valilik yaptığını kendisi ifade etmiştir.¹¹² Ancak konu ile ilgili çalışması bulunan Baltaoğlu ise vali Berker’ in görev yaptığı dönemi 22.12.1923 – 04.01.1924 tarihleri arası olarak belirtmiştir.¹¹³

2-Hasan Faiz Ergun: 19.02.1924 – 30.05.1926 tarihleri arasında sekiz yüz yirmi bir gün valilik yapmıştır. Babası Bolvadin Kadısı Ahmet Tayyip Efendi’dir.¹¹⁴

3-Ahmet Cevdet Ertuğrul: 01.07.1926 – 31.07.1927 yılları arasında 395 gün valilik yapmıştır.¹¹⁵

4-Mehmet Fevzi Daldal: 11.08.1927 – 04.04.1928 tarihleri arasında 237 gün valilik yapmıştır.¹¹⁶ Valilik görevinin yanında 5. ve 6. dönem milletvekili olarak da TBMM’de görev almıştır.¹¹⁷

5-Ahmet Azmi Heper: 21.04.1928 – 12.11.1928 tarihleri arasında 205 gün valilik yapmıştır.¹¹⁸

6-Hasan Tahsin Bayatlı: 16.12.1928 – 19.08.1930 yılları arasında 611 gün süreyle valilik yapmıştır.¹¹⁹ Emekli olduktan sonra İstanbul’da ki okullarda Türkçe ve Tarih öğretmenini olarak görev yapmıştır.¹²⁰

7-Ali Kemali Aksüt: 27.08.1930 – 15.05.1932 tarihleri arasında 627 gün süreyle valilik yapmıştır. Sosyal ve yazarlık yönü güçlü olan Aksüt, birçok telif eser ve tercüme eseri yayın hayatına kazandırmıştır.¹²¹ Çalışmamızı oluştururken yararlanmış olduğumuz eserlerden biri de Ali Kemali Aksüt’ e ait olan “Tarihi, Coğrafi, İctimai, Etnografi, İdari, İhsai Tetkikat Tecrübesi” adlı çalışmadır. Ali

¹¹² Özbayık, **a.g.e.**, s. 30

¹¹³ Ali Galip Baltaoğlu, “Atatürk Dönemi Valileri”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 1992, s. 135

¹¹⁴ Özbayık, **a.g.e.**, s. 30, 31

¹¹⁵ Baltaoğlu, **a.g.e.**, s. 123

¹¹⁶ Baltaoğlu, **a.g.e.**, s. 145

¹¹⁷ Özbayık, **a.g.e.**, s. 30, 32

¹¹⁸ Özbayık, **a.g.e.**, s. 33

¹¹⁹ Baltaoğlu, **a.g.e.**, s. 134

¹²⁰ Özbayık, **a.g.e.**, s. 34

¹²¹ Özbayık, **a.g.e.**, s. 35

Kemali Aksüt, Erzincan’a gelişini ve eseri oluşturma düşüncesinin oluşumunu şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Erzincan’a, bin bir tarih girdabının çarpıştığı bu kadim Türk beldesine geldiğim vakit edebi, coğrafi, idari, etnografik ve içtimai bütün değişiklikleri içeren bir tarihçesini yazmak hatırımdan bile geçmemişti. 930 senesi sonbaharının heyecan veren hadisesi de geçtikten ve artık, nispetle, huzur ve sükûn hâsıl olduktan sonra muhtelif milletlerin bezmü rezmine zemin olmuş bu şehri ve etrafını tetkik ve tettebbü (ad) için bir ihtiyaç duydum ve itiraf ederim, kat edilecek yolun müşkülâtını düşünmeksizin, tetkikata giriştim. Önümde her tarafı karanlık, derin ve geniş bir saha vardı. Bunu ne ile ve önce nereden başlayarak tenvir (aydınlatmak) lazım gelir? Bunu da bilmeksizin gelişi güzel çalışmaya başladım. En kuvvetli rehber Erzincan kelimesi oldu.”¹²²

8-Ahmet Muhtar: 31.05.1932 – 28.12.1933 yılları arasında 576 gün valilik yapmıştır.¹²³

9-Mehmet Fahri Özen: 04.01.1934 – 29.05.1939 tarihleri arasında 1971 gün süre valilik yapmıştır.¹²⁴

1922-1939 yılları arası ilin valileri bu isimlerden oluşmuştur.

Depremin meydana geldiği 27 Aralık 1939 tarihinde ise, Erzincan valiliği makamında Osman Nuri Tekeli bulunmaktaydı.¹²⁵

1924 yılında yapılan seçimlerde Erzincan’ın belediye başkanı olarak seçilen Hakkı Altınok ise göreve başlamış olduğu 1924 senesinden 1940’a kadar aralıksız olarak bu görevi sürdürmüştür.¹²⁶ Hakkı Altınok, Rumi 1300 Miladi ise 1884 yılında Erzincan’da dünyaya gelmiştir. Başkanlık görevine kadar ticaret ve taahhüt işleri ile meşgul olmuştur. Dâhiliye Vekâleti tarafından Başvekâlete gönderilen ve Erzincan Belediye Başkanı Altınok hakkında bilgi verilen yazıda: “ Altınok halim selim biri olup, hükümetin emel ve fikirleri çerçevesinde hareket etmeyi kendisine amaç edinmiş, başkanlık vazifesini yerine getirme noktasında en iyisidir” ifadelerine yer verilmiştir.¹²⁷

¹²² Kemali, **a.g.e.**, s. 3, 4

¹²³ Baltaoğlu, **a.g.e.**, s. 125

¹²⁴ Özbayık, **a.g.e.**, s. 37

¹²⁵ <https://gundem24.com.tr/83-yildir-dinmeyen-aci-1939-buyuk-erzincan-depremi/>, 03.11.2023 tarihinde erişildi.

¹²⁶ <https://mimoza.marmara.edu.tr/~avni/ERZiNCAN/nedim/index.htm>, 01.04.2023 tarihinde erişildi.

¹²⁷ Özbayık, **a.g.e.**, s. 59

Erzincan belediyesinin kuruluş tarihinin 1871 olduğu düşünölmekle birlikte önceki dönemlerde meydana gelen deprem felaketleri nedeniyle yok olan arşivler konu hakkında kesin bilgi edinilmesine engel olmaktadır.¹²⁸

Erzincan'ın bugünkü yönetim kadrosu hakkında da kısaca bilgi vermekte fayda vardır. 10.08.2023 tarihinden günümüze (Haziran 2024) kadar Doç. Dr. Hamza Aydoğdu Erzincan valisi olarak görev yapmaktadır. 1975 senesinde Bitlis'in Ahlat ilçesinde dünyaya gelen Hamza Aydoğdu, ilk ve orta öğrenimini Bitlis'te tamamlamıştır. Erciyes Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirmiştir.¹²⁹ Şehrin belediye başkanlığı görevini ise Bekir Aksun yürütmektedir. Erzincan doğumlu olan Bekir Aksun, eğitim-öğretim hayatını da Erzincan'da sürdürmüştür.¹³⁰

2.3 Erzincan'ın Konumu, Coğrafi Özellikleri

Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü'nde yer alan Erzincan; doğuda Erzurum, batıda Sivas, güneyde Bingöl, Tunceli, Elazığ ve Malatya, kuzeyde ise Giresun, Gümüşhane ve Bayburt illeri ile komşudur.¹³¹

39 - 40 kuzey enlemleri ile 38 - 40 doğu boylamları arasında yer alan şehrin deniz seviyesinden yüksekliği 1.185 metredir.¹³² Erzincan; Karadeniz, İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinin birbirine yaklaştığı bir konumda yer almaktadır.¹³³ Erzincan Ovası yapısı itibari ile dağlık olup kuzeyinde Esence, güneyinde Munzur Dağları uzanmaktadır.¹³⁴

İl arazisinin büyük bölümü çok engebeli dağlık sahalardan ibaret olup, yalnız merkez ilçesi bölgesinde Erzincan Ovası denen bir ova ve Tercan ilçesinde daha küçük çapta bir ova yer almaktadır. İlin kuzeyinde 3.537 metre rakımlı Keşiş Dağı, 2.700 rakımlı Mürit Dağı, 3010 metre rakımlı Ahi Dağı, 2.600 metre rakımlı Sipikör Dağı, 2.710 metre rakımlı Akdağ ile 2.780 metre rakımlı Çimendağ yer almaktadır. Doğuda 3287

¹²⁸ <https://mimoza.marmara.edu.tr/~avni/ERZiNCAN/nedim/index.htm>, 01.04.2023 tarihinde erişildi.

¹²⁹ <http://www.erkincan.gov.tr/yoneticilerimiz>, 25.10.2023 tarihinde erişildi.

¹³⁰ <https://erkincan.bel.tr/>, 25.03.2023 tarihinde erişildi.

¹³¹ Tosik Dinç, a.g.m, s. 1

¹³² <http://www.erkincan.gov.tr/cografı-yapısı>, 30.01.2023 tarihinde erişildi.

¹³³ Gül-Başbüyük, a.g.e, s. 7

¹³⁴ Tosik Dinç, a.g.m, s. 1

metre rakımlı Bağırpaşa ve 2.750 metre rakımlı Sipyan dağları yer almaktadır. Güneyde 3250 metre rakımlı Ortadağ, 3.050 metre rakımlı Kıran Dağı, 3.300 metre rakımlı Katırtepe ve 3.100 metre rakımlı Karacakale dağları ve dağ sırtları yer almaktadır. Batıda 3.030 metre rakımlı Karadağ ve 2.434 metre rakımlı Dumanlıdağ bulunmaktadır.¹³⁵

Doğu Anadolu Bölgesi'nin kuzeybatı bölümünde yer alan Erzincan, beşeri ve doğal ortam özellikleri açısından bölgenin diğer bölümlerinden ayrılır. Merkez ilçe, doğudan Çayırılı ve Üzümlü ilçeleri, kuzeyden Gümüşhane, güneyden Tunceli, batıdan Kemah ve kuzeybatıdan ise Refahiye ilçeleri ile çevrilmiştir.¹³⁶

11.903 km² yüz ölçüme sahip Erzincan, karasal iklimin etkili olduğu bir il olmasına rağmen bölge illerine kıyasla ılıman bir havaya sahiptir. Bu sebeple bölgede narenciye hariç hemen hemen her türlü meyve yetişmekte olup, tarım gelirlerinin önemli bir kısmını meyvecilik oluşturmaktadır.¹³⁷

Bölgesel bir geçiş sahası durumunda olmasının yanı sıra, Erzincan şehri aynı zamanda doğu-batı ve kuzey-güney istikametlerinde ulaşım yolları açısından da tarihi devirlerden beri önemli bir yere sahip bulunmaktadır.¹³⁸ Ovanın kuzeybatısında yer alan Çardaklı Boğazı aracılığıyla batıdan, doğusunda yer alan Sansa Boğazı aracılığıyla doğudan gelen doğal yolların üzerinde yer alması, Erzincan'ın eski devirlerden bu yana devamlı bir yerleşim merkezi olmasında etkili olmuştur. Erzincan bölgesi, Asya ile Avrupa kıtaları arasında bir köprü konumunda olduğundan, yapılan göç hareketlerinin çoğunluğunun bu bölgeden geçmesine neden olmuştur. Bu da şehrin önemini artırmıştır.¹³⁹ Görüldüğü üzere, Erzincan değişik ortam özelliklerini de bir arada bulundurduğundan dolayı kendine özgü zengin bir kültürü bünyesinde barındıran illerimizdendir.¹⁴⁰

¹³⁵ Pasin-Çelik, **a.g.e.**, s. 15

¹³⁶ Gül-Başbüyük, **a.g.e.**, s. 7

¹³⁷ <https://erzincan.bel.tr/sayfa/cografya>, 31.01.2023 tarihinde erişildi.

¹³⁸ Gül-Başbüyük, **a.g.e.**, s. 7

¹³⁹ Özbayık, **a.g.e.**, s. 3

¹⁴⁰ Gül-Başbüyük, **a.g.e.**, s. 7

2.4 Erzincan'da ki Fay Hattı

Jeomorfolojik özellikleri itibariyle bölgesine göre farklılık gösteren Erzincan, doğudan batıya giden Kuzey Anadolu Fay hattına bağlı en genç ve geniş tektonik hareketlenmelerin ortaya çıktığı yerdir. Bu sebeple tarih boyunca şehir birçok büyük deprem görmüştür. 1939 yılındaki ise şüphesiz bunların en büyük ve yıkıcı olanıdır.¹⁴¹ Kuzey Anadolu fay hattında bulunan Erzincan'da çeşitli tarihlerde depremler yaşanmış ve şehir büyük ölçüde tahrip olmuştu. Çok daha önce, 1045 senesinde yaşanan deprem ise hasar meydana getirdiği tespit edilen ilk deprem olma özelliğine sahiptir. Yine kaynaklarda bu deprem nedeniyle oluşan yarıklar sebebiyle birçok insanın bu yarıklara düşerek kaybolduğu bilgisi yer almaktadır.¹⁴²

1939 da meydana gelen bu büyük depremde, ülkemizde en fazla depremin yaşandığı Kuzey Anadolu Fay Hattı boyunca meydana gelen kırılmalar¹⁴³, Erzincan Havzası'ndan batı istikametine doğru 350 km kadar ilerlemiştir. Yer yer üç ile sekiz metre arasında oluşan yarıklar, depremin şiddetinin de bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁴⁴ Erzincan ile aynı adı taşıyan, uzunluğu 50 km ve genişliği 550-560 km² olan Erzincan Ovası üzerine kurulan şehrin etrafı yüksek dağlarla çevrilmiştir. Erzincan Ovası günümüzde dahi çökmeye devam etmekte olup, ülkemizin en genç ovalarından biri durumundadır.¹⁴⁵

Erzincan ve civarındaki bölgeleri tarih boyunca etkileyen depremler, Doğu ve Kuzey Anadolu fay hatları kaynaklıdır. Kuzey Anadolu fay hattı 1.500 km uzunluğa sahip, canlı bir fay grubunu içermektedir.¹⁴⁶

¹⁴¹ Yavuz, a.g.m, s. 441

¹⁴² Fatih Tuğluoğlu, "1939 Büyük Anadolu Zلزesi ve Erzincan Vilayetinde Yardım Faaliyetleri", **Aksaray Üniversitesi**, History Studies International Journal Of History (Volume 7 Issue 4, p.113-136, December 2015), s. 1

¹⁴³ Haçin, a.g.m, s. 39

¹⁴⁴ Aytemiz, a.g.e, s. 10

¹⁴⁵ Mehmet Ardos, **Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi Cilt I**, c. I, Çantay Kitabevi, İstanbul 1992, s. 116-117-119

¹⁴⁶ Tuğluoğlu, a.g.m, s. 2

2.5 Erzincan Folkloru, Edebiyat ve Sanatı

Erzincan yerleşim yeri ve tarihi açısından zengin bir şehir olmasına rağmen, bu zenginliği gerek savaşlar ve gerekse doğal afetler, bilhassa da depremler nedeniyle büyük ölçüde kaybolup gitmiş bir şehirdir.¹⁴⁷ Şehrin bu kara talihi, tarih boyunca gülmemiştir. İşte bu nedendir ki Erzincan üzerine yazılmış nice destan nice şiir bulunmaktadır.

Deprem halk arasında kader olarak algılanmakta ve yine deprem üzerine yazılmış eserlerin bazı bölümlerinde bu görülmektedir. Örneğin; Osman Yüksel Serdengeçti, “Alın yazısı oldu Erzincan”, “Felek öfkesini aldı Erzincan”, Silleli Âşık Mansur ise “Felek tersten eğirmiş kirmanın / seher vakti imzalamış fermanın” eserlerini örnek olarak gösterebiliriz.¹⁴⁸

Erzincan depremlerini ve bilhassa 1939 Büyük Erzincan Depremi’ni anlatan deprem destanlarımıza Âşık Veysel’in Erzincan adlı eseri güzel bir örnektir:

Erzincan

Sam değmiş de bağlar dökmüş gazeli

Hanı harap olmuş Keşan Erzincan

Nice yiğitleri nice güzeli

Feleğin toruna düşen Erzincan.

Kimi ana vermiş kimisi baba

Nice yavru vermiş gelmez hesaba

Felek kor insanı ne kaptan kaba

Tarihli felaket nişan Erzincan.

Bahar gelir güller açmaz bağında

Kâinat uykuda hep yatağında

¹⁴⁷ Şener, a.g.m, s. 28

¹⁴⁸ Sayar, a.g.m, s. 639

Bir seher vaktinde uyku çağında
Feryadı dağlardan aşan Erzincan.

Susmuş bülbülleri güller peröşan,
Garkolmuş toprağa kalmamış nişan
Kükredikçe dalgalara karışan,
Hani Fırat ile Coşan Erzincan? ...

Dokuz kırkaltıda uğradım gördüm
VEYSEL der içimden ağladım durdum
Bu Ulu Tanrıdan isteyin yardım
Gayret kuşağını kuşan Erzincan.

Âşık Veysel Şatıroğlu¹⁴⁹

Şair ve yazar Nazım Hikmet' te deprem sonrası şu şiiri kaleme almıştır:

Kara Haber

Erzincan'da bir kuş var
Kanadında gümüş yok.
Gitti yarım gelmedi
Gayri bunda bir iş yok.
Oy, dağlar, dağlar, dağlar:
Aldı ellerine kanlı başını
Karın ortasında Erzincan ağlar.
O ağlamasın da kimler ağlasın...

¹⁴⁹ Bekir Sami Özsoy-Namık Aslan-Bayram Durbilmez, **Destanlarla Erzincan**, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1992, s. 29

Kar yağar lapa lapa
Tipidir gelir geçer.
Yan yana sırt üstü yatan ölümler
Akşam olur tandıramaz
Ateşini yandıramaz...
Gün ağarır, şafak söker
Kimsecikler gitmez suya.
Ezilmiş başlarıyla ölümler
Vardılar uyanılmaz uykuya...

Ses edip geceye beyaz taşından
Kışlanın saati çaldı ikiye.
Ne çabuk lahzada bitti yaşamak...

Kiminin sakalı ak.
Kimisi altı aylık,
Kimisi on üç on dört yaşında,
Kimisi yola gidecek,
Kimisi mektup bekler
Yan yana sırt üstü yatan ölümler...

Yayıktay yağ vardı dövülemedi,
Ak peynir torbaya konulamadı,
Hasret gitti ölümler
Dünyaya doyulamadı...

Uyanıp kaçamadılar,
Kuş olup uçamadılar,
Açıldı kuyular kimse inemez,
Erzincan beygiri rahvandır amma,

Ölüler ata binemez,

Yan yana sırtüstü yatan ölümler...

Nazım Hikmet

Tan gazetesinde yayınlanan şiirinin sonuna da aşağıdaki notu düşmüştür:

“Kesemden verecek bir şeyim yok; yüreğimden verebildim.”¹⁵⁰

2.6 Deprem Gerçekleştiği Dönemde Devletin Yönetim Kademesi

Cumhurbaşkanı: İsmet İnönü¹⁵¹

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı: Mustafa Abdülhalik Renda¹⁵²

Başbakan (Başvekil): Refik Saydam (1939-1942)¹⁵³

İçişleri (Dâhiliye Vekili) Bakanı: Faik Öztürk (1939-1942)¹⁵⁴

Dışişleri (Hariciye Vekili) Bakanı: Şükrü Saraçoğlu (1938-1942)¹⁵⁵

Milli Eğitim (Maarif Vekili) Bakanı: Hasan Ali Yücel (1938-1946)¹⁵⁶

Sağlık (Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekili) Bakanı: Dr. Ahmet Hulusi Alataş (1937-1945)¹⁵⁷

¹⁵⁰ “Kara Haber”, *Tan*, 2 Ocak 1940, s. 1

¹⁵¹ İsmet İnönü 1884’te İzmir’de doğmuş, 1973’te Ankara’da vefat etmiştir. İlk Başbakanımızdır. 1923-1924 ve 1925-1937 yılları arası Başbakanlık yapmıştır. 1938-1950 arası Cumhurbaşkanlığı görevini yürütmüştür. <https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/>, 18.10.2023 tarihinde erişildi.

¹⁵² 2.Dönem 1.ve 2.Yasama yılında, 1 Kasım 1923-22 Kasım 1924 arasında meclis başkanı olarak görev yapmıştır. <https://www.tbmm.gov.tr/baskan/meclis-baskanlari>, 18.10.2023 tarihinde erişildi.

¹⁵³ 1881-1942 yılları arasında yaşamıştır. 1923 te İstanbul milletvekili seçilen Refik Saydam, İsmet İnönü tarafından Başbakanlığa atanana kadar aralıklarla toplam 14 yıl 6 ay Sağlık Bakanı olarak görev yapmış ve en uzun süre bu görevi yapan kişi olmuştur. Halil İbrahim Aksakal, “*Dr. Refik Saydam Önderliğinde Cumhuriyet Dönemi Sağlık Hizmetlerini Modernleştirme Çabaları*”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c.27, S.1, Elazığ 2017, s. 221,227

¹⁵⁴ 1882-1951 yılları arasında yaşamıştır. TBMM Başkan vekilliği, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği ve 7 dönem Tekirdağ milletvekilliği yapmıştır. Faik Öztürk (1882 doğumlu siyasetçi) - Vikipedi ([wikipedia.org](https://tr.wikipedia.org/wiki/Faik_Öztürk)), 24.06.2024 tarihinde erişildi.

¹⁵⁵ 1887-1950 yılları arasında yaşamıştır. Milli Eğitim, Maliye, Adalet Bakanlıkları yapmıştır. 1942-1946 yılları arası Başbakanlık yapmıştır. Sayın Şükrü Saraçoğlu'nun Özgeçmişi / T.C. Dışişleri Bakanlığı (mfa.gov.tr), 28.10.2023 tarihinde erişildi.

¹⁵⁶ 1897-1961 yılları arasında yaşamıştır. Türk eğitim tarihine damgasını vurmuştur. 1945 te 43 ülkenin katılımıyla yapılan UNESCO toplantısında ülkemizi temsil etmiştir. <https://www.meb.gov.tr/meb/>, 29.10.2023 tarihinde erişildi. <https://www.meb.gov.tr/meb/hasanali/hayati/halibiyografi.htm>

Maliye Bakanı: Ali Fuat Ağralı (1934-1944)¹⁵⁸

Ekonomi (İktisat Vekili) Bakanı: Sırrı Day (1939-1941)¹⁵⁹

Adalet Bakanı: Ali Fethi Okyar (1939-1940)¹⁶⁰

Bayındırlık (Nafia Vekili) Bakanı: Ali Fuat Cebesoy (1939-1943)¹⁶¹

6.Dönem (1939-1943) Erzincan milletvekillerinden iki isim ön plana çıkmaktadır. İlki Saffet Arıkan (1888-1947), sonraki yıllarda Milli Savunma ve Milli Eğitim Bakanlığı görevlerinin yanında Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği ve 6 dönem Erzincan milletvekilliği görevlerini yerine getirmiştir.¹⁶² Şükrü Sökmensüer (1890-1978) ise İçişleri Bakanlığı, Emniyet genel Müdürlüğü ve 3 dönem Erzincan milletvekilliği görevlerini üstlenmiştir.¹⁶³

Erzincan Valisi: Osman Nuri Tekeli (1939-1940)¹⁶⁴, Dr. Sükûti Tükel (1940-1943)

Erzincan Belediye Başkanı: 1924-1940 yılları arası Hakkı Altınok, yukarıda adı geçen vali Sükûti Tükel ise, valilik görevi ile birlikte şehrin belediye başkanlığı görevini de sürdürmüştür.¹⁶⁵

¹⁵⁷ 1882-1964 yılları arasında yaşamıştır. 1929-1930 arası İzmir belediye başkanlığı yapmıştır. 4 dönem Aydın milletvekili olarak seçilmiştir. Hulûsi Alataş - Vikipedi (wikipedia.org) 31.10.2023 tarihinde erişilmiştir.

¹⁵⁸ 1878-1957 yılları arasında yaşamıştır. Lozan'da Türk heyetinin saymanlığını yapmıştır. Bayındırlık Bakanlığının yanında 5 dönemde İstanbul ve Elazığ vekilliği yapmıştır. Fuat Ağralı - Vikipedi (wikipedia.org), 31.10.2023 tarihinde erişildi.

¹⁵⁹ 1889-1952 yılları arasında yaşamıştır. Bayındırlık ve Ekonomi Bakanlığının yanında 4 dönem de Trabzon vekilliği yapmıştır. Sırrı Day - Vikipedi (wikipedia.org), 31.10.2023 tarihinde erişildi.

¹⁶⁰ 1880-1943 yılları arasında yaşamıştır. Başbakanlık, Adalet, Müdafaa-i Milliye, Dâhiliye Bakanlıklarının yanında 7 dönem de farklı şehirlerin vekillik görevini üstlenmiştir. Fethi Okyar - Vikipedi (wikipedia.org), 31.10.2023 tarihinde erişildi.

¹⁶¹ 1882-1968 yılları arasında yaşamıştır. Meclis Başkanlığı, Ulaştırma ve Bayındırlık Bakanlığı haricinde 10 dönem farklı şehirlerde vekil olarak görev yapmıştır. https://tr.wikipedia.org/wiki/Ali_Fuat_Cebesoy, 31.10.2023 tarihinde erişildi.

¹⁶² https://tr.wikipedia.org/wiki/Saffet_Ar%C4%B1kan, 24.06.2024 tarihinde erişildi.

¹⁶³ https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9E%C3%BCkr%C3%BC_S%C3%B6kmens%C3%BCer, 02.11.2023 tarihinde erişildi.

¹⁶⁴ 1893-1976 yılları arasında yaşamıştır. İçişleri Bakanlığında Teftiş Kurulu Başkanlığı ve Kahraman Maraş valiliği görevlerinde bulunmuştur. https://tr.wikipedia.org/wiki/Osman_Nuri_Tekeli, 16.10.2023 tarihinde erişildi.

¹⁶⁵ Hakkı Altınok 1884 Erzincan doğumludur. 16 yıl aralıksız bu görevde kalmıştır. Sükuti Tükel 1927 yılında doğmuştur. Binbaşı Tabip iken önce Maraş sonra Erzincan valiliğine atanmıştır. Aynı zamanda Belediye Başkanlığına da vekâlet etmiştir. <https://mimoza.marmara.edu.tr/~avni/ERZiNCAN/nedim/index.htm>, 26.10.2023 tarihinde erişilmiştir.

3. BÜYÜK ERZİNCAN DEPREMİ - 1939

3.1 Depremi Meydana Gelişi ve Ülkede Duyulması

Deprem 27 Aralık 1939 Çarşamba günü saat 01.57'de gerçekleşmesine rağmen deprem haberinin ülkede duyulması depremin üzerinden saatler geçtikten sonra Erzincan Valisi Osman Nuri Tekeli ve Ordu Müfettişliği Kurmay Başkanı General Muharrem Mazlum İskora'nın Kemah Dumanlı İstasyonundan sabah 08.00 sularında çektikleri telgrafla olmuştur. Telgraf Başvekâlete, Milli Müdafaa, Dâhiliye, Sıhhiye Vekâletlerine; Genel Kurmay Başkanlığı'na, III. Ordu Müfettişi General Kazım Orbay' a, IV. Umumi Müfettişliğine ve Kızılay Genel Merkezi'ne gönderilmiştir.¹⁶⁶

27 Aralık günü saat 08.00'de Kemah'tan Ankara'ya çekilen telgrafta; depremin gece saat 02.00 sıralarında olduğu, yer sarsıntısıyla beraber hükümet konağı, ordu evi, postane, ordu müfettişliği ve şehrin sağlam binaları da dâhil olmak üzere dükkânların ve evlerin yıkıldığı, şehrin baştan sona enkaz yığını haline dönüştüğü ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Dumanlı İstasyonunda Erzincan Valisi'nden gelen telgrafta ise; bütün evlerin yıkıldığı, halkın tamamen açıkta kaldığı ve insan zayıyatının tespiti konusunda çalışmaların devam ettiği yazılmıştır. Depremi çok büyük olduğu ve acil bir şekilde insani yardımların bölgeye ulaştırılmasının zorunlu olduğuna dair Ankara'ya bir dizi telgraf çekilmiştir. Erzincan'da meydana gelen kadar büyük olmasa da çevre illerde de büyük yıkımların meydana geldiği yine çekilen telgraflardan anlaşılmıştır.¹⁶⁷

Erzincan Valisi, 27 Aralık sabahı saat 08.00'de depremle ilgili ilk elde edilen bilgileri içeren telgrafı Ankara'ya göndermiştir. Enkaz altında çok fazla vatandaşın olduğu, topçu ve piyade kışlalarındaki askerlerle beraber kurtarma çalışmalarının yürütüldüğünü ifade etmiştir. Ekmek, doktor ve çadırın ilk acil ihtiyaçlar olduğu, haberleşme konusunda da sorunlar yaşandığı bildirilmiştir.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Tosik Dinç, a.g.m, s. 2

¹⁶⁷ Haçin, a.g.m, s. 40,41

¹⁶⁸ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.843.4

Sıhhat Vekili Dr. Hulusi Alataş, Erzincan’a ilk girişini “ Tüyler ürpertecek şekilde muazzam bir felaket sahnesidir. ” şeklinde ifade etmiştir. En sağlam yapılmış binalar da dâhil olmak üzere şehrin baştan sona yıkıldığını ve harabeye döndüğünü ve neredeyse sağlam kalmış bina olmadığını yazmış olduğu raporda belirtmiştir.¹⁶⁹

Cumhuriyet gazetesinde 29 Aralık tarihindeki manşette, Erzincan nüfusunun yüzde yetmiştenden fazlasının öldüğü yazılıdır. Ayrıca şehirdeki binaların da tamamına yakınının yıkıldığı belirtilmiştir.¹⁷⁰

Adana’da yayın yapan Türksözü gazetesinde depremin ertesi günü yani 28 Aralık tarihinde çıkan haberden anladığımız kadarıyla, depremin merkez üssünün Tokat ile Sivas olduğu yönünde gazeteye bazı yanlış bilgiler ulaşmıştır. Buralarda can kaybının olduğu ve evlerin yıkıldığı belirtilmiştir. Erzincan’da ise binaların bazılarının hasara uğradığı ifade edilmiştir. Bu da bize depremin ertesi günü Erzincan’da ki zayıatla ilgili gazeteye sağlıklı bilgilerin ulaşamadığını göstermektedir. Gazetenin yine aynı sayısında Erzincan ve Erzurum’a birer trenin yola çıktığı belirtilmiştir.¹⁷¹

Deprem bilhassa Erzincan, Tokat, Sivas ve havalisinde ağır tahribat meydana getirmiştir.¹⁷² Bu deprem, Türkiye’de 1668 yılından sonra yaşanmış olan depremlerin en büyüğü olmuştur.¹⁷³ Yine Türkiye’de kayıt altına alınmış depremlerde meydana gelen kayıp ve hasarlar ile karşılaştırma yapıldığında, 1939 Depremi bu zamana kadar meydana gelmiş olan, en çok hasar bırakan ve kayıp yaşanmasına sebep olan deprem olarak tarihe geçmiştir.¹⁷⁴

Ordu Valisi’nin 27 Aralık tarihli telgrafının yanlışlıkla Sıhhiye Vekilliği yerine Dâhiliye Vekilliğine gittiği belirtilmiş, bu da bir gecikmeye sebep olmuştur. Ordu

¹⁶⁹ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.11

¹⁷⁰ “Erzincan Zelzelesi, Bütün Tahmin Hudutlarını Aşan Bir Felaket Oldu”, *Cumhuriyet*, 29 Aralık 1939, s.1

¹⁷¹ “Kızılay Bütün Kuvvetile Seferber Oldu”, *Türksözü*, 28 Aralık 1939, s. 1

¹⁷² “İnsan Zayıatı Hakkında Alınan İlk Haberler”, *Akşam*, 28 Aralık 1939, s. 1

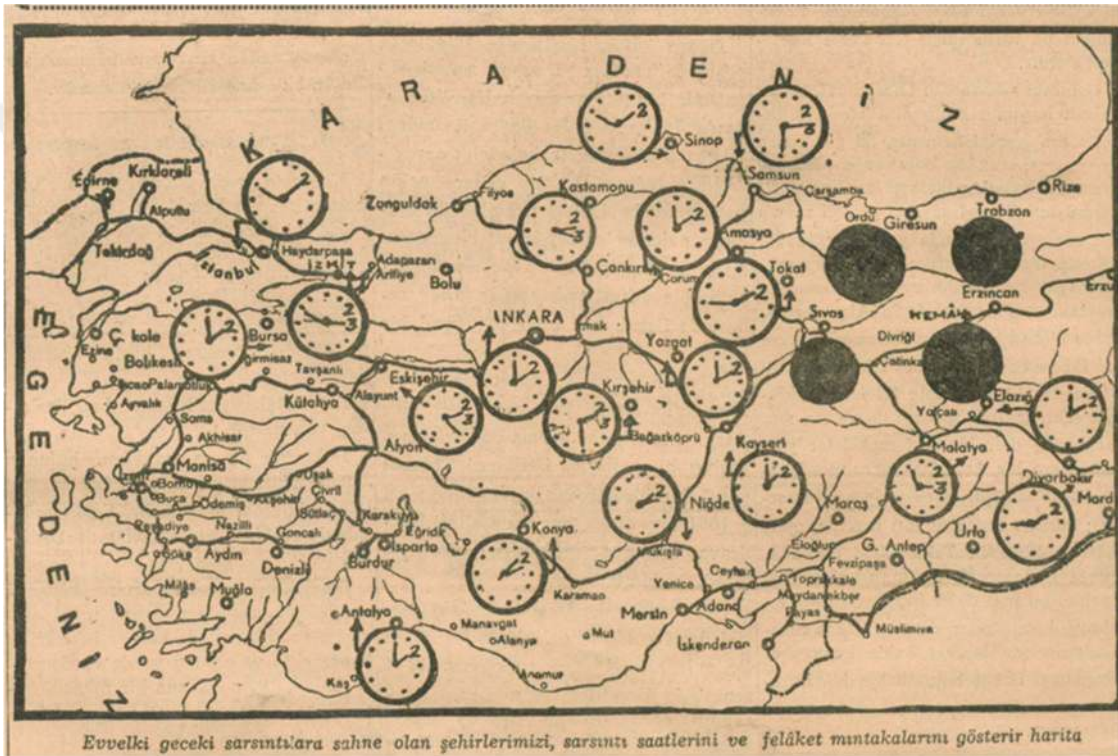
¹⁷³ <https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy>, 31.05.2019 tarihinde erişildi.

¹⁷⁴ Haçın, a.g.m, s. 40

merkez ile Ünye, Fatsa, Gökçöy’de ölü ve yaralıların bulunduğu bilgisi verilerek, acilen 2000 çadıra ihtiyaç olduğu ifade edilmiştir.¹⁷⁵

27 Aralık saat 02.00’ de Safranbolu’da aralıklı olarak iki sarsıntı meydana gelmiştir.¹⁷⁶

Son Posta gazetesinin 28 Aralık 1939 tarihli sayısında, 27 Aralık gecesi ülkede depremin nerelerde hissedildiği ve saatleri aşağıdaki haritada gösterilmiştir.¹⁷⁷

Şekil 3.1 Şehirlerin depremi hissetme saatlerini gösteren harita

Yapmış olduğumuz araştırmada depremin hafif ve şiddetli olmak üzere neredeyse bütün Anadolu’da¹⁷⁸ hissedildiği anlaşılmaktadır. Son Posta gazetesi’nin yukarıdaki haritalı resimle¹⁷⁹ verdiği sarsıntı bilgilerinden de anladığımız kadarıyla, depremin ülkede hissedilmesi değişik zaman dilimlerinde ve şiddetlerde gerçekleşmiştir.

¹⁷⁵ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 77.482.5

¹⁷⁶ “Nerelerde Zelzele Oldu”, Safranbolu’da”, *Son Posta*, 28 Aralık 1939, s. 8

¹⁷⁷ “Evvelki Geceki Zelzele Milli Bir Felaket Oldu”, *Son Posta*, 28 Aralık 1939, s. 1

¹⁷⁸ “Zelzele Nerelerde Hissedildi”, *Ulus*, 28 Aralık 1939, s. 5

¹⁷⁹ “Evvelki Geceki Zelzele Milli Bir Felaket Oldu”, *Son Posta*, 28 Aralık 1939, s. 1

Sismik açıdan çok hareketli bir vaziyette olan Kuzey Anadolu Fay Hattında meydana gelen büyük deprem, Erzincan merkezli olarak gerçekleşmiş ve büyüklüğü de 7,9 olarak ölçülmüştür.¹⁸⁰

Depremi şiddeti hakkında yurt dışından da çeşitli bilgiler gelmiştir. Depremden bir gün sonra İngiltere / Londra'dan da bilgiler ulaşmıştır. Bu bilgilere göre Türkiye'de büyük bir depremin meydana geldiği belirtilmiş, ölçüm cihazlarının zarar gördüğü ifade edilmiştir. Yine bu büyük depremin İtalya ve İsviçre'den dahi hissedildiği yönünde bilgi aktarılmıştır.¹⁸¹

Yine Londra kaynaklı haberlere göre, aynı tarihte üç farklı yerde daha, şiddetli yer sarsıntıları meydana gelmiştir. Bunlardan biri Orta Amerika'da San Salvador'da, diğeri Los Angeles'ta, en şiddetli olan üçüncü sarsıntı ise Türkiye'de meydana gelmiştir.¹⁸²

Kandilli Rasathanesi müdürü Prof. Dr. Mehmet Fatin Gökmen, deprem sonrası yaptığı değerlendirmede, meydana gelen depremin yerin 49 km altından gerçekleştiğini belirtmiştir. Deprem büyüklüğünün ölçümünde kullanılan cihazların bozulduğunu ve böylesine büyük çapta bir depreme daha önce hiç rastlamadığını ifade ederek şu açıklamayı yapmıştır: “ Anadolu'da ki zelzele o kadar şiddetli ve tesirli olmuştur ki bizim aletlerimiz bile bu şiddete tahammül edememiş ve birçoğu bozulmuştur.” diyerek depremin büyüklüğünü de gözler önüne sermiştir.

Rasathane müdürü Prof. Dr. Gökmen ayrıca, meydana gelen bu büyük depremin, iki sene önce Kırşehir ve civarında meydana gelen depremin yaklaşık iki katı büyüklüğünde olduğunu, yine Dikili ve Tercan depremlerinin de bu deprem yanında çok hafif kaldığını ifade etmişlerdir.¹⁸³

İstanbul Kandilli Rasathanesi'nde bulunan 6 ölçüm aletinin sadece 2 sinin depremi kaydedebildiği, diğer 4 ölçüm aletinin ise kalemlerinin (iğnelerinin) kırıldığı için

¹⁸⁰ Haçin, a.g.m, s. 40

¹⁸¹ “Bazı Sismografların İğneleri Kırıldı”, *Akşam*, 28 Aralık 1939, s. 5

¹⁸² “Zelzelenin Şiddeti”, *Son Posta*, 28 Aralık 1939, s. 8

¹⁸³ “Profesör Fatin Diyor ki”, *Ulus*, 28 Aralık 1939, s. 3

ölçüm yapamadığı, rasathane yetkilileri tarafından yapılmış olan açıklamadan anlaşılmaktadır.¹⁸⁴

Yukarıdaki Son Posta gazetesinde verilen zaman haritasına ek olarak Ulus Gazetesi'nde de yer alan zaman ve yer bilgilerini vermekte yarar görmekteyiz. Buna göre; 01.50 ile 05.00 arasında olduğu tespit edilen bir deprem meydana gelmiştir. Meydana gelen büyük deprem, 02.50' de Kocaeli' de, 01.52' de Bursa' da, 01.45 'te Diyarbakır'da, 01.30 'da Tosya'da, 02.05' te İzmit'te, 02.00' da Antalya'da, 02.10' da Konya ve Ulukışla'da, 02.55' te Malatya'da hafif şiddetlerde olmak üzere hissedilmiştir. Bunun yanında, 01.50' de İstanbul'da, 02.00' de Kayseri'de, 01.58' de Yozgat' ta, 02.00' de Elazığ' da, 01.50' de Sinop'ta, 02.20' de Eskişehir'de ve 02.17' de Kastamonu' da, 01.55' te Çorum'da, 02.23' te Kırşehir' de, 02.28' de Samsun'da, 01.45 - 01.47 arasında Tokat' ta, 01.57' de Sivas ve civarında hissedilen sarsıntılar nispeten daha şiddetli olmuştur.¹⁸⁵

İsviçre'de Nöşatel Rasathanesi müdürü, kurulalı yirmi yıl olan rasathanenin 27 Aralık gecesi Türkiye'de gerçekleşen deprem kadar şiddetli bir deprem kaydetmediğini belirtirken, Londra Rasathanesi müdürü de bu depremin son yıllarda görülen en şiddetli yer hareketi olduğunu açıklamıştır.¹⁸⁶

Tüm ülkeyi etkisi altına alan ve soğuk bir kış günü gerçekleşen deprem, toplam alanın 1/20'sinde hasar oluşturmuş,¹⁸⁷ şehir harap olduğu gibi halkın da üçte ikisinin yaralı halde olduğu tespit edilmiştir.¹⁸⁸

Bölgede bulunan İkdam gazetesi muhabiri mevcut durumu şu şekilde rapor etmektedir:

“ Yolda bekleyen iki yolcu treni dün Erzincan'a varmıştır. Bunlardan başka ilk imdat treni de vasil olmuştur. İkinci imdat treni Divriği'den hareket etmiş olup saat 16.00 da buraya gelecektir.

Enkaz yığını halinde bulunan şehrin birkaç yerinde zaman zaman yangınlar çıkmaktadır. Askeri, mülki teşkilat açıkta ve enkaz altında kalanlarla meşgul olmaktadır. Her taraftan yardım kolları ve yiyecek, giyecek, eşya geliyor.

¹⁸⁴ “Rasathanemiz”, *Son Posta*, 28 Aralık 1939, s. 8

¹⁸⁵ “Zelzele Nerede Hissedildi”, *Ulus*, 28 Aralık 1939, s. 5

¹⁸⁶ “Zelzelenin Şiddeti”, *Son Posta*, 28 Aralık 1939, s. 8

¹⁸⁷ <https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy>, 10.04.2023 tarihinde erişildi.

¹⁸⁸ “Erzincan Kâmilan Harap, Sayısız Ölü Yaralı Var”, *Türkdili*, 29 Aralık 1939, s. 1

Orgeneral Orbay ve General Akdoğan felaketzedelerle meşgul olmaktadır. Açıkta kalanlar ve yaralılar Kayseri, Sivas ve yakın şehirlerde barındırılmak üzere trenlerle sevk edilmeye başlandılar. Erzincan'ın feci vaziyeti tüyler ürpertici bir manzara arz etmektedir. Zabıt ve askerlerden ve yaralananların sayısı azdır.”¹⁸⁹

Muhabirin aktarmış olduğu bilgiler, bölge hakkında bilgi veren diğer gazetelerdeki haberleri destekler mahiyettedir.

Cumhuriyet gazetesi depremin ertesi günü verdiği manşette, “*Şiddetli zelzele neticesinde Erzincan tamamen enkaz yığını haline geldi.*”¹⁹⁰ demek suretiyle depremin şiddetine dikkat çekmiştir. Ayrıca aynı gün çıkan gazetede, Rasathane Müdürü Fatin, uzun zamandır ülkemizde bu şiddette bir deprem görülmediğini ifade etmiştir.¹⁹¹ Yine İkdam gazetesinin manşete taşımış olduğu haberde, gece yarısı müthiş bir felaket yaşandığı, facianın şehri enkaz yığını haline getirdiği ve insan zayıyatını tespit etmenin şimdilik mümkün olmamakla birlikte yüzde elli civarında olduğunun tahmin edildiği bildirilmektedir.¹⁹²

Yukarıdaki satırlarda da ifade edildiği üzere depremin şiddeti nedeniyle İstanbul Rasathanesi'nin ve Avrupa'nın birçok rasathanesinin de ölçüm aletleri (sismografları) kırılmıştır.¹⁹³

Dâhiliye Vekili B. Faik Öztürk, yaşanan büyük felaket hakkında şu beyanatta bulunmuşlardır:

“Felaket hakikaten büyük ve geniştir. Lazım gelen bütün tedbirleri almış bulunuyoruz. Her tarafa, para, çadır, çamaşır yollanmıştır. Herkes elinde olan bütün vasıta ile formalite ile zaman kaybetmeden ve her hangi bir yetki aramadan vatandaşların imdadına koşacaktır. İdareciler bütün güç ve vasıtalarla felaketzedelerin iskân ve barınmaları için çalışacaklardır.”¹⁹⁴

28 Aralık sabahı Dâhiliye Vekili B. Faik Öztürk ve Sıhhiye Vekili Dr. Hulusi Alataş, saat 09.40 treni ile Ankara'dan deprem bölgesine doğru hareket etmişlerdir. Trende bulunanlardan gazeteci Nüsret Safa Coşkun, vekillerden almış olduğu bilgileri şu şekilde nakletmektedir: “...memleketin şark bölgesiyle bu bölgeye

¹⁸⁹ “Felaket Sahasındaki Arkadaşımız Bildiriyor”, *İkdam*, 30 Aralık 1939, s. 1

¹⁹⁰ “Şiddetli Zelzele Neticesinde Erzincan Tamamen Enkaz Haline Geldi”, *Cumhuriyet*, 28 Aralık 1939, s. 1

¹⁹¹ “Zelzele Felaketi”, *Cumhuriyet*, 28 Aralık 1939, s. 1

¹⁹² “Kurtulanlar Anlatıyor”, *İkdam*, 31 Aralık 1939, s. 1

¹⁹³ “Zelzelenin Şiddeti”, *Son Posta*, 28 Aralık 1939, s. 8

¹⁹⁴ “Dâhiliye Vekilinin Beyanâtı”, *Son Posta*, 29 Aralık 1939, s. 1

yakınlaşan Orta Anadolu kısmından bazı vilayetlerimiz misli görülmemiş bir zelzele felaketiyle karşılaşmışlardır. Bunların içinden de en talihsizi Erzincan çıkmış. Şehrin tamamen yıkıldığı ve insanca zayıatın çok fazla olduğu anlaşıyor.”

Bunun yanında bu tren depremzedelere çadır, yiyecek ve enkazları kaldırmak için amale götürmekteydi.¹⁹⁵

Depremi şiddetinin ve yıkıcı etkisinin büyük olmasının yanında, mevsim şartları da felaketin boyutunu artırma noktasında belirleyici olmuştur. Kışın şiddetli olduğu aralık ayının sonunda, -35 e varan hava sıcaklığı dışarıda ve enkaz altında kalanlar için ölümleri kaçınılmaz hale getirmiştir. Depremde yaralanan ve hastalar için de kötü hava koşulları oldukça olumsuz bir tabloyu da beraberinde getirmiş, hayatını kaybeden yurttaş sayısının da maalesef artmasına neden olmuştur.¹⁹⁶

Evlerin çoğunlukla kerpiç ve ahşap malzemeden yapılmış olması, kış olması sebebiyle de soba ve mangalların sarsıntıda devrilmiş olması birçok yangının çıkmasına sebep olmuştur.¹⁹⁷

İzmit’te yayın yapan Türkyolu gazetesinin manşetten verdiği haberde, şehrin tamamen harabeye döndüğü, nüfusun ise yüzde yetmişinin hayatını kaybettiği ifade edilmiştir. Yine gazetenin aynı sayısında, Kocaeli halkının büyük bir istekle yardıma koştuğu ve kısa bir sürede oluşturulan yardım komitesinin derhal çalışmalarına başladığı belirtilmiştir.¹⁹⁸

Sıhhiye Vekili Dr. Hulusi Ataş, Zara’dan ve Tokat’tan, Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne gönderilen telgrafı meclis oturumunda okumuştur. Zara’dan gelen telgraf şu şekildedir : “ Bu gece zelzele dolayısıyla merkezde ve köylerimizde yüzlerce hane yıkılmış ve şimdiye kadar 26 ölü tespit edilmiştir. Birçok binalar da yıkılmaya namzettir. Birçok fakir kış günü sokaklarda kalmıştır. Yakında kati rakamlarla

¹⁹⁵ Haçin, a.g.m, s. 42

¹⁹⁶ Haçin, a.g.m, s. 41

¹⁹⁷ Can Yavuz, “1939 Erzincan Depremi Kurtarma Çalışmalarında Yer Alan Mahkûmların Affı Bağlamında Türkiye’de ki Af Uygulaması”, **TBB Dergisi**, S. 119, <https://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2015-119-1489>, Ankara 2015, s. 88

¹⁹⁸ “Şehir Tamamen Harabeye Döndü Nüfusun Yüzde Yetmişi Öldü”, “İzmit Halkı Yardıma Koşuyor”, **Türkyolu**, 29 Aralık 1939, s. 1

vakayı arz edeceğim. 200 çadırla tespit edilecek nakdi yardımın tez elden gönderilmesi...”

Tokat’tan gelen telgraf şu şekildedir:

“ 26 gecesı saat ikide vuku bulan şiddetli bir sarsıntıda merkez ve mülhakatta şimdiye kadar tespit edilen ölü miktarı 88 ve yaralı adedi 65 olup yıkılan binaların adedi henüz tespit edilmemiştir. Kazalarla muhabere münkati olduğundan hususi vesaitle istihbar edilen vaziyete göre Erbaa ve Niksar kazalarında tahribatın çok fazla olduğu anlaşılmıştır. Yaralıların tedavisi için mümkün olan imdadı sıhhi heyetini ve açıkta kalanlar için şimdilik 500 çadırın ve meydanda kalanların iaşeleri için şimdilik telgrafla iki bin lira gönderilmesine emir buyurulmasını arz ederim.”¹⁹⁹

Deprem sonrası bazı illerden ve ilçelerden gelen haberler ile ilgili bir kısım bilgiler Ulus gazetesinde yayınlanmıştır. Tokat valisinden alınan bilgiye göre; ölü sayısı yüz civarı, yaralı sayısı ise bunun çok üzerinde tahmin edilmektedir. Erbaa ve Niksar’da çok zarar görmüş ancak henüz net bir bilgi alınamadığı ifade edilmiştir. Yine Ordu valisinden de benzer şekilde henüz yeterli bilgi edinilemediği bilgisi alınmıştır. Erzurum’da ise felaket haber alınır alınmaz, vali vekili, belediye reisi, ticaret ve sağlık odası müdürlerinden oluşan bir komisyon kurulmuş ve çalışmalara başlamıştır. 3 doktor, 2 hasta bakıcı, 2 sağlık memurundan oluşan iki ekip, trenle Erzincan’a hareket etmiştir. Ekip beraberinde, 4 saat içinde toplamış olduğu; 1.300 kg ekmek, 1.500 kg şeker, 10 kg çay, 110 kg kavurma, 35 kg yağ vb. ile birlikte çadır, battaniye, ilkyardım malzemeleri ve sedyeyi de götürmüştür. Trabzon merkezinde 1, merkez köylerde 1, Vakfıkebir kazasında 4 vatandaş yaşamını yitirmiştir. Merkez ve ilçelerde yıkılan evlerin olduğu bildirilmiştir. Samsun’da merkezde ölüm haberi olmamakla beraber, Çarşamba kazasında mühim tahribat olmuştur. Çarşamba’da 25 ev yıkılmış, enkaz altında kalan 11 kişi hayatını kaybetmiş 52 kişi yaralanmıştır. Çarşamba tren yolu hasar nedeniyle ulaşım kapanmıştır. Amasya’da oldukça yıkıcı olan deprem büyük hasar ve zayıat verilmesine sebep olmuştur. Tam sayı bilinmemekle beraber sadece yüz hanelik köyde yüzü aşkın vatandaşın hayatını kaybettiği belirtilmiştir. Yozgat’ta bazı köylerde yıkılan binalar tespit edilmiş, iki vatandaşın da hayatını kaybettiği bilgisi alınmıştır. Sivas’tan gelen önceki haberlerde Zara ilçesindeki ölü sayısının 1.500 olduğu ifade edilmiş olsa da aslında bu sayının 150 civarı olduğu bildirilmiştir. Yine Suşehri ilçesinde de 150 civarı vatandaşın

¹⁹⁹ “Sıhhat Vekilimiz Mecliste Felaket Dair Gelen Telgrafları Okudu”, *Ulus*, 28 Aralık 1939, s. 5

hayatını kaybettiği bilgisi ulaşmıştır. Turhal'da 9 kişinin hayatını kaybettiği bildirilmiştir. Dikili'de yıkılan ve hasar gören evler bulunduğu bilgisi ulaşmıştır. Deprem ayrıca Elazığ, Tunceli, Çorum, Mardin, Merzifon, Kırşehir ve Kastamonu'da hissedilmekle beraber yıkıcı etkisi olmadığı bilgisi alınmıştır.²⁰⁰

Serbest çalışan muhabirlerin ve Anadolu Ajansı muhabirlerinin de yapmış oldukları bildirimlere göre; Çankırı, Safranbolu, Kayseri, Bafra, Maraş illeri de deprem bölgesinde olmasına rağmen herhangi bir hasar almamış, yıkılan ya da oturulamayacak durumda olan bina tespit edildiğine dair ulaşan bilgi bulunmamaktadır.²⁰¹

Samsun'da en fazla hasar Çarşamba civarında oluşmuştur.²⁰² Tokat' tan gelen telgrafta, kazalarla haberleşmeye çalışıldığı ve Tokat'ta bulunan doktorlar ve sağlık memurlarıyla ekip kurularak otomobil ve hayvanlar vasıtasıyla köylere yardım götürüldüğü bildirilmiştir. İhtiyaç halinde otellerden ve diğer uygun binalardan yararlanılabileceği ifade edilmiştir.²⁰³

Bizzat Cumhurbaşkanı tarafından Erzincan'a bir adet göz doktoru tayin edilmiştir.²⁰⁴

Şekil 2.2 de gösterilen taralı alanlar depremin tesirinin fazla olduğu bölgelerdir.²⁰⁵ Ancak bu taralı alanların dışında da depremin oldukça geniş bir sahada hissedildiği bilinmektedir.²⁰⁶

²⁰⁰ "Kara Haber Facianın Ne kadar Büyük Olduğunu Gösteriyor", *Ulus*, 29 Aralık 1939, s. 5

²⁰¹ "Erzincan Vilayeti ve Kemah Enkaz Yığını Haline Geldi", *Akşam*, 28 Aralık 1939, s. 5

²⁰² *BCA*, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.5

²⁰³ *BCA*, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 77.482.5

²⁰⁴ *BCA*, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.6

²⁰⁵ "Şiddetli Zelzele Neticesinde Erzincan Tamamen Enkaz Haline Geldi", *Cumhuriyet*, 28 Aralık 1939, s. 1

²⁰⁶ Haçin, a.g.m, s. 41

Şekil 3.2 Depremin tesir alanını gösteren harita

Erzincan'a giden bir inşaat erbabı da gördüğü manzarayı şöyle yorumlamıştır: “Çarşı ile mağazalar, evler yanıyordu. Şehirdeki doktorların kimisi ölmüş, kimisinin de şuuru bozulmuştu. Sağ kalanlar birbirlerine yardım edecek halde değillerdi.”²⁰⁷ Buradan hareketle şu yorumu yapmak da mümkündür: Depreme maruz kalan insanlar maddi hasarın yanı sıra manevi olarak da hasar görmüşlerdir. İçinde bulunulan durumu idrak etmek ve toparlanmak da bir o kadar zor olmuştur.

Deprem dolayısıyla yılbaşı eğlenceleri iptal edilmiş, birçok dernek ve topluluk da etkinliklerini ertelemek suretiyle yaşanan felaketin acısına ortak olmaya çalışmışlardır.²⁰⁸

Büyük Millet Meclisi, 28 Aralık 1939'da, Başbakan Şemsettin Günaltay' ın başkanlığında toplanmış, celse açıldıktan sonra da Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Dr. Hulusi Alataş söz almıştır.²⁰⁹ Depremin hükümet tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde resmi olarak duyurulması da Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Dr. Hulusi Alataş tarafından yapılmıştır.²¹⁰ Alataş mecliste yaptığı konuşmada şöyle demiştir: “Bu sabah saat ikide memleketin birçok yerlerinde şiddetli bir zelzele

²⁰⁷ “Erzincan'a İlk Giden Bir İnşaatçı Anlatıyor”, *Cumhuriyet*, 31 Aralık 1939, s. 1

²⁰⁸ “Yılbaşı Eğlenceleri Yapılmayacak”, *Cumhuriyet*, 31 Aralık 1939, s. 1

²⁰⁹ “Felakete Uğrayanlara Yardım Etmek İçin Büyük Millet Reisi Başkanlığında Bir Milli Komite Kuruldu”, *Ulus*, 28 Aralık 1939, s. 1

²¹⁰ “Hükümetin Verdiği Resmi Malumat”, *İkdam*, 28 Aralık 1939, s. 1

hissedildi. Bu zelzele tesirini en ziyade Erzincan, Tokat, Sivas ve Ordu vilayetlerinde göstermiştir. Peyderpey malumat almaktayız.”²¹¹ Ardından Erzincan’dan gelen aşağıdaki telgrafi okumak suretiyle meclisi bilgilendirmiştir.²¹²

“ Gece saat 2 raddesinde çok şiddetli bir zelzele oldu. Bu zelzelede hükümet konağı, ordu müfettişliği, postahane ve şehrin en sağlam binaları dâhil olmak üzere bütün evleri ve dükkânları yıkılmıştır. Şehir baştanbaşa enkaz yığını halindedir. Kendilerini kurtarabilenler sokaklara dökülmüşlerdir. Şimdiden birçok yaralı ve ölü tespit edilmiştir, birçok nüfus enkaz altındadır. Pek az hasara uğrayan ve zayıat vermeyen piyade ve topçu kışlalarından gelen askerlerle enkaz altında kalanların kurtarılmasına ve ötede beride başlayan yangının itfasına çalışılmaktadır. Şehirde muhabere imkânı bulunmadığından bin müşkülâtla bin General İskora ile birlikte Dumanlı istasyonuna gelinmiştir. Ve malumat ancak oradan arz edilebilmiştir. Tümen komutanı Akdoğan şehirde yardım işleri ile meşguldür. Şehir kâmilten yıkılmış olduğundan ekmek ihtiyacı olduğu gibi enkaz altından kurtulanların ve kurtulacakların tedavileri için ilaç ve doktora ve halkı barındırmak için çok miktarda çadıra ihtiyaç vardır. Tahribatın yalnızca şehre münhasır olmadığı, köylerde de geniş çapta tahribat ve zayıat olduğu anlaşılmıştır. Bu hususta elde edilecek tafsilat arz edilecektir.”

TBMM’ de alınacak tedbirler yukarıda belirtildiği gibi sıralandıktan sonra, Erzincan vilayetine Kızılay merkezinden şimdilik 15.000 lira, 500 çadır, 1.000 don, 1.000 gömlek, 1.000 battaniye, Erzurum ve Sivas’tan ekmek, un temin edilmiştir. Bununla beraber Erzurum’dan ecza ve sıhhiye malzemesi ile birlikte iki sıhhi heyet gönderileceğini, bu heyetlerin Erzurum’dan gelecek olanı akşam, Sivas’tan gelecek olanının ise sabah saatlerinde trenle yola çıkacağını ifade edilmiştir.²¹³

Erzincan’dan hareket eden ilk yaralı kafilesi Sivas’a doğru yola çıkmıştır. Konu ile alakalı Sıhhat Vekiline telgraf çeken Başvekil Celal Bayar; Sivas’ın ne kadar daha yaralı kabul edebileceği ve bunun yanında Malatya, Elazığ, Diyarbakır ile de haberleşme sağlanarak buraların durumunun tespit edilmesini istemiştir. Alınacak kararların ve verilen emirlerin de birer örneğinin kendisine gönderilmesi talimatını vermiştir.²¹⁴

Sıhhat vekili Dr. Hulusi Alataş, Ankara’ya 30.12.1939 saat 20.00 de Eskiköy İstasyonu’ndan gönderdiği telgrafta 36 saattir mahsur vaziyette kaldıklarını bildirmiştir. Ankara’dan Erzincan’a giden yolun açık olduğu bilgisini alarak yola

²¹¹ “Felakete Uğrayanlara...”, *Ulus*, 28 Aralık 1939, s. 1

²¹² “Hükümetin Verdiği Resmi Malumat”, *İkdam*, 28 Aralık 1939, s. 1, 5

²¹³ “Felakete Uğrayanlara Yardım Etmek İçin Büyük Millet Reisi Başkanlığında Bir Milli Komite Kuruldu”, *Ulus*, 28 Aralık 1939, s. 1

²¹⁴ *BCA*, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.843.10

çıktıklarını ancak şiddetli kar yağışı nedeniyle önce Karagöl İstasyonu'nda sonra da Eskiköy İstasyonu'nda kara saplandıklarını rapor etmiştir.²¹⁵

Artçı sarsıntıların devam ettiği Amasya'da ilk belirlemelere göre, 719 vatandaş hayatını kaybetmiştir. Ancak bu rakam gün geçtikçe yükselmeye devam etmiştir.²¹⁶

Tunceli milletvekili Sami Erkman söz alarak:

“Zelzele maalesef memleketimizde çok tahribat yapıyor. Ve buna Heyeti Umumiye yani memleketçe yardım edilmesi lüzumuna kailim. Ve öyle zannederim ki ilk olarak gelecek sene tahsisatından ödenmek üzere arkadaşlar namına zelzeleden müteessir olanlara derhal 40 bin lira verilmesini teklif ediyorum.” diyerek düşüncelerini açıklamıştır. Erzincan milletvekili Aziz Samih İLTER ise: “Erzincan havalisinin iklimini herkes bilir. Memleket baştanbaza harap olduğuna göre bu mevsimde orada çadır altında kalmanın ne demek olduğunu da herkes bilir. Binaenaleyh halkın daha beri taraflara naklini, yaralıların, çocukların, kadınların memleket dâhilinde barındırılmalarını teklif ediyorum.”

Yukarıda belirtilen açıklamayı yapmıştır. Başvekil Refik Saydam bu açıklamalar üzerine söz alarak, bölgeden yapılacak nakiller konusunda tüm bilgilerin toplanması sonrasında harekete geçileceğini ifade etmiştir.²¹⁷

Tunceli'den Türkiye Büyük Millet Meclisine gelen telgrafta depremin özellikle Pülümür ilçesini etkilediği ve ölenlerin olduğu ifade edilmiştir.²¹⁸

Erzurum valiliği, 28 Aralık saat 16.30' da Türkiye Büyük Millet Meclisine göndermiş olduğu telgrafta, Erzurum'dan yola çıkmış olan yardım treninin, Erbaşı'ta yolda kaldığı ve çekilerek Tunceli'ye kadar götürüldüğü ancak Erzincan'a giden yolun bozuk olması nedeniyle ileri gidemediği ifade edilmiştir. Bunun üzerine, Erzurum'dan gönderilen 15 tane kamyonun trende bulunan heyeti ve yardım malzemesini Erzincan'a ulaştıracağı rapor edilmiştir.²¹⁹

Yaşanan bu büyük felaket nedeniyle Reisi Cumhur İsmet İnönü Erzincan Valiliği' ne şu telgrafi çekmiştir:

²¹⁵ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.5

²¹⁶ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.5

²¹⁷ Tosik Dinç, a.g.m, s. 3

²¹⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, 18.Birleşim, c. VII, 27.12.1939, s. 127

²¹⁹ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 77.482.5

“ Erzincan’ın uğradığı felakete pek müteessir oldum. Bütün millet, Erzincan ile yakından alakadardır. Cumhuriyet hükümeti felaketin ıstıraplarını hafifletmek için acil tedbirler almıştır. En ziyade ıstırabımızı mucip olan, nüfusça uğradığımız pek acı zayıttır. Diğer tahribatı milletimiz pek az zamanda kâmilten tamir ve telafi edecek ve bugünkü enkaz içinden memleketin güzel bir mamuresi çıkarılacaktır. Bütün devlet memurlarının fedakârlık ve vazife severlikte birbirleriyle yarış etmelerini beklerim. Halkın ıstırabını teskin için bilhassa manevi ahvalde sükûnet muhafaza edilmelidir. Milletimizin Erzincan’la candan alakadar olduğu halkça bilinmelidir.”²²⁰

Reisi Cumhur İsmet İnönü’nün telgrafında da gördüğümüz gibi, halkın özellikle maneviyatı ve moraline ehemmiyet verilmektedir. Ve bu doğrultuda diğer vekiller de benzer telgraflar çekmişler ve konuşmalar yapmışlardır.

Gazeteci, yazar ve dönemin milletvekili (1923-1930 arası vekillik yapmıştır) Falih Rıfkı Atay²²¹ da Ulus gazetesinde 28 Aralık’ta çıkan “Milli Bir Yardım Seferberliği” başlıklı yazısında özetle şunları ifade etmektedir:

“Korkunç bir zelzele, bazı yerlerde ağır, bazı yerlerde hafif, hemen bütün memleketi yerinden oynatmıştır: zelzele Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında, Anadolu’nun şarkında, garbında ve merkezinde hissedilmiştir. İlk haberler Erzincan’ın harap olduğunu belirtmekte idi. Birçok kazalarımızda mühim hasarlar vardır. Tokat’ta büyük binalar yıkılmıştır. Bu satırları yazdığımız sırada facianın bütün tahribatını henüz bilmiyoruz. Fakat yüzlerce vatandaşımız ölmüştür; birçoğu yaralanmıştır ve binlercesi, karakışın bu sert günlerinde yavaşız kalmıştır. Dün, Büyük Millet Meclisi’ne tafsilat bildirildiği vakit, bütün vekiller teessürden donakalmıştır... Meclis Başkanı’nın reisliği altında bir milli iane komitesi kurulmuştur... Elden gelen her şey o kadar kısa zamanda ve o kadar etraflı yapılmıştır ki ıstıraptan kalbimiz burkulduğu bu sırada, hükümetin göstermiş olduğu titiz ve vazifeşinashğı takdir etmekten kendimizi alamıyoruz... En hazini odur ki zelzele memleketin bilhassa en soğuk bölgelerini, gece yarısı, kar ve tipi altında vurmuştur... Türk milletinin enerjisi, fedakârlığı ve yardım ahlakı, felakete karşı olan hassasiyeti derecesinde olduğu bir daha sabit olacaktır. Facianın büyüklüğü nispetinde yardım ve bilhassa süratli yardım, vazifemiz! Millet Meclisi Başkanı’nın reisliği altındaki komitenin gösterdiği her yoldan talihsiz yurttaşlarımızın imdadına koşalım.”²²²

Dönemin milletvekili Atay’ın, Ulus gazetesinde kaleme almış olduğu yazıdan da anlaşılacağı üzere, hükümete ve millete olan güvenini açık bir şekilde dile getirirken, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin de sesi olmuştur. Halkın felaket karşısında biraz olsun rahatlaması açısından, Meclis’in neler yaptığını da millete duyurmak istemiştir.

Büyük Millet Meclisi’nin 10 Ocak 1940 tarihli oturumunda beyanat veren Dâhiliye Vekili B. Faik Öztrak, ülkede yaşanan deprem felaketi hakkında şu bilgilendirmeleri yapmıştır:

²²⁰ “Milli Şefimizin Felaket Karşısındaki Teessürleri”, *Ulus*, 28 Aralık 1939, s. 1

²²¹ 1894’ te İstanbul’da doğmuş ve 1971’ de yine İstanbul’da ölmüştür. Gezi, hatıra, fıkra türünde eserleri bulunan önemli bir edebiyatçı ve siyasetçidir. Nuri Yüce, “ATAY, Falih Rıfkı”, *TDVİS*, c. 4, İstanbul 1991, s. 48

²²² Falih Rıfkı Atay, “Müthiş Bir Yardım Seferberliği”, *Ulus*, 28 Aralık 1939, s. 1

“Arkadaşlarım, söze başlarken en evvel sizleri ve sizlerin vasıtanızla aziz milletimizi taziye etmeyi vazife bilirim.

Arkadaşlarım, uğradığımız felaket cidden büyük ve acıdır. Biraz sonra Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili arkadaşımızdan sahih rakamlarını dinleyeceğiniz veçhile yirmi beş bine yakın masum vatandaş kaybettik. Sekiz bin kadar yaralımız var. Kısım ve tamamen yıkılan binaların sayısı otuz bine yakındır. Ancak bu rakamlar da kısmen tahmine müsteniddir. Biraz daha az veya daha çok olması mümkündür.

Felaket hakikaten büyük, sahası geniştir. Gerek mevsim, gerek zelzelenin vukuu saati felaketin şiddetini artırmıştır. Musibet herkesi yatağında ve tatlı uykusunda haince bastırılmış ne ihtiyar, ne kadın, ne hasta, ne de çocuk dinlememiş kıymıştır. Felaketin masum kurbanlarına rahmet, geride kalanlara sabır ve metanet temenni ederim. Başınız sağ olsun arkadaşlar, millet var olsun.

Felaketzedeler, kimsesizler milletin sinesinde en sıcak şefkati buluyorlar ve bulacaklardır. Himmetinizle en kısa zamanda felaket harabeleri üstünde mamureler doğacaktır.

Felaketin ne zaman, nasıl duyulduğunu, derhal ne tedbirler alındığını daha evvel gerek Başvekilimden ve gerek Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili arkadaşımızdan dinlediniz. Ben şimdi sizlere zelzele mıntıkasında on gün devam eden seyahatimiz hakkında umumi maruzatta bulunacağım...”²²³

31.12.1939 akşamı saat 23.00’ te İstanbul’dan gelen tren ile yerli ve yabancı gazeteciler ve sinema sektöründen insanların da içinde bulunduğu bir heyet Erzincan’a ulaşmıştır.²²⁴

3.2 TBMM’nin 1939 Büyük Erzincan Depremi Konusunda Yapmış Olduğu Çalışmalar

29 Aralık 1939’ da Büyük Millet Meclisi Şemsettin Günaltay’ ın başkanlığında toplanmış ve celse şu sözlerle açılmıştır : “Muhterem arkadaşlar, felaket sahalarından peyderpey alınan haberlere nazaran pek çok vatandaşın bu felakete kurban gittikleri anlaşılıyor. Aramızdan ayrılan bu masum vatandaşların hatırasını tebcilen muhterem heyetinizi iki dakika kaimen sükûta davet ediyorum.”

Bunun üzerine Büyük Milet Meclisi ayağa kalkarak iki dakika boyunca sessiz bir şekilde bekleyerek, depremde vefat eden vatandaşların aziz hatıralarına saygılarını göstermişlerdir.²²⁵

TBMM’nin 3 Ocak 1940 celse açılışında da zabıtlara “zelzele felaket sahalarında ölen vatandaşların hatırasını tazizen iki dakika ayakta susuldu” şeklinde bir kayıt

²²³ “Hatiplerin Beyanatı”, *Akşam*, 11 Ocak 1940, s. 1

²²⁴ *BCA*, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.11

²²⁵ “Zelzele Sahasına Giden Son Posta Muharrirlerinin İlk Telgrafları”, *Son Posta*, 30 Aralık 1939, s. 3

geçmiştir.²²⁶ Bu da bize gösteriyor ki, TBMM en az iki kez, hayatını kaybeden vatandaşlar için saygı duruşunda bulunmuştur.

Çanakkale milletvekili Ziya Gevher Etili de Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bir teklif sunmuştur. Bu teklif Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul görmüştür.²²⁷

Bu teklif ile alakalı, Anadolu Ajansından alınan bilgiler doğrultusunda, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde gerçekleşen görüşmelerin bir bölümü şu şekildedir:

“Ziya Gevher Etili (Çanakkale) ; Sami Erkmen arkadaşımızın şefkati ruhiyesine hepimiz iştirak ediyoruz. Hepimiz aynı şeyi teklif edecektik. Bendeniz bu takrire lüzum görmüyorum. Bu yardımın şu şekilde yapılmasının daha iyi olacağı kanaatindeyim: Büyük Millet Meclisi Reisi riyasetinde bir milli yardım komitesi teşkil edilmelidir. Buna evvela biz iştirak edeceğiz, sonra bütün memlekete teşmil edilsin, bunu rica edeceğim. Diğer taraftan hükümet te kanunlar getirsin, gereken tedbirleri alsın, Hilali Ahmer (Kızılay) de yardım etsin. Biz de Büyük Millet Meclisi Reisinin reisliği altında bir milli komite yapalım. Bunun teşkilini riyasete bırakalım. Devamında ‘Muvafık’ sesleri işitildi.

Başkan Şemsettin Günaltay; B. Sami Erkmen, teklifinizi geri mi alçaksınız yoksa geri alalım mı?

Sami Erkmen (Tunceli) ; okunmasını rica ediyorum.

Ziya Gevher Etili (Çanakkale) ; benim de arz ettiğim gibi bir milli yardım komitesinin teşkili için bir teklif vereceğim, benim teklifim daha şümullüdür. Arkadaşım da bana muvafakat ederlerse benim teklifim reye konulsun.

Hasan Fehmi Ataç (Tunceli) ; ben takririmi geri alıyorum. Maksat temin edilmiş oluyor.

Ziya Gevher Etili (Çanakkale) ; müsaade ederseniz teklifim şifahi olsun. Büyük Millet Meclisi Reisinin riyaseti altında bir mili yardım komitesi teşkil edilerek evvela biz Büyük Millet Meclisi azalarının iştirakini ve bütün memlekete teşmil edilmesini teklif ediyorum.

Başkan; Ziya Gevher arkadaşımız, Büyük Millet Meclisi Reisinin riyaseti altında bir milli yardım komitesi teşkilini teklif ediyorlar. Bunu reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... İttifakla kabul edilmiştir.²²⁸

Erzincan merkez olmak üzere meydana gelen deprem dolayısıyla, zarar gören vatandaşlara yapılacak yardımları düzenlemek ve kontrol etmek amacıyla TBMM başkanı himayesinde bir Milli Yardım Komitesinin kurulması hakkında kanun çıkarılmıştır. Bu kanuna ait detayları Resmi Gazete'nin 2 Ocak 1940 tarihli, 4.399 sayılı baskısında görmek mümkündür.²²⁹

²²⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, 20.Birleşim, c. VIII, 03.01.1940, s. 2

²²⁷ Tosik Dinç, a.g.m, s. 3

²²⁸ “Meclisin Gösterdiği Hassasiyet”, *Son Posta*, 28 Aralık 1939, s. 8

²²⁹ “Yer Sarsıntısından Müteessir Olanlara Yapılacak Yardım İçin Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisinin Riyaseti Altında Bir Milli Yardım Komitesi Teşkiline Dair Kararname”, *Resmî Gazete*, 02.01.1940/4399, s. 13045

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Abdülhalik Renda başkanlığında kurulan Milli Yardım Komitesi, çalışmalarına hemen başlamış ve ilk yardım olarak Büyük Millet Meclisi namına Kızılay'a 20 bin lira bağışta bulunulmuştur. Komitenin illere göndermiş olduğu ilk tebliğde ise şu açıklamalar yapılmıştır:

“Yurdumuzda son yer sarsıntısından müteessir olan felaketzede vatandaşlarımıza yardım maksadıyla Büyük Millet Meclisi'nin dünkü celsesinde Meclis Reisinin başkanlığında teşekkülü kararlaştırılmış olan Milli Yardım Komitesi, bugün Büyük Millet Meclisi Reisi Abdülhalik Renda'nın riyasetinde Cumhuriyet Halk Partisi genel sekreteri Dr. Fikri Tüzer ile Meclis parti müstakil grubu vekili Hilmi Uran' dan mürekkep olarak teşekkül etmiştir.

Komite bu maksatla yapılacak olan nakdi ve ayni yardımların doğruca Milli Yardım Komitesi hesabına Kızılay'a yatırılarak oradan makbuz alınmasını esas olarak kabul etmiş ve Büyük Millet Meclisi azasının ilk taksiti olarak Kızılay'a 20 bin lira yatırmıştır. Komite tekmil vilayetlere tali komiteler teşkili ile her yerde hayırsever vatandaşların teberruatını toplamak için mülhakata tebligatta bulunmayı kararlaştırmıştır.”²³⁰

TBMM Reisi ve Milli Yardım Komitesi Reisi Abdülhalik Renda' nın yayınlanmış olduğu genelgede şu hususlardan bahsedilmiştir:

“1-Yurdumuzun malum mıntıkalarındaki son yer sarsıntıları o sahalar için hiç beklenmeyen hakiki bir felaket olmuş ve maddi birçok hasar meydana gelmiş, miktarı henüz tamamen tespit edilememiş birçok yurttaşımızın da maalesef feci bir surette ölümüne neden olmuştur.

2-Felakete uğrayan bu mıntikalara halkımızın ilk acil yardımlarını yetiştirebilmek maksadıyla ve Büyük Millet Meclisi'nin gösterdiği lüzum üzerine merkezde kontrolüm altında bir Milli Yardım Komitesi teşekkül etmiş ve işe başlamıştır.

3-Merkez komitesine bağlı olmak üzere mahallin en büyük mülkiye memurunun tensip edeceği zatlardan oluşan, her vilayet merkezinde azami yedişer ve her kaza merkezinde azami beşer kişilik birer komite teşkil edilmesi ve Cumhuriyet Halk Partisi teşkilatıyla Kızılay teşkilatı mevcut olan yerlerde bu teşekküller reislerinin uygun göreceği şekilde belirlenecektir.

4-Her komitenin nakdi veya ayni temin edeceği tekmil teberruatı (bütün yardım/bağışların) makbuz mukabilinde en yakın Kızılay şubesine teslim etmesi ve her defaki teslimatının bir listesini de derhal ve doğrudan doğruya merkez komitesine göndermesi münasip görülmüştür.

5-Halkımızın bu vadide göstereceği malum olan yüksek hassasiyetten mahalli yardım komitelerince en verimli neticeler alınabilmesini temin için başta valilerimiz olduğu halde her mahallin en büyük mülkiye memurunun komiteler mesaisini yakından takip etmek lütfunu esirgememelerini ve komitelerin teşkilinde de azami derecede sürat iltizam etmelerini bilhassa rica ederim...”²³¹

Alınan önlemlerden biri de, Erzincan ve depremin yaşandığı diğer yerleşim yerlerinde yaşamını sürdüren halk için hükümet layihasının hazırlanması olmuştur. Bu raporda, bölge halkının vergi borçlarının ertelenmesi, memurlara avans verilmesi,

²³⁰ “Milli Yardım”, *İkdam*, 29 Aralık 1939, s. 1

²³¹ “Milli Yardım Komitesi Bir Beyanname Neşretti”, *Ulus*, 29 Aralık 1939, s. 5

dışarıdan yapılacak yardımlarda gümrük vergisi kolaylığı sağlanması gibi hususlarda bir dizi kolaylık ve önlem Türkiye Büyük Millet Meclisi gündemine taşınmıştır.²³²

Ayrıca depremin etkilediği bölgelerin valilerinin, gereken parayı Ziraat Bankası'ndan hemen alabilmeleri için gereken talimatlar verilmiştir.²³³

Seyhan ve İçel vilayetlerine telgraf çeken Başvekil Celal Bayar, un ve benzeri erzakın temini için açılan 5 bin liralık kredinin kullanılması, ihtiyaçların tespiti için Erzincan, Malatya ve Sivas valilikleri ile iletişime geçerek gerekli malzemelerin ulaştırılması ve bu işlemlerle alakalı evrakların Başvekâlete gönderilmesi talimatını vermiştir.²³⁴

Depremzedelerin ihtiyaçları için kullanılmak üzere Kızılay tarafından değişik fabrikalara sipariş edilen kerestelerin vergiye tabi olması gerekmektedir. Hükümet bu kerestelerin temini için alınması gereken ve 1 Ocak 1940'ta yürürlüğe giren "muamele" vergisi ile ilgili bir muafiyet çalışması yapmıştır. Buna göre ilgili kanunun 5.maddesine şu fıkra eklenmiştir: " Kızılay Cemiyeti tarafından zelzele felaketzedeleri için yaptırılacak inşaata ait keresteler, mezkûr cemiyete tasdik şartile, muamele vergisinden muaftır." ²³⁵ Böylece vergi ile ilgili sorun çözülmüştür.

Deprem sonrası farklı şehirlere yerleştirilen ailelerin, birbirlerinden haberdar olmalarını sağlamak amacıyla Dâhiliye Vekâleti müsteşarlığına müracaat etmeleri istenmiştir. Bu sayede aileleri için endişelenenlere yardımcı olunmaya çalışılmıştır.²³⁶

Bütün illerde faaliyete geçmiş olan yardım komiteleri derhal çalışmalarına başlamışlardır. Yapılan ilk yardımların bazıları şunlardır:

İlk günde, Edirne Komitesi 3500, Eskişehir Komitesi 5.200, İzmit Komitesi 2.000, Ayancık Komitesi 1.203, Afyon Komitesi 720, Simav Komitesi 2.111, Şarköy Komitesi 165, Merzifon Komitesi 5.000, Ardahan Komitesi 1.200, Ladik Komitesi

²³² Tosik Dinç, a.g.m, s. 8

²³³ "Yurdun Her Tarafında Felaketzedelere Yardım Başladı", *Türkdili*, 29 Aralık 1939.

²³⁴ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.4

²³⁵ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 178.234.10

²³⁶ "Felaketzedeler Arasında İrtibat Tesisi İçin", *Cumhuriyet*, 18 Ocak 1940, s. 6

200, Samsun Komitesi 10.300 lira olmak üzere yardım toplamış ve bunları Kızılay merkezine göndermişlerdir.²³⁷

Deprem felaketine uğramış olan birçok yerde cezaevlerinin yıkılmış veya kullanılamaz durumda olması, birçok mahkûmun açıkta kalması, kışın şiddetli zamanlarında mahkûmları çadırlarda tutmanın zorluğu görülmüştür. Aynı zamanda mahkûmların birçoğunun ailesinin de zor durumda olması ve onlara destek olmaları gerektiği gibi sebeplerle, mahkûmların ve tevkif edileceklerin cezalarının ertelenmesi ile ilgili bir kanun teklifi 10 Ocak 1940'ta meclise sunulmuştur.²³⁸

TBMM'nin 19.04.1940 tarihindeki 42 sayılı oturumunda, Erzincan vekili Abdülhak Fırat söz almış ve Adliye Encümeni tarafından hazırlanmış olan mahkûmların affı ile ilgili kanun tasarısı hakkında konuşmuştur. Ayrıca depremde zarar gören vatandaşlara önemli yardımları dokunan mahkûmların affedilmesi ile ilgili bir kanun hazırlandığını belirterek şu açıklamayı yapmıştır: “ Biliyorsunuz ki, bu insanlar hakikaten hayatlarında bazı günahlar işlemiş, hatta can acıtmışlardır, fakat buna mukabil yüzlerce can kurtarmak suretiyle yararlılıklar ve fedakârlıklar, ahlaki birçok vasıflar da göstermişlerdir.”

Sözlerine devam eden Abdülhak Fırat, yaklaşan 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramını da düşünerek, mahkûmların çocuklarını ve ailelerini de sevindireceklerini ifade etmiştir.

Daha sonra söz alan Erzincan vekili Salih Başotaç, deprem sonrası bir buçuk ay kadar bölgede çalışmalar yürüttüğünü anlatmıştır. Mahkûmların cezalarının tamamının affedilmesini teklif etmiştir. Buna karşılık söz alan Zonguldak milletvekili Şinasi Devrin ise, konunun Adliye Encümeni tarafından istişare edildiğini, sonuç olarak 10 yıl altı ceza alanların tamamen affedilmesi, 10 yıl üzeri ceza alanların ise cezalarının 10 yıla indirilmesi konusunda karar verildiğini ifade etmiştir. Bunun sebebi olarak; 10 yıl üzeri ceza alanların 125 tanesinin adam öldürmekten ceza aldığı ve kısa sürede serbest kalmalarının vefat eden aileleri

²³⁷ “Bütün Yurtta Yardım Faaliyeti Devam Ediyor”, *İkdam*, 31 Aralık 1939, s. 3

²³⁸ “Ceza Hükümleri ve Tevkif Kararları Geri Bırakılacak”, *Ulus*, 11 Ocak 1940, s. 5

huzursuz edeceği, bundan dolayı çıkabilecek olayların önüne geçmek olarak açıklamıştır. Kanunun beşte dört şeklinde geçmesi gerektiğini belirtmiştir.

Sonrasında söz alan Bolu milletvekili ve dönemin Adalet Bakanı Fethi Okyar da bu açıklamaları desteklemiş, kanunun beşte dört şeklinde geçmesinin daha doğru olacağını ifade etmiştir.

Netice olarak, kanun tasarısı Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından yapılan oylamada kabul edilmiştir.²³⁹

Yukarıda bahsi geçen mahkûmların cezalarının affını içeren, “27 Kânunuevvel 1939 tarihinde ve müteakip günlerde vuku bulan zelzelede felaket uğrayanların kurtarılmasında fevkalade hizmetleri görülen bazı mahkûmların cezalarının affı hakkında kanun” adlı 3.804 sayılı kanun 26 Nisan 1940’da Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanuna göre; 27 Aralık 1939 Büyük Erzincan Depreminin sonraki günlerinde faydalı hizmetleri görülen 241 mahkûm affedilmiştir. Ancak bu af ceza süresinin tamamını değil, 5 te 4 ünü affetmiştir.²⁴⁰

Burada affedilen mahkûmların işlemiş oldukları suçlar ve bu suçların da af kapsamına alınmış olmasının, dikkat çekici ve tartışmaya açık olduğu kanaatini taşımaktayız.

Dâhiliye Vekilliğinin Sivas’ta depremten etkilenen özel idare memurlarına ikişer, yetim ve emeklilere üçer maaş nakit avans verilmesi ve Tokat, Ordu, Samsun illerindeki özel idare memurlarına da ikişer maaş nakit avans verilmesi ile ilgili hazırlamış olduğu tezkere, İcra Vekilleri Heyeti tarafından çıkarılan 6 Mayıs 1940 tarih ve 2/12921 sayılı kararname ile kabul edilmiştir. Konu ile ilgili de Dâhiliye Vekâleti yetkilendirilmiştir.²⁴¹

²³⁹ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d06/c010/tbmm06010042.pdf>, s. 117, 06.10.2023 tarihinde erişilmiştir.

²⁴⁰ “27 Kânunuevvel 1939 tarihinde ve müteakip günlerde vuku bulan zelzelede felaket uğrayanların kurtarılmasında fevkalade hizmetleri görülen bazı mahkûmların cezalarının affı hakkında kanun”, *Resmî Gazete*, 26.04.1940/4494, s. 13705, Bkz. Ek J

²⁴¹ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 91.41.19

8 Haziran 1940 tarihinde Kızılay Umumi Merkezinden, Başvekilliğe çekilen telgrafta, Etimesgut ve Sivas depolarından temin edilen toplamda 1.000 adet çadırın, geçici iskân bölgelerinden geri dönüş yapacak olan vatandaşlara tahsis edilmek üzere, Erzincan Valiliğine gönderildiği bildirilmiştir. Hatay, İçel, Seyhan, Malatya, Gaziantep, Kayseri, Maraş şehirleri depremzedeler için geçici iskân bölgesi olarak belirlenen yerlerdir.²⁴²

Gönderilen 1000 çadırdan sonra Erzincan Valiliği tarafından Kızılay'dan 03.07.1940 tarihinde 500 çadır daha acil olarak istenmiştir. Kızılay cevaben gönderdiği telgrafta, depolarda bulunan 300 çadırın hemen, 200 çadırın ise temin edilir edilmez gönderilmesi emrinin Kızılay Etimesgut Ambarları Müdürlüğüne verildiğini Erzincan Valiliğine bildirmiştir.²⁴³

İngiltere tarafından depremzedelere dağıtılmak üzere Kızılay Cemiyeti'ne bağışlanan balık, et konservesi ve 159.791 kg bisküvinin Cemiyetten pazarlıkla satın alınması, Milli Müdafaa Vekilliğinin ilgili tezkeresi ile yapılan teklif ve 10.10.1940 tarihinde İcra Vekilleri Heyetinin 2/14.514 sayılı kararnamesi ile kabul edilmiştir.²⁴⁴

Deprem sırasında gerek bölgede memur olan ve de gerekse geçici görevli olarak bulunan Vakıflar İdaresi memurlarının maddi zararların kısmen karşılanması için bir çalışma yapılmıştır. Buna göre bahsi geçen memurlara 400 lira tazminat verilmesi, Vakıflar Umum Müdürlüğü'nün 24.01.1940 tarih ve 62747/15 sayılı teklifi, başında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü' nün bulunduğu İcra Vekilleri Heyetince, 03.02.1940 tarihinde kabul edilerek onaylanmıştır.²⁴⁵

Felaketten sağ olarak kurtulan Erzincan Maarif Müdürü, müfettişler ve diğer idareciler depremin ilk günlerinde idare vazifeler yürütmüşlerdir. Ancak daha sonra başka görevlere tayin edilmişlerdir.²⁴⁶

²⁴² BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 121.770.6

²⁴³ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 121.771.1

²⁴⁴ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 92.97.14

²⁴⁵ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 89.130.4

²⁴⁶ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 143.24.17

Erzincan'daki enkaz kaldırma çalışmalarının ve hayatını kaybeden vatandaşların göçük altından çıkarılması sürecinin devam etmesi nedeniyle, halk sağlığının ve asayişin korunması amacıyla önlem alınması gereği doğmuştur. Buna göre ikinci bir emre kadar Erzincan'a gidilmesi ve demiryolu ile yolcu taşınması yasaklanmıştır. Ulaştırma Vekilliğinin vermiş olduğu teklif, 3 Ocak 1940 tarihinde, başında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü' nün bulunduğu İcra Vekilleri Heyetince kabul edilerek onaylanmıştır.²⁴⁷

Bu kararname, yine İcra Vekilleri Heyetinin kararı ile 25.01.1940 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır.²⁴⁸

İcra Vekilleri Heyetinin 28.02.1940 tarihli 2/12921 sayılı kararnamesi ile Erzincan depreminden etkilenen bölgelere, Amasya / Gümüşhacıköy, Ordu Mesudiye, Tunceli / Kalan, Gümüşhane / Torul, kazaları da eklenmiştir.²⁴⁹ Aynı kararnameye ek olarak, Dâhiliye Vekilliğinin 27.04.1940 tarih ve 4.932 sayılı teklifiyle, 31.05.1940 tarihinde Kayseri'nin Develi kazasına bağlı bazı köyler de listeye eklenmiştir.²⁵⁰ Yine aynı kararnameye ek olarak, Maliye Vekilliğinin 03.07.1940 tarih ve 3551 sayılı teklifi üzerine, 17.07.1940 tarihinde Tirebolu'nun bazı köyleri de listeye alınmıştır.²⁵¹

Ayrıca 13.04.1940 tarihinde Yozgat'ın Maden ve Sorgun kazalarında meydana gelen deprem nedeniyle, Erzincan depreminden etkilenen mıntıkalara ait cetvele, yukarıda adı geçen kazalar da, Dâhiliye Vekilliğinin 07.06.1940 tarih ve 5780 sayılı teklifiyle, İcra Vekilleri Heyeti tarafından kabul edilerek 15.06.1940 tarihinde eklenmiştir.²⁵²

Deprem nedeniyle büyük zarar gören Erzincan'ın Belediye Reisliği görevi 15.06.1940 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti tarafından, şehrin valisine verilmiştir.²⁵³

²⁴⁷ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 89.124.8

²⁴⁸ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 89.131.5

²⁴⁹ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 91.52.6

²⁵⁰ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 91.53.12

²⁵¹ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 92.71.9

²⁵² BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 91.58.3

²⁵³ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 91.57.14

27 Aralık 1939 tarihinde ve devamında Erzincan ve çevresinde deprem felaketine uğrayan kişilerin para ve icra borçları, çıkarılan 06.03.1940 tarihli 95/1994 sayılı tezkere ile 6 ay süreyle ertelenmiştir.²⁵⁴

Depremden sonra büyük zarar gören Reşadiye kasabasının yeniden kurulması konusunda büyük kabiliyet gerektiren işlerin üstesinden gelecek bir belediye reisi bulunamadığından dolayı, buranın belediye işlerini yürütme vazifesi 27.05.1940 tarih ve 2/13565 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kaymakama verilmiştir.²⁵⁵

3.3 Erzincan Milletvekili Zeynel Gündoğdu'nun Meclise Verdiği Soru Önergesi

Zeynel Gündoğdu, 1925 tarihinde Erzincan'da doğmuştur.²⁵⁶ 15.10.1961 genel seçimlerinde CHP'den 12. Dönem Erzincan milletvekili seçilerek TBMM'de yasama çalışmalarına başlamıştır. Daha sonra partisinden ayrılarak bağımsız üye olmuştur.²⁵⁷

18.05.1965 tarihinde TBMM'ye vermiş olduğu ve Başbakan tarafından sözlü olarak cevaplanmasını istediğini ifade ettiği soru önergesi ekler bölümünde iki sayfa olarak paylaşılmıştır. Bu önergede 1939 Erzincan Depremi sonrası, fay hattı üzerinde bulunan bazı bölgelerde herhangi bir etüt çalışması yapılmadığı, ayrıca bütçeden ayrılan paranın da küçük bir bölümünün harcanabildiğine dikkat çekmiştir. Erzincan'a gereken önemin verilmediğinden duyduğu rahatsızlığı ifade ederken, gelecekte meydana gelmesi muhtemel bir deprem nedeniyle ortaya çıkacak olumsuz durumların sorumlusunun, yapılan uyarıları ve ihbarları dikkate almayıp gerekli çalışmaları yapmayan makam ve kişiler olduğunu belirtmiştir.²⁵⁸

3.4 Yaşanan İlginç Olaylar, Üzücü ve İbretlik Hikâyeler, Röportajlar

Deprem oldukça geniş bir alanı ve büyük bir kitleyi etkilediğinden dolayı, ardında birçok acıklı hikâye ve ilginç olayı da bırakmış olması oldukça doğal bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde, özellikle dönemin gazetelerinde çıkmış

²⁵⁴ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 90.20.4

²⁵⁵ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 91.50.5

²⁵⁶ https://www5.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/Cilt2.pdf, s. 791, 01.02.2023 tarihinde erişildi.

²⁵⁷ <https://www.biyografya.com/biyografi/25544>, 02.02.2023 tarihinde erişildi.

²⁵⁸ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 53.320.3., Bkz. EK B

olan haberlerden yararlanılarak yaşanan ilgi çekici olayların ve ibret verici hikâyelerin bir kısmı aktarılmaya çalışılmıştır.

Dört gün enkaz altında kalan Gedikli çavuş Mehmed, bir duvarın yıkılması üzerine taş ve toprak altında kalmış, dördüncü gün Adana'dan gelen kardeşi tarafından kurtarılmıştır. Mehmet çavuş başından geçenleri şöyle aktarmaktadır:

“ Nasıl oldu bilmiyorum, toprak yığını içinde kaldığımı gördüm. Zaman zaman uykuya daldığımı zannediyordum ve uyanınca da, üzerimde bulunan toprağı yarmak için gayret sarf ediyordum. Gittikçe nefesim daralıyordu. Son bir hamle yaparak bulunduğum yerde kımıldamak istedim. Bu esnada üzerimde bir şeyin kıpırdandığını hissettim ve hava almaya başladım. Ondan sonra da zaman zaman İmdat! İmdat! Diye bağırdım ve nihayet kurtarıldım.”²⁵⁹

Depremden sonra İzmir'e gelen bir vatandaş, Ulus gazetesi muhabirine şahit olduğu bazı olayları şöyle anlatmıştır:

“ Facia görülmemiş bir felaketti. Felaketzedeleri kurtarma işinde Erzincan müddeiumumisi (savcı) İzzettin Bey büyük fedakârlıklarda bulunmuştur. Bilhassa mahkûmlar kaçmadılar, kurtarma işinde canlarını tehlikeye koyarak çalıştılar. Yaşanan büyük faciada gözlerimin önünden gitmeyen sahnelerden biri de şudur: Bir çocuk sarıldığı ağaçla birlikte toprağın içinde gömüldü kaldı. Diğer bir yavru toprağın içinde gömülen ve ölen anasının kucağından büyük bir tesadüf neticesi olarak kurtarıldı.”²⁶⁰

İkdam Gazetesi muhabiri, şehrin (Erzincan) baştanbaşa yıkılmış olduğunu ve insan kaybının tespitinin şuan için mümkün olmamakla beraber nüfusun şimdilik yüzde ellisi civarında olduğunu tahmin ettiklerini aktarmıştır. Şehrin kalın bir kar tabakası ile örtülü olduğu ve her yerden dumanlar çıktığını, ısınmak için yakılan ateşlerin etrafında titreyerek, hıçkırarak ağlayan insanlar gördüğünü ifade etmiştir. Bütün bunların yanında insanın yüreğini en çok yakan manzaranın ise; anasız, babasız ve aç çocukların feryatları olduğunu belirtmiştir.

Yardım ve temizleme işlerinin durmaksızın devam ettiği bölgeleri dolaşırken, bağrına bastığı yavrusunu ısıtmaya çalışan bir anneye facianın nasıl gerçekleştiğini sormuş, acılı anne ise yaşlı gözleriyle olayı şu şekilde anlatmıştır:

“ Gece uyuyorduk. Bir gümbürtü ile yataktan fırladım. Dam salıncak gibi iki yana sallanıyordu. Müthiş bir çatırtı ve gürültü içinde neye uğradığımı anlayamadan kendimi dışarıya attım. Evimiz yukarı mahallededir. Bizim oraları biraz açıklıktı. Çocuk

²⁵⁹ “Erzincan'da Sağ Kalanlar Müthiş Faciayı Muharririmize Anlattılar”, *Akşam*, 3 Ocak 1940, s. 7

²⁶⁰ “Kurtulan Bir Zabitin Anlattıkları”, *Ulus*, 4 Ocak, s. 4

kucağımda koşmaya başladım. Sokağı geçerken uzaktan gelen gümbürtülerin birden yaklaştığını duydum. Arkada bıraktığım evlerin yıkıldığını anladım. Yarı çıplak, yalın ayak karların üstünde koşuşanların, bağırışların sesleri çöken binaların gümbürtülerine karışıyordu. Ne kadar koştum, galiba pek çok değil. Bir yere yıkılıp kalmışım. Aklım başıma geldiği zaman etrafıma baktım. Evvela nerede olduğumu tanıyamadım. Karların üstünden dumanlar, ateşler çıkıyordu. Evler yıkılmış, sokaklar kaybolmuştu. Araya evimizi buldum. Enkaz altında kalanları kurtarmaya savaşıyorlardı. Fakat kimsede mecal kalmamıştı. ”

Kadın felaketin hatırası ile ağlamaya başlayınca muhabir de susarak yanından ayrıldığını ifade etmiştir.²⁶¹

Meclisin 10 Ocak 1940 tarihli oturumunda söz alan Dâhiliye Vekili Faik Öztırak, vicdanları rahatsız eden, gerçekliğine inanmak istemedikleri birtakım hadiselerin vukuu bulduğuna dair kendilerine bazı bilgiler ulaştığını ifade etmiştir. Bunlardan biri, enkaz altında kalan bir kadının dışarı sarkmış olan kolunun, bilezikleri için kesildiği ve bu kadının şuan hastanede yatmakta olduğudur. Diğer hadiselerin ise yağma ve hırsızlık olayları olduğunu ifade etmiştir. Sözlerine devam eden Faik Öztırak, şu ifadeleri kullanmıştır:

“Arkadaşlar hepinizden rica ederim. Böyle rivayet halindeki sözler vaki olduğu zaman lütfen sorsunlar. Böyle bir şey olmuşsa gören veya herhangi bir şekilde maruz kalan kimseler ilgili memurlara müracaat etmiş midir? Kim tarafından, nerede ve ne suretle olmuştur? Bu sorulduğu vakit görülecektir ki, bunların hepsinin altı boş ve hepsinin altında kirli bir maksat gizlidir.”²⁶²

Yukarıda bahsi geçen konu ile alakalı, Başvekil Celal Bayar da Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde bir konuşma yapmış, tıpkı Faik Öztırak gibi o da özetle bu hadiselerin gerçeği yansıtmadığını ifade etmiştir. Yapmış olduğu konuşmanın bir bölümü şöyledir:

“Felaket mıntıkasında asayişin muhafaza edilmediği, bir bilezik veya küpe için kollar, kulaklar kesildiği, ...yolundaki amiyane rivayetler bu memlekete zarar vermek isteyenlerin ne kadar adi vasıtalara tenezzül edebildiklerini gösteren delillerdir.

Arkadaşlarım, bunların hepsi yalandır ve iftiradır. Böyle şeyler vaki olmamıştır ve olamaz. Zaten zelzele haberi üzerine ilk aldığımız tedbirlerden biri de o mıntikanın inzibat kuvvetini artırmak olmuştur. Onun için oralara derhal asker ve jandarma gönderdik. Arkadaşlar, fena propaganda bu kadarla da kalmıyor, diyorlar ki felaket bundan ibare değildir. Tekrar zelzele olacak, seylap olacak, başka felaketler gelecek;

²⁶¹ “Kurtulanlar Anlatıyor”, *İkdam*, 31 Aralık 1939, s. 3

²⁶² “Bedhah Şayialar”, *Ulus*, 11 Ocak 1940, s. 5

hatta bunlara tarih de gösteriyorlar. Fakat onların gösterdikleri tarihler çoktan geçmiş bulunuyor; fakat onlar utanmak niyetinde değiller.”²⁶³

Açıklamadan da görüldüğü üzere yayılan haberlerin asılsız ve art niyetli kişiler tarafından kötü propaganda amacıyla yapıldığı ifade edilmiştir.

Şehirdeki enkazları gezmek ve durum tespiti yapmakla görevli olan Doktor Necati Bey ve yanında bulunan bir yüzbaşı ak saçlı ve aksakallı bir ihtiyarın gayet bitkin ve çaresiz bir vaziyette evinin enkazı önünde oturduğunu görmüşlerdir. Doktor Necati beyin aktardığına göre, dördü de gelinlik çağda olan kızlarını evlerinin enkazında kaybeden ve evlerinin önünde gömmek durumunda kalan, Erzincan’ın tanınmış sebzecilerinden olan Osman bey epeyce bir zaman kendine gelememiştir. Uzunca bir müddet anlaşılması mümkün olmayan bir şeyler mırıldanarak enkazın başında öylece oturup beklemiştir.²⁶⁴

27 Aralık gecesi gerçekleşen büyük deprem sonrası meydana gelen artçı sarsıntıların sonucunda Çorum’da ki tek kaplıca olan Beke kaplıcasının suyunun da kesildiği anlaşılmıştır.²⁶⁵

Bölge savcısı İzzet Akçal’ ın kızının depremde yıllar sonra Prof. Dr. Cemal Aytemiz’ e yazmış olduğu mektupta şu ifadelerle yer vermiştir:

“Erzincan depremi olduğu yıl ben henüz doğmamıştım; ancak annem, babam, iki ağabeyim ve ablam deprem sırasında Erzincan’da oldukları için, o günlerden zaman zaman bahsederlerdi. Bizim evde Erzincan depremi yerine hep, Erzincan felaketi kelimesi kullanılırdı. 1906 doğumlu olan babam İzzet Akçal, deprem sırasında savcı olarak Erzincan’da görev yapıyormuş. Kendisi otuz üç, annem otuz iki, ablam on dört, ağabeylerim dokuz ve yedi yaşlarında imişler. Ailemden bugün hayatta olan ablam ve küçük ağabeyime hafızalarını zorlayıp, depremle ilgili bilgileri hatırlamalarını rica ettim. Onların yardımıyla belki de şimdiye kadar felaketi bizzat yaşayan veya o günlerle ilgili herkesin bilmediği, hatırlayamadığı bir şeyler ortaya koyabilir miyim? Diye gayret ettim. İkisinin de öncelikle söyledikleri, kara bir kış gecesinde annemle babamın onları yataklarından alıp, evin kar altındaki bahçesine çıkarttıkları, sarsıntının şiddetli olduğu ve de artçı depremlerin çok uzun sürdüğüdür. Oturdıkları ev ilk sarsıntıyı hasarlı olarak atlatmış olmasına rağmen, daha sonraki sarsıntılara da dayanamamış ve yarı yıkık olarak kalmıştır.

Babam, bir çadır kurup, evdeki halıları ve yatak yorganları çıkartıp, karın üstüne serdikten ve aileyi hayli geniş olan bahçeye yerleştirdikten sonra, yardım ve kurtarma çalışmaları için ne yapabilirim diye düşünmeye başlamış. Aklına sağ kalmış olan mahkûmlardan yararlanmak gelmiş. Ceza evine vardığında bu eski binanın

²⁶³ “Amiyane Rivayetler”, *Akşam*, 19 Ocak 1940, s. 10

²⁶⁴ “Dört Gelinlik Kızını Evinin Önüne Gömen Bir Baba”, *Akşam*, 3 Ocak 1940, s. 7

²⁶⁵ “Suyu Kesilen Kaplıca”, *Cumhuriyet*, 1 Ocak 1940, s. 5

yıkılmadığını hayretle görmüş ve inisiyatifini kullanmış, mahkûmları kurtarma çalışmalarına sevk etmiştir. Tamamen kar altında kalan ve çevreden hemen yardım gelmesi imkânı olmayan ağır kış şartları altında, mahkûmlarla birlikte kendisi de çalışarak, yüzlerce kişinin enkaz altından çıkartılmasını sağlamış. Bana çok şaşkınlık veren ve babamın o genç yaşta bir devlet memuru olarak verdiği karar ve suç işledikleri için cezalarını çekmekte olan mahkûmlarla ilgili tutumudur. Otuz üç yaşında genç bir savcının, mahkûmlara “şimdi sizi serbest bırakacağım kurtarma çalışmalarına katılacaksınız, önce evlerinize gidip ailelerinizi görüp, onların sorunlarını giderdikten sonra kurtarmalara başlayacaksınız, işiniz bitince gelip teslim olacaksınız. Bunun için söz vermeniz gerekiyor, kaçanlarınız olursa adalet ensenizden yakalayacaktır, felaket günleri geçtikten sonra, sizin için af çıkarttırmaya çalışacağım.” demesi olmuştur. Babamın vefatında, onu yolcu etmeye gelen yaşlı bir Erzincanlı ağlayarak bunları teyit etmişti. Mahkûmlar arasında yakın çevre köylerine ailelerini görmek için gidenler dâhil, hiçbir firar vakasının olmaması da dikkat çekicidir.”...²⁶⁶

Savcı beyin kızının yazmış olduğu mektupta bahsi geçen mahkûmlar ile ilgili resmi yazı, belge ve af çıkarılması gibi hususlara çalışmamızın ilgili bölümlerinde yer verilmiştir.

Erzincan tren istasyonunda bekleyen yaralı bir ihtiyarın anlattıkları ise hem ders verici hem de oldukça ibretliktir. Büyüklerinin kendisine anlattıklarını şu şekilde aktarmıştır: “ Bu şehir bundan 186 sene evvel de büyük bir zelzele felaketi geçirmişti. O felaketten sonra büyükler şehrin başka bir yere kurulmasını istemişler, fakat buna kulak asan olmamış ve şehir bu tekinsiz yere yeniden kurulmuş...” Sonrasında ise o bölgede iki büyük deprem daha meydana gelmiş, son deprem en büyüğü olmuştur.²⁶⁷

Ulus Gazetesi muhabiri, bir tren memurunun kurtuluş hikâyesini memurun ağzından şu şekilde yazmıştır:

“Karım ve çocuklarım İstanbul’a gitmişlerdi. O gece işten zaten geç dönmüştüm. Mektup yazmaya oturdum. Gaz lambası masanın üstündeydi. Bir şişe de su vardı. Zelzele olur olmaz lamba yere düştü ve alev aldı. Arkasından şişe devrildi, bu alevi söndürdü. Oda üstüme yıkıldı. Şişedeki su ateşi söndürmeseydi diri diri yanacaktım. Birkaç saat sonra üstümdeki toprakları kaldırdılar, hayata kavuştum.”

Sonraki günlerde gazetelerde çıkan haberlerde de hayat kurtaran şişe başlıkları atılmıştır.²⁶⁸

²⁶⁶ Aytemiz, **a.g.e.**, s. 39, 40

²⁶⁷ “Tam Altı Gün Enkaz Altında Kalan İhtiyar”, **Tan**, 5 Ocak 1940, s. 1

²⁶⁸ “Bir Hayat Kurtaran Bir Bardak Su”, **Ulus**, 9 Ocak 1940, s. 2

Depremden gerçekleşmeden kısa bir süre önce, bazı vatandaşların anlattıklarına göre, köpeklerin sebepsiz yere havladıkları ve uludukları; sağa sola koşuşturdukları görülmüştür. Bu da daha önce farklı bölgelerde hatta ülkelerde gerçekleşen depremler öncesinde de köpeklerin verdikleri benzer tepkileri desteklemektedir.²⁶⁹

Samsun'un Ladik ilçesinde bulunan Hilas Kaplıcalarının, yaşanan büyük yer hareketleri neticesinde mecrasını değiştirdiği anlaşılmıştır.²⁷⁰

Ulus gazetesinde çalışan gazeteci-yazar Ömer Köstem, deprem sonrası incelemeler yapmak üzere gittiği Erzincan'da, çöken askeri ortaokul ile ilgili çeşitli bilgiler toplamıştır. 300 talebesi bulunan okulun 101 talebesinin öldüğü tespit edilmiştir. Bunun yanında okulun komutanı, dâhiliye müdürü, eczacısı, dış tabibi ve doktorundan başka talim heyetinden kimse sağ kalmamıştır.

Büyük felaketin yaşandığı gece, okulda nöbetçi olan Binbaşı Rıza Şenatlı' nın enkaz altında kalan bir talebeyi çıkarmak için sarf etmiş olduğu çabayı, sağ kurtulan bir öğrenci şu şekilde anlatmıştır:

“ Zelzele gecesi nöbetçi subayımız Rıza koşularımızı gezerken ölen talebelerden birinin kitap okumakla meşgul olduğunu gördü. Yanına giderek ne okuduğunu sordu. Talebenin tarih kitabı okuduğunu görünce, gündüz çalışmaya vakit bulamıyor musun? Şimdi istirahat zamanıdır, dedi. Bununla beraber her gece saat 11.00'de söndürülmesi mutlak olan yatakhane lambalarını söndürmedi. 12.00'ye kadar bıraktı. Saat 02.00'ye doğru zelzele başlayınca Rıza Şenatlı' nın büyük bir heyecanla uyandığını gördük. Biz bahçede idik. Bu sırada altıncı ve yedinci sınıf talebelerinin yattığı koşu alan tamamen inhidam etmişti. Bu vaziyeti yattığı odanın penceresinden gören Rıza Şenatlı pencereden atlamak isterken bulunduğu yerin duvarları ikiye ayrıldı ve kendisini mektebin bahçesinde buldu...”

Bu hadisenin cereyan ettiği esnada Rıza Şenatlı' nın ailesi evinde enkaz altında kalmış ve garip bir tesadüfle enkaz altından çıkarak kurtulmuştur. Rıza Şenatlı' nın eşi yalınayak mektebe koşmuş, burada eşinin sağ olduğunu görünce bu sefer eşiyle beraber parmaklarıyla kazıyarak sabaha kadar enkaz altından öğrencileri çıkarmaya çalışmışlardır. Kaç öğrenciyi sağ çıkardıkları ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.²⁷¹

²⁶⁹ “Hayvanlar Zelzeleleri, Dağ Kaymaları Hadiselerini Evvelden Hissederler”, *Akşam*, 6 Ocak 1940, s. 6

²⁷⁰ “Samsun ve Çarşambada”, *Son Posta*, 28 Aralık 1939, s. 8

²⁷¹ “Erzincan'da Çöken Askeri Orta Okulda”, *Ulus*, 3 Ocak 1940, s. 5, Yıkılan askeri ortaokulun enkazı ve depremde hayatlarını kaybeden bazı öğrenci ve askerlere ait fotoğraf için Bkz. Ek L

Ünlü tarihçi-yazar Cemal Kutay, haftalık yayın yapan Yedigün dergisinin 357.sayısındaki yazısında, depremi yaşayan vatandaşların anlattıkları bazı ilginç ve acıklı olaylara yer vermiştir. Kutay’ ın röportaj yaptığı Kızılay müfettişi Emekli Miralay B. Sait, kendisini en çok etkileyen olayın 7 yaşındaki Hamide adlı bir kız çocuğunun feryadı olduğunu anlatmıştır. Küçük kızın, ağlamaktan şişmiş gözleri ve kısalmış sesiyle sorulan her soruya “ annemi isterim, anne! Anne! ” diye cevap vermesi ve annesinin kanlı beyaz gömleğini yüzüne sürmesinin kendisine çok dokunduğunu aktarmıştır.²⁷²

Ünlü şair, roman ve oyun yazarı Necip Fazıl Kısakürek’ te, depremde birkaç ay sonra Eminönü Halkevi tarafından hazırlatılıp bastırılan, 1939 Anadolu Zelzelesi adlı kitapta ülkemizin deprem gerçeği ve izlenen yapı politikası ile alakalı şu düşüncelerini paylaşmıştır:

“Ecdadımızın büyük taş insanlarından, zelzeleye ait mükemmel hesaplar görüyoruz. Uzun müddet mukavva ev yapmaktan başka çare bulamayan hamarat Japonlar, nihayet beton inşalarında zelzeleye karşı tedbir ifade eden yeni formüller buldu. Fakat biz, madde planındaki inşa davamızda, ahşap binayı atarken kâgir binanın topraklarımıza göre hususi icaplarını düşünmüş değiliz. Esefle söyleyebilirim ki, çok kuvvetli bir zelzele, Ankara ve İstanbul’da taş üstünde taş bırakmayabilir.”²⁷³

Yukarıda adı geçen kitapta ünlü yazar Peyami Safa da deprem felaketi ile alakalı şu düşüncelerini aktarmıştır:

“Zelzele geçti. Hele şu açıktaki titreşen vatandaşları da bir çatı altına soksak, olur biter. Bu da geçer yahu!” demeyelim. Geçmez bu, geçmez. Bir gün Adana’yı sel basar, başka bir gün Erzincan’ı zelzele yıkar, daha başka bir gün limansız Karadeniz kıyılarımız önünde vapurlar batar. Rüzgâra; “Esme!”, sulara: “Taşma!”, toprağa: “Sallanma!”, diyemeyiz. Memleket ve Anadolu davasını, maarif veya ziraat, kültür veya ekonomi, sanat veya teknik, bütün madde ve mana unsurları arasındaki münasebetlerin küllüne ait prensiplerle halletmezsek rüzgâr eser; sular taşar, yer sarsılır ve bütün memleket ve bütün Anadolu, asırlardan beri olduğu gibi, yer yer yıkılır, Erzincan harabesine döner.”²⁷⁴

Dönemin önemli isimlerinin de vurguladığı gibi deprem gerçeği ile yaşamayı öğrenmemiz ve yapılarımızı da ülkemiz şartlarına göre inşa etmemiz ileride yaşanacak olası depremler için oldukça önemlidir.

²⁷² Cemal Kutay, “Kurtulanların Ağzından Hikayesi”,c. 14, *Yedigün*, S. 357, İstanbul, 9 Ocak 1940, s. 5

²⁷³ 1939 Erzincan depremi: "Birçok nüfus enkaz altındadır" - K24 (t24.com.tr), 10.05.2024 tarihinde erişildi.

²⁷⁴ 1939 Erzincan depremi: "Birçok nüfus enkaz altındadır" - K24 (t24.com.tr), 10.05.2024 tarihinde erişildi.

3.5 Kimsesiz Kalan Çocuklar

Depremde ölen subay ve askeri memur çocuklarının durumuyla ilgili askeri merciler tarafından belli merkezlere tebliğde bulunulmuştur. Bu tebliğlere göre, kimsesiz çocukların ikamet ettikleri yerlerdeki askerlik şubelerine müracaat ederek yetim maaşı haklarını istemeleri gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca hayırseverlerin yanında kalan ya da hastane vb. yerlerde bulunan yetimlerin durumları hakkında da yine askerlik şubelerine malumat verilmesi gerektiği belirtilmiştir.²⁷⁵

Ankara halkından bir grup hayırsever vatandaş, Milli Yardım Komitesine başvuruda bulunarak, deprem bölgesinde yuvasız ve kimsesiz kalan çocukların Ankara'ya getirilmelerini istemiştir. Getirilen bu çocukların gönüllü ailelerin yanlarına yerleştirilmesi talebinde bulunmuşlardır.²⁷⁶

İstanbul'un önemli eğitim kurumlarından biri olan Şişli Terakki Lisesi, deprem felaketi nedeniyle yetim kalan 10 çocuğun, okullarına kabul edilmesine karar vermiştir. Bu öğrencilerin belirlenmesi konusundaki karar, Ankara'da Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi Başkanı ve aynı zamanda Kırklareli mebusu olan Dr. Mehmet Fuat Umay' a bırakılmıştır. Özellikle ilkokul çağından seçilecek olan bu çocuklar, 8 sene boyunca Şişli Terakki Lisesi tarafından himaye edileceklerdir.²⁷⁷

Çocuk Esirgeme Kurumu, Ankara Keçiören'de yeni yaptırdığı 200 çocuk kapasiteli yurdu 5 yaşından küçük felaketzede öğrenciler için ayırmıştır. Yine 500 kadar küçük çocuğun da Adana'da bulunan yurda yerleştirildiği bildirilmiştir.

Mersin valisinin başkanlığında oluşturulan çocuk esirgeme merkezi de 100 çocukluk bir bakımevi kurma çalışmalarına başlamıştır. Bazı Mersinli aileler de kimsesiz kalan çocukları evlat edinme isteklerini kuruma bildirmişlerdir.

²⁷⁵ “Zelzele Mıntıkasında Ölen Subay ve Askeri Memur Çocukları”, *Cumhuriyet*, 18 Ocak 1940, s. 6

²⁷⁶ “Öksüz Kalan Çocuklar”, *Son Posta*, 29 Aralık 1939, s. 8

²⁷⁷ “Şişli Terakki Lisesi Felaketzede 10 Yavruyu Mektebe Kabul Ediyor”, *Son Posta*, 31 Aralık 1939, s. 8

Cenevre’de bulunan Uluslararası Çocuk Esirgeme Kurumu da, Türkiye Çocuk Esirgeme kurumu ile iletişime geçerek ne gibi yardımlarda bulunabilecekleri konusunda bilgi istemişlerdir.²⁷⁸

3.6 Deprem Sonrası Eğitim-Öğretim Çalışmaları

Deprem sonrasında eğitim-öğretim faaliyetlerinin aksamaması ve öğrencilerin bir an evvel okula başlamaları için çalışmalar yapılmıştır. Maarif Vekâleti, depremde öğrencilerin başka illerde bulunan ilkokul, ortaokul ve liselere yerleştirilmesi konusunda gereken işlemlerin yapılması için illerin Maarif Müdürlüklerine emir göndermiştir. Bu öğrencilerin yerleştirilmesinde herhangi bir evrak istenmemesi ve gereken kolaylıkların sağlanması gerektiği bildirilmiştir.²⁷⁹

Ankara Halkevinde, 10 Ocak 1940 tarihinde, dönemin önemli bilim adamlarından Jeolog Prof. Dr. Şevket Ahmet Birand depremler hakkında bir konferans vermiştir. Kalabalık bir grup konferansa katılmıştır.

Ülkemizde yaşanan depremler ve fay hatları hakkında birçok teknik bilgi veren Birand, Erzincan depremi hakkında ise şu bilgileri aktarmıştır:

“ Erzincan zelzelesinin tektonik zelzelelerden olması muhtemeldir. Maruzatımdan anlaşılacağı üzere bir yerde vuku bulan zelzele hakkında etraflıca bilgi verebilmek ancak zelzele olan yerde husule gelen tahribat ve tahavvülatı görmekle kabildir. Bununla beraber Erzincan şehri yabancı âlimlerin yazılarına göre 1045 tarihinden 1784 tarihine kadar 16 zelzele görmüştür. Bazı zelzeleler olmuştur ki, maalesef çok mühim insan zayıatına sebebiyet vermiştir. Bunlar da şunlardır:
1168 senesindeki bir zelzele ile 12 bin, 1268 senesindeki bir zelzele ile 15 bin, 1287 senesindeki bir zelzele ile binlerce kişi, 1457 senesindeki zelzele ile 32 bin, 1482 senesindeki bir zelzele ile 3 bin, 1584 senesindeki zelzele ile 15 bin, 1784 senesindeki bir zelzele ile 5 bin.
Fakat bunlardan müteessir olmamak gerekir. Asıl teessüre şayan nokta, binlerce yurttaşımızın bizden ayrılmasıdır. Maddi bakımdan vukuu bulan zararların, cumhuriyet hükümetimizin ve onunla birlikte tek bir kalp gibi çarpan büyük Türk milletinin, himmeti ile en kısa zamanda telafi edileceğine ve harap olan yerlerde mamureler doğacağına şüphe yoktur.”²⁸⁰

²⁷⁸ “Çocuk Esirgeme Kurumunun Yardımları”, *Ulus*, 3 Ocak 1940, s. 8

²⁷⁹ “Zelzele Mintikasına Giden Talebeler”, *Vakit*, 11 Ocak 1940, s. 2

²⁸⁰ “Dün Ankara Halkevinde Enteresan Bir Konferans Verildi”, *Ulus*, 11 Ocak 1940, s. 4

İstanbul İstiklal Lisesi 2 çocuğun eğitim-öğretim masraflarını üstlenmek istediğini Çocuk Esirgeme Kurumu'na bildirmiştir.²⁸¹

Sivas'tan gönderilen telgrafa göre, şehir merkezinde yer alan okullardaki çatlakların kontrolü için bir gün tatil edildiği belirtilmiştir. Ayrıca Zara kazasındaki Cumhuriyet Okulu öğrencilerinin de başka okullara dağıtıldığı ifade edilmiştir.²⁸²

Depremden yaklaşık beş ay sonra Erzincan Valiliği'nden Ankara'ya gelen telgrafa, mevcut okulların yıkılmış ya da kullanılamaz olmasından dolayı; Erzincan, Kemah ve Refahiye'de 250 şer öğrenci kapasiteli birer okulun inşa edilmesinin zorunlu olduğu ifade edilmiştir. Bunun yanında 20 köyde de acil okul yapılması gerektiği rapor edilmiştir.²⁸³

Yaşanan felaket nedeniyle Darüşşafaka'ya alınan öğrenciler nedeniyle, açılacak yeni sınıf için İstanbul valisi tarafından 21.06.1940 tarihinde, Maarif Vekillikinden yeni öğretmen talebinde bulunulmuştur.²⁸⁴

3.7 Yurt Çapında İptal Edilen ve Ertelenen Etkinlikler

Kızılay Cemiyeti Ankara Merkez Riyaseti (başkanlığı) gerçekleştirmeyi planladığı balosunu iptal ettiğini bildiren şu açıklamayı kamuoyuna duyurmuştur:

“Merkezimizin her yılbaşında Ankaralıların bir arada eğlenmesini temin etmek maksadıyla tertip etmekte olduğu balosunu bu sene de Halkevi salonlarında vermek üzere hazırlamıştı. Son zelzele felaketinin yurttan ve Ankaralılarda bıraktığı derin tesir hiç kimsede eğlenecek ve gülecek bir hal bırakmamış olduğu merkezimize yapılan yüzlerce müracaattan anlaşılmış ve bu suretle idare heyetimiz balo verilmesinden sarfınazar (vazgeçmiş) etmiştir. Şimdiye kadar elde edilen bilet hasılatı felakete uğrayan mıntikalara yapılan yardımlara katılmak üzere Kızılay umumi merkezine devredilecektir. Biletlerinin bedelini almak isteyenlerin bir hafta zarfında Kızılay Ankara merkezine müracaat etmelerini rica ederiz.”²⁸⁵

Böylece ülkede yaşanan felakete duyulan hassasiyet de ifade edilerek birlik ve beraberliği sağlama noktasında önemli bir karar verilmiştir.

²⁸¹ “Çocuk Esirgeme Kurumunun Yardımları”, *Ulus*, 13 Ocak 1940, s. 6

²⁸² *BCA*, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 77.482.5

²⁸³ *BCA*, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 117.737.1

²⁸⁴ *BCA*, Fon Kodu: 180.9.0.0, Yer No: 15.84.36

²⁸⁵ “Kızılay Balosu Verilmeyecek”, *Ulus*, 29 Aralık 1939, s. 5

Ankara’da muhtelif eğlence yeri sahipleri ve sinemacılar, valiliğe müracaatta bulunarak, ülkede meydana gelen büyük felaket ve halkın duymuş olduğu üzüntü nedeniyle yapılması planlanan müsamere ve programların iptal edildiğini duyurmuşlardır.²⁸⁶

İkdam gazetesi başyazarı ve aynı zamanda İstanbul vekili olan Abidin Daver, bu sene yapılacak olan her türlü yılbaşı eğlencesinden, ülkemizde yaşanan büyük felaket nedeniyle vazgeçilmesi gerektiği yönünde 30 Aralık tarihli bir yazı kaleme almıştır. İstanbul’un meşhur eğlence yerleri de etkinliklerini iptal ettiklerini duyurmuşlardır. Halkın ödemiş olduğu paralar ise Kızılay hesabına yatırılmıştır.

İstanbul’da bulunan Alman konsolosu da İstanbul Valisine geçmiş olmuş ziyareti için gelerek, bu yıl Tötonya adlı kulüpte yapılacak olan yılbaşı eğlencesinden vazgeçtiklerini beyan etmiştir.²⁸⁷ Ayrıca yine valiliğe müracaat eden Tokatliyen, Partokel, ve Taksim gazinolarında da yıl başı eğlencelerinin tertip edilmeyeceği bildirilerek, halkın ödemiş ücretlerin Kızılay hesabına aktarılacağı işletmecileri tarafından bildirilmiştir.²⁸⁸

3.8 Yabancı Ülkelerden Gelen Taziye Mesajları

İkdam gazetesinin haberine göre Londra’daki gazeteler, İngiltere Kralı IV. George’ nin Türkiye Cumhuriyeti Reisi Cumhuru İsmet İnönü’ ye göndermiş olduğu telgrafi yayınlamışlardır. İngiltere Kralı’nın göndermiş olduğu telgrafta şu ifadeler yer almaktadır : “Türk milletine bu kadar acı ve bu kadar elem veren müthiş zelzele haberini duyunca fevkalade müteessir oldum. Bu hususta milletimin Türk milleti hakkında duyduğu derin muhabbet hislerini kabul buyurmanızı rica ederim.”

Yine aynı gazetenin haberine göre dönemin İngiltere Başvekili Cemberlain de, Türkiye Cumhuriyeti Başvekili Dr. Refik Saydam’ a şu telgrafi çekmiştir:

²⁸⁶ “Yılbaşı Müsamereleri Yapılmıyor”, *Cumhuriyet*, 31 Aralık 1939, s. 5

²⁸⁷ Abidin Daver, “Felaket Karşısındaki Vazifemiz”, *İkdam*, 31 Aralık 1939, s. 1

²⁸⁸ “İstanbul’da Yılbaşı Eğlenceleri Yapılmıyor”, *Ulus*, 31 Aralık 1939, s. 6

“ Türkiye’de büyük felaket doğuran zelzele haberi beni dehşet içinde bıraktı. Türk milletini ve bilhassa felakete uğrayanlar için duyduğum derin muhabbeti ekselanslarına arz ederim. ”²⁸⁹

Berlin radyosu da, depremden sonraki akşam yaptığı yayınında Türk halkına taziyelerini bildiren bir mesaj yayınlamıştır.²⁹⁰

Ayrıca Fransız Başvekili M. Daladye, Mısır Başvekili Ali Mahir Paşa da, Başvekil Dr. Refik Saydam ’a birer taziye telgrafı çekmişlerdir.²⁹¹ Mısır Başvekili telgrafında şu duyguları paylaşmıştır : “Asil Türk Milletinin maruz kaldığı felaketten dolayı Mısır milletinin kalpten gelen ve pek derin taziyelerini Mısır Meclisi Mebusanı namına ve kendi namıma, ekselansınıza iblağ eylerim. İki memleketi birleştiren kardeşlik ve dostluk bağları dolayısıyla bütün Mısır milletinin hissiyatına tercüman olduğuma eminim.”²⁹²

Mısır Senatosu Başkanı Muhammed Mahmud Halil de, Kahire’ den Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına göndermiş olduğu telgrafta şu duyguları paylaşmıştır:

“Hareketi arz neticesinde kardeş millet üzerine büyük ve müthiş musibet Mısır halkında derin ve acı bir heyecan uyandırmıştır. Hissettiğimiz büyük kederi, senatör arkadaşlarım ve şahsım namına ekselansınıza ve muhterem Meclise iblağ eyler ve arzı taziyet eylerim.”²⁹³

Fransa Cumhurbaşkanı Lebrun, Türkiye’de ki deprem felaketini haber alır almaz, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’ ye bir telgraf çekmiştir. Telgrafta Fransız halkının duyduğu derin üzüntüyü aktarmış, yaşanan felaket nedeniyle de taziyelerini bildirmiştir.

²⁸⁹ “Başvekilimize Gelen Taziyet Telgrafları”, *İkdam*, 31 Aralık 1939, s. 4

²⁹⁰ “Ecnebi Hükümetlerden Gelen Taziyet Telleri”, *Türkdili*, 31 Aralık 1939, s. 1

²⁹¹ “Başvekilimize Gelen Taziyet Telgrafları”, *İkdam*, 31 Aralık 1939, s. 4

²⁹² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, 20.Birleşim, c. VIII, 03.01.1940, s. 3

²⁹³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, 20.Birleşim, c. VIII, 03.01.1940, s. 2, 3

Paris Vilayet Meclisi reisi de, Türkiye'nin Paris büyükelçisine bir telgraf çekerek, Paris halkının üzüntüsünü ve yaşanan felaketin derin acısını kendileriyle paylaştıklarını bildirmiştir.²⁹⁴

Atina'dan çekilen bir telgrafta, Elen²⁹⁵ milleti (Yunanlılar), Türkiye' deki deprem felaketinden, kendi felaketleri gibi üzüntü duydukları ifade edilmiştir. Dönemim başvekili Metaksas, bu münasebetle Türkiye başvekili Refik Saydam' a Elen milletinin ve Elen hükümetinin üzüntülerini iletmiştir.²⁹⁶

Japonya imparatoru ile İsveç veliahtı Prens Adolf ve eşi Luise, Irak kral naibi Abdülilah ve Suriye Başvekili Behiç Khatif, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü' ye göndermiş oldukları telgraflar ile üzüntülerini ve taziyelerini bildirmişlerdir.²⁹⁷

Japon Meclisi tarafından, Büyük Millet Meclisine gelen telgrafta, Japon Meclis Başkanı Koyamaşaju, kendisinin ve meclis üyelerinin duygularını şu şekilde paylaşmıştır: “Ahiren Anadolu’yu musab kılan müthiş zelzele felaketinden fevkalade mütehassıs olan Japon Meclisi Mebusanı en samimi hissiyatını izah eder.”²⁹⁸

Bulgar kralı Boris, yaşanan deprem felaketi nedeniyle son derece üzgün olduğunu belirtmiştir. Ayrıca saray nazırını da Türk elçisine göndererek taziyelerini bildirmişlerdir. Başvekil Köse İvanof da protokol şefini Türk elçiliğine göndererek üzüntülerini iletmişleridir.²⁹⁹

Afgan Büyükelçisi, 28 Aralık tarihinde, Hariciye Vekiline göndermiş olduğu mektupla, Afgan Milletinin üzüntülerini iletmiştir. Ankara'nın gelen bu mektuptan memnuniyet duyduğu ifade edilmiştir.³⁰⁰

²⁹⁴ “Felaketimiz Karşısında”, *Türksözü*, 30 Aralık 1939, s. 3

²⁹⁵ Elen kelimesi Türkçe’ de “ Yunanlı ” anlamına gelir. Fransızca Hellene “ Yunanlı ” sözcüğünden alıntıdır. Sözlü olarak çok eski zamanlardan beri kullanılmıştır. İlk olarak geçtiği yazılı kaynak ise “Celal Bayar’ ın Cumhurbaşkanlığı ve Elen basını” adlı eserdir, <https://turkcenedemek.com/kelime/elen/>, <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/elen>, 25.08.2023 tarihinde erişildi.

²⁹⁶ “Felaketimiz Karşısında”, *Türksözü*, 30 Aralık 1939, s. 3

²⁹⁷ “Milli Şefin Teati Ettiği Telgraflar”, *Ulus*, 4 Ocak 1940, s. 1

²⁹⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, 24.Birleşim, c. VIII, 12.01.1940, s. 52

²⁹⁹ “Felaketimiz Karşısında”, *Türksözü*, 30 Aralık 1939, s. 3

³⁰⁰ “Dost Milletler Teessürlerini Bildirdiler”, *Türkdili*, 30 Aralık 1939, s. 1

Çin Milli Hükümeti Reisi Lin – Sen, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’ ye göndermiş olduğu telgrafta Çin halkı ve şahsı adına üzüntülerini ifade ederek, taziyelerini bildirmiştir.³⁰¹

Anadolu Ajansından alınan bilgilere göre, Gandi, Papa 12. Pie, Sabık Fransız Ateşemiliteri General Sarrau, Finlandiya Türklerinin temsilcisi Zuhur Tahir, Peşaver muhalefet lideri Aurang Zebkhan, Hint Milli Komitesi adına kongre reisi Rajendraprasad, İndonisien Birliği, Şam’da ki Hedet Sabie Reisi Abdurrahman Şehbender, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’ ye taziye telgrafları göndererek üzüntülerini iletmışlerdir.³⁰²

Lüksemburg Büyük Dukalığı Meclisi tarafından da Büyük Millet Meclisine bir taziye telgrafi iletilmiştir.³⁰³

İran Mebusan Meclisinden de, yaşanan büyük felaketin acısını paylaşan bir telgraf Türkiye Büyük Millet Meclisine gönderilmiştir. Tahran’dan gelen, Meclis Başkanı Esfendiyari’ nin telgrafında şu duygular paylaşılmıştır:

“İran Milleti kardeş ve dost Türk Milletinin bu felaketten doğan derin kaderine iştirak eden en samimi taziyetlerimin lütfen kabulünü rica ederim.”³⁰⁴

Irak Mebusan Meclisi adına meclis başkanının gönderdiği telgrafta ise duygular paylaşılmıştır: “ Aziz komşumuzu musab kılan felaketten fevkalade müteessir olan Irak Mebusan Meclisi tatili takip eden ilk celsesinde kederli hissiyatını ekselanslarınıza iblağa karar vermiştir. Meclis namına ekselanslarınıza ve asil Türk milletine arzı taziyet ederim.”³⁰⁵

Avusturalya’nın Sidney şehrinde Country Women’s Association of New South Wales (Yeni Cenubi Welas Köylü Kadınlar Cemiyeti) üyeleri, ülkemizde yaşanan deprem felaketi nedeniyle 23.02.1940 tarihinde, Türkiye kadınlarının yaşadıkları büyük sıkıntıları paylaştıklarını bildiren bir mektubu büyükelçilik aracılığıyla

³⁰¹ “Çinlilerin Teessürleri”, *Ulus*, 3 Ocak 1940, s. 5

³⁰² “Milli Şefin Teati Ettiği Telgraflar”, *Ulus*, 4 Ocak 1940, s. 1

³⁰³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, 22.Birleşim, c. VIII, 08.01.1940, s. 26

³⁰⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, 20.Birleşim, c. VIII, 03.01.1940, s. 2

³⁰⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, 26.Birleşim, c. VIII, 17.01.1940, s. 68

göndermişlerdir. Büyükelçilik tarafından cemiyete bu samimi davranışları için teşekkür edilmiştir.³⁰⁶

3.9 Devlet Büyüklerinin Ziyaretleri

Devlet büyüklerinin yapmış oldukları ziyaretlerin şüphesiz en önemlisi Cumhurbaşkanı'nın ziyareti olmuştur.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve yanındaki heyet deprem bölgesinde inceleme yaparlarken eserin ekler bölümünde yer verdiğimiz o meşhur fotoğrafın çekildiği hazin olay meydana gelmiştir. Oğlunun cenazesini, toprağı tırnakları ile kazıyarak çıkaran yaşlı bir kadın İsmet İnönü' nün boynuna sarılarak³⁰⁷ "... Mehmet'im burada öldü. O da askerdi. Senin oğlundu. Sen sağ ol babamız." demek suretiyle hıçkırıklar içinde ağlayarak, yaşamış olduğu derin üzüntüyü ifade etmiştir. Bu hadiseden oldukça etkilendiği görülen Cumhurbaşkanı, vekillere çeşitli konularda vermiş olduğu talimatlardan sonra akşam saatlerinde bölgeden ayrılmıştır.³⁰⁸

Yukarıda bahsetmiş olduğumuz fotoğraf³⁰⁹, 1939 Büyük Erzincan Depremi'nin adeta bir simgesi olmuştur. Adı Sıdika olan bu acılı kadının heykeli yapılarak Erzincan Valiliği'nin önüne konmuş ve bu büyük afetin anıtı haline gelmiştir. Fotoğrafta Orgeneral Rauf Orbay da yer almaktadır.³¹⁰

Yaşlı kadının, İsmet İnönü'nün göğsüne başını dayayıp ağladığı ve depremin simgesi haline geldiğini belirttiğimiz bu fotoğraf üzerine Nurettin Artam şu şiiri kaleme almıştır:

Bir Resim Karşısında

Sil yamalı yeninle, kardeşim, gözyaşını;

Dayadığın göğüsle zedelenmiş başını

Her vatan öksüzüne bir baba kalbi çarpar.

³⁰⁶ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.845.20

³⁰⁷ "Şef Erzincan'da Muztarip Halkı Bağrına Bastı", *Tan*, 2 Ocak 1940, s. 1

³⁰⁸ "Erzincan'da Milli Şef'in Boynuna Sarılan Ana", *Vakit*, 2 Ocak 1940, s. 5

³⁰⁹ Bkz. Ek K

³¹⁰ Aytemiz, *a.g.e.*, s. 51

Şu taş yığınlarına gömdünse de eşini,
Söndürme yüreğinde ümidin güneşini;
Onun beyaz başında ümidin güneşi var

O göğüs ki düşmanın topuna süngüsüne
Karşı durup ulaştı bir vatan ülküsüne,
Şimdi Millet yasına bir melek kanadadır:

O göğüse yaslanan ne duldur, ne de öksüz;
Bahardır orada güz, akşamlar gündüz;
Onun adı hem şefkat, hem kurtuluş adıdır.

Hıçkırma artık bacım, babasız kaldım diye;
Yurdun her köşesinde bittim, bunaldım diye;
Sil yamalı yeninle gözünün son yaşını.

O göğüs ki bir vatan dolusu sevgi taşır,
Hıçkırıklar, matemler, olsa olsa, yaraşır
O göğsü bulmayana dayayacak başını.³¹¹

Başvekil Dr. Refik Saydam, 3 Mayıs 1940 tarihinde Erzincan'a yapmış olduğu ziyarette bazı tespitlerde bulunmuştur. Bunların öne çıkanlarından biri, şehrin hastanesinin çalışır vaziyette olduğu ancak Ankara'ya döndüğünde Kızılay ileteceği bazı eksiklerin bulunduğudur. Diğer ise, Nafia (Bayındırlık) Vekâleti' nin şehrin yerinin tespitini yapması gerektiğidir.³¹² Burada kastedilen tespit, yeni kurulacak şehrin nereye kurulacağı ile alakalıdır.

³¹¹ Tosik Dinç, a.g.m, s. 17

³¹² BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 2.12.1

3.10 Cumhurbaşkanı'nın Tokat'ta Türk Milletine Verdiği Beyanat

Reisicumhur İsmet İnönü Tokat'a yapmış olduğu ziyarette şehirde yıkılan ve harabeye dönen bölgeleri ziyaret etmiştir. Türk Milleti'ne hitaben şu açıklamayı yapmıştır:

“ Zelzele felaketine uğrayan mıntıkalarımızdan bütün Türk milletine yeni yıl için yürekten temennilerimi takdim ederim. Yakın ve uzak medeni milletlerin ve insaniyet âleminin acımız için gösterdiği sempatiye, Türk milletinin yürekten teşekkürlerini ifade etmek isterim. Felaket mıntikasındaki vatandaşlar memleketimizin her tarafından gösterilen alakadan mütehassis ve müteşekkirdirler. Vatanın muhtelif kısımları arasında göze çarpan yakın ve sağlam tesanüt ile bir büyük milletin sevinç ve acıda nasıl yekpare bir aile olduğunu göstermiş oluyoruz. Milletimiz içindeki bu beraberlik sayesinde bugünlerin en az sarsıntı ile biteceğine ve her zorluktan milletimizin yeni bir kudretle çıkacağına sarsılmaz imanım vardır. Fertleri arasında karşılıklı vazife hissi ve bütün cemiyette vatan karşı fedakârlık duygusu sağlam milletimizin iyi ve geniş günler göreceği muhakkaktır.”

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü bu ziyaretinde Tokat merkez, Turhal ve Niksar ilçelerini ziyaret ederek tetkiklerde bulunmuştur.³¹³

3.11 Deprem Sonrası Yapılan Yardımlar

3.11.1 Yabancı Devletlerin Yapmış Oldukları Yardımlar

Sabık Mısır Hidivi Abbas Hilmi paşa adına oğlu, Milli Komiteye müracaat ederek felaketzedeler için 4.000 Türk lirasını Kızılay'a bağışlamıştır.³¹⁴

Yine Mısır Hükümeti, Türkiye elçisine 10.000 Mısır liralık bir çek vermek suretiyle yardımda bulunmuştur.³¹⁵

Amerika Birleşik Devletleri Kızılsalip Cemiyeti (Amerikan Kızılhaç Cemiyeti yani Kızılay Cemiyeti kastedilmektedir)³¹⁶ deprem felaketzedelerine ilk yardım olarak

³¹³ “Reisicumhurun Millete Beyannamesi”, *Akşam*, 2 Ocak 1940, s. 1

³¹⁴ “Sabık Hidivin Teberrüü”, *Akşam*, 3 Ocak 1940, s. 5

³¹⁵ “Mısır ve Filistin'in Yardımları”, *Ulus*, 3 Ocak 1940, s. 5

³¹⁶ Cemal Sezer, “Balkan Savaşlarında Amerikan Kızılhaç (Salib-i Ahmer) Teşkilatı'nın Osmanlı Devleti'ndeki Faaliyetleri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.41, 2017, s.238

5000 dolar göndermiştir. Devamında eşya ve nakit yardıma devam edeceği bilgisi de alınmıştır.³¹⁷

Filistin’de de Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudiler arasında yardım komiteleri oluşturulmuştur. Bu komiteler de yardım çalışmalarını başlatarak, depremde zarar gören vatandaşlar için çalışmalar yapmışlardır.³¹⁸

Romanya’nın nakdi yardımını yerine kereste, yine Yunanistan’ın nakdi yardımını yerine de sıhhi malzeme yapılması Türk hükümeti tarafından rica edilmiştir.³¹⁹

İngiltere’nin başkenti Londra’da faaliyet gösteren Reuters Ajansı’nın bildirdiğine göre; İngiltere Hükümeti son günlerde Anadolu’da meydana gelen depremde zarar gören felaketzedelere yardım amacıyla, Türk hükümeti emrine 25.000 İngiliz lirası tahsis etmiştir.³²⁰

Alman Hükümeti ilk olarak sağlık yardımı göndermiştir. Önemli bir bölümü sargı bezi olan ve bir tondan oluşan tıbbi yardım Almanya Hükümeti’ne ait bir uçakla İstanbul’a getirilerek yetkililere teslim edilmiştir. Aynı uçağın birkaç gün sonra yeni yardımlarla tekrar geleceği bilgisi alınmıştır.³²¹

İtalya başkonsolosu, Vali Dr. Lütfi Kırdar’ ı ziyaret etmiş, İstanbul’da yaşayan İtalyan halkın depremzedeler için kendi aralarında toplamış oldukları 11 bin lira nakdi yardımını Kızılay şubesine teslim etmiştir. Yapılan yardım nedeniyle vali de başkonsolosa teşekkürlerini bildirmiştir.³²²

Bulgar Hükümeti de felaketzede vatandaşlarımız için 2.000.000 Bulgar levası yardımda bulunmuşlardır.³²³

Afgan milletinin üzüntüsünü Ankara’ya yazdığı mektupla ifade eden Afgan Büyükelçisi, 500 lira yardımın da kabulünü rica etmiştir.³²⁴

³¹⁷ “Amerikan Kızılsalibi 5000 Dolar Verdi”, *Ulus*, 30 Aralık 1939, s. 1

³¹⁸ “Mısır ve Filistin’in Yardımları”, *Ulus*, 3 Ocak 1940, s. 5

³¹⁹ “Bütün Yurt Seferber Halde”, *Türksözü*, 31 Aralık 1939, s. 1

³²⁰ “Felaket Her Yerde Teessür Uyandırdı”, *İkdam*, 31 Aralık 1939, s. 1

³²¹ “Almanya’dan Teyyare İle Gelen Yardım”, *Ulus*, 9 Ocak 1940, s. 2

³²² “İtalyan Tebaasının Teberrüü”, *Akşam*, 10 Ocak 1940, s. 3

³²³ “Bütün Yurt Seferber Halde”, *Türksözü*, 31 Aralık 1939, s. 1

Irak hükümetinin Ankara Büyükelçisi, hariciye vekilini ziyaret ederek, hükümeti ve kendi adına üzüntülerini iletmiş ve hükümetinin 12.000 lira, Irak Kızılay'ının da 1.500 lira yardımda bulunduğunu iletmiştir.³²⁵

Bulgaristan Çocuklara Yardım Cemiyeti tarafından depremzede çocuklar için 500 adet elbise, oyuncak ve benzeri eşya gönderilmiştir.³²⁶

02.01.1940 tarihinde, İngiltere Deniz Bakanlığı tarafından, modern bir ameliyathanesi, röntgen cihazı, gelişmiş sağlık cihazları olan “Maine” adlı bir hastane gemisinin gönderilmek istendiği Genel Kurmay Başkanlığına bildirilmiştir. Bunun yanında yardım amacıyla bir de kruvazör gönderilmek istendiği ancak Montreux Sözleşmesi nedeniyle bunun mümkün olmadığı İngiliz askeri makamları tarafından ifade edilmiştir.

Hariciye Vekâleti aracılığıyla İngiliz Deniz Bakanlığına teşekkür edilerek, ihtiyaç olması durumunda mevcut gemiden istifade edileceği belirtilmiştir.³²⁷

Yunanistan'da bulunan Politeknik Okulu profesörlerinden Rusopulos, deprem sonrası inşaat konusunda uzman olması nedeniyle Yunan Hükümeti tarafından tavsiye edilmiş, bunun üzerine Hariciye Vekâleti tarafından tecrübelerinden yararlanmak üzere Türkiye'ye davet edilmiştir.³²⁸

3.11.2 Yurtiçinde Yapılan Yardımlar

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, depremde zarar gören vatandaşlar yararına kullanılmak üzere şahsi hesabından, Milli Yardım Komitesine 10.000 lira nakit para yardımında bulunmuştur.³²⁹

Kızılay Merkezi Umumi Reisliği tarafından Erzincan'a, Zara'ya, Ordu'ya, 27 Aralık günü yani depremin gerçekleştiği gün telgraf havalesi yoluyla gönderilmiştir.³³⁰

³²⁴ “Dost Milletler Teessürlerini Bildirdiler”, *Türkdili*, 30 Aralık 1939, s. 1

³²⁵ “Irak'ın Yardımı”, *Ulus*, 3 Ocak 1940, s. 5

³²⁶ “Çocuklara Elbise”, *Akşam*, 27 Ocak 1940, s. 10

³²⁷ *BCA*, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.14

³²⁸ *BCA*, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.845.19

³²⁹ “Milli Şefimizin Teberruları”, *Ulus*, 4 Ocak 1940, s. 1

27-28 Aralık tarihleri itibariyle Kızılay tarafından yapılan ilk yardımlar şu şekildedir:

Erzincan'a 15.000 lira, 1.000 battaniye, 1.000 don, 1.000 gömlek ve 500 çadır gönderilmiştir.

Sivas'a 5.000 lira, 500 çadır, 500 don, 500 gömlek ve 500 battaniye gönderilmiştir.

Tokat'a 3.000 lira, 300 çadır, 500 don, 500 gömlek ve 500 battaniye gönderilmiştir.

Ordu'ya 2.000 lira gönderilmiştir.³³¹

Acil ihtiyacı karşılamak amacıyla, bir günde 4.200 adet ekmek pişirme kapasitesine sahip iki adet seyyar fırın 30.12.1939 tarihinde Ankara'dan hareket eden trenle Erzincan tümen komutanlığına gönderilmiştir.³³²

Ankara Hukuk Fakültesi öğrencileri kendi aralarında yapmış oldukları toplantı sonunda geniş çaplı yardım kararı almışlardır. Öğrenciler kendilerine verilen yemeklerin birer kabını ve fakültenin kendileri için yapmış olduğu masrafların bir bölümünün de yine depremzedelere verilmek üzere ayrılmasını fakülte yönetiminden rica etmişlerdir.³³³

Milli Piyango idaresi de, depremzede vatandaşlar için, 50.000 lira yardımda bulunmuştur.³³⁴

Samsun'da Halk Partisi'nde yapılan toplantıda, 10 dakika gibi kısa bir süre içerisinde 39 kişi, 10.300 lira nakdi yardım toplamışlardır. Yine Samsun'dan hayırsever vatandaşlar tarafından, Erbaa ve Amasya'ya ekmek, zeytin, peynir gibi temel gıda maddeleri de gönderilmiştir.³³⁵

³³⁰ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 178.234.5

³³¹ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.5

³³² BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.6

³³³ "Hukuk Fakültesi Talebesinin Yardımı", *Akşam*, 29 Aralık 1939, s. 7

³³⁴ "Milli Piyango İdaresinin Yardımı", *Ulus*, 3 Ocak 1940, s. 8

³³⁵ "Samsun'un Yardımı", *Son Posta*, 30 Aralık 1939, s. 3

Balıkesirliler felaketzede vatandaşlara yardım için hemen faaliyete geçmişler ve ilk yardım olarak 7.000 lira para yardımında bulunmuşlardır.³³⁶

Kastamonu Milli Yardım Komitesi de ilk yardım olarak 5000 lira, Çankırı Komitesi 1.500 lira, Beypazarı 2.000 lira, Gerede 1000 lira olmak üzere Kızılay şubelerine yardımda bulunmuşlardır.³³⁷

Kayseri halkı da yine depremzede vatandaşlara ilk yardım olarak; ekmek, un, ayakkabı ve benzeri giyecek eşya yardımını Sivas'a göndermişlerdir.³³⁸

İstanbul'da faaliyet gösteren, İstanbul yaprak tütün depolar grup müdürlüğüne bağlı bakım ve işletme evleri işçileri bir günlük yevmiyeleri olan 765 lira 50 kuruş tutarındaki parayı depremzedelere bağış yapmışlardır.³³⁹

İstanbul Ticaret ve Zahire Borsası yönetimi tarafından felaketzedelere 5 bin lira nakdi yardımda bulunulmuştur.³⁴⁰

İstanbul'un Vali ve Belediye Reisi Lütfi Kırdar, İstanbul şehri namına ilk yardım olarak 10 bin lira gönderilmesini kararlaştırmış ve yardım hemen bölgeye gönderilmiştir. Bunun yanında vilayet ve belediye memurları da derecelerine göre, maaşlarından yüzde 1 ile 3 arasında bir yardımı felaketzedeler yararına kullanılmak üzere bağışlamaya karar vermişlerdir.³⁴¹

Adana ilinde görev yapan askeri memur ve müstahdemler maaşlarından bir kısmını felaketzede vatandaşlara bağışlamışlardır.

Maaşları 100 liraya kadar olanlar yüzde beş, 200 liraya kadar olanlar yüzde yedi buçuk, 200 liraya kadar olanlar ise yüzde on kadarını vermişlerdir.³⁴²

³³⁶ "Balıkesir'in Yardımları", *Türksözü*, 30 Aralık 1939, s. 3

³³⁷ "Vilayet Yardımları", *Son Posta*, 30 Aralık 1939, s. 8

³³⁸ "Yardım Faaliyeti Yurdun her yerinde Büyük Bir Hararetle Devam Ediyor", *Ulus*, 2 Ocak 1940, s. 6

³³⁹ "Tütün İşçileri Bir Günlük Yevmiyelerini Felaketzedelere Teberrü Ettiler", *Akşam*, 3 Ocak 1940, s. 5

³⁴⁰ "Ticaret ve Zahire Borsasının Teberrüü", *Son Posta*, 29 Aralık 1939, s. 8

³⁴¹ "İstanbul Şehri Namına 10 Bin Lira Gönderildi", *İkdam*, 29 Aralık 1939, s. 1

³⁴² "Adana Askeri ve Mülki Memurlarının Yardımları", *Türksözü*, 31 Aralık 1939, s. 1

Ankara Belediyesi, kazalara bilgilendirme yazısı göndererek, kurban bayramında kesilecek kurbanların derilerinin belediye tarafından toplanarak Kızılay'a teslim edilmesini istemiştir. Ayrıca yine deprem işleri ile meşgul olan Müsteşarlar komisyonunun emriyle, deprem bölgelerine gönderilmek üzere, bağışlanan kurban etlerinden kavurma imal ettirilmiştir.³⁴³

İzmir'de yaşamakta olan ve düğün hazırlıkları yapan bir terzi kalfasının da nişan yüzüğünü depremde zarar gören vatandaşlara bağışlayarak örnek bir davranışta bulunmuştur.³⁴⁴

Amasya'dan da deprem bölgesine ilk yardım olarak; 1.540 kilo ekmek, şeker, çay, zeytin, yağ gibi temel gıda maddeleri gönderilmiştir.³⁴⁵

Elazığ halkı da daha önce yaptıkları yardımlara ilave olmak üzere, elbise, yorgan, ekmek, yağ, fasulye, pirinç ve benzeri yardımlarda bulunmuşlardır.³⁴⁶

Adana Türksözü gazetesi, 29 Aralık 1939 sayılı baskısının ilk sayfasında şu başlığı manşet haber olarak atmıştır : “ Bir gün et ve tatlı yemeyelim.” Bu yardım etkinliğinin yapılacağı gün olarak da 3 Ocak tarihi seçilmiştir.

Sivas ve Divriği halkının temin ettiği 6.138 kg ekmek, 56 kg pastırma, 20 kilo helva, 56 kilo zeytin, 5 kilo peynir Erzincan'a gönderilen yardımların bir bölümüdür.³⁴⁷

Adana'da ki bütün şehir halkını bir gün bu fedakârlık yapmaya davet ederek, bunun için harcayacakları parayı da depremden etkilenen vatandaşlara ayırmayı teklif etmişlerdir. Bu sayede Adana halkının da “yüzünü ağartacaklarını” ve yardım severliğini de gösterebileceklerini belirtmişlerdir.

Yine Adana halkı ilk yardım olarak, depremin hemen ertesi günü 25.000 lira para toplayarak ilgili birimlere teslim etmişlerdir.³⁴⁸ Bu nakdi yardımın yanı sıra; çamaşır,

³⁴³ “Kurban Derileri”, *Cumhuriyet*, 18 Ocak 1940, s. 6

³⁴⁴ “İzmir'de Bir Terzi Kalfası Nişan Yüzüğünü Verdi”, *Akşam*, 29 Aralık 1939, s. 7

³⁴⁵ “Amasya'da Kızılay'ın Yardımı”, *Ulus*, 2 Ocak 1940, s. 6

³⁴⁶ “Yardım Faaliyetleri Yurdun Her Yerinde Büyük Bir Hararetle Devam Ediyor”, “Elazığ'da”, *Ulus*, 2 Ocak 1940, s. 6

³⁴⁷ *BCA*, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.5

ekmek, nohut, fasulye, mercimek ve benzeri gıda maddeleri, yatak gibi temel ihtiyaç maddeleri de Adana halkı tarafından depremzede vatandaşlara ulaştırılmak üzere toplanmıştır.³⁴⁹

İstanbul'da bulunan Taksim Opereti heyeti felaketzedeler yararına bir etkinlik düzenlemiş, düzenlenen geceden elde edilen hasılatın tamamı da felaketzedeler için kullanılmak üzere yardım komitesine teslim edilmiştir.³⁵⁰

Ankara'daki Yüksek Ziraat Enstitüsü, Orman ve Veteriner Enstitüsü öğrencileri ve tüm mensupları deprem bölgelerine yapabilecekleri yardımları belirlemek amacıyla toplanarak aralarında iş bölümü yapmışlardır. Bu çalışma neticesinde 670 parça giyim malzemesini Kızılay merkezine teslim etmişlerdir. Hemen ertesi günü ise 630 parça kıyafet ve ilk maddi yardım olarak 1.500 lirayı yine Kızılay merkezine teslim ederek katkı sağlamışlardır.³⁵¹

Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencileri, felakete uğrayan vatandaşlar için aralarında toplamış oldukları 1.000 lirayı bağışlamışlardır. Ayrıca genç öğrencilerden birçoğu da felaket bölgelerine giderek hizmet etmek istemiş ve bu isteklerini de devlet görevlilerine iletmişlerdir.³⁵² Bunun yanında profesör ve diğer hocalar ile idarecilerin 500 liralık yardımları da Kızılay merkezine ulaştırılmıştır.³⁵³

Paşabahçe Kızılay şubesi, 497 lira nakit ve 553 parça çeşitli eşya olmak üzere yardımda bulunmuştur.³⁵⁴

Kayseri'de 29 Aralıkta nakit para toplamaya başlayan yardım komitesi, 17 Ocak tarihi itibarıyla 24.106 lira yardım toplamıştır. Kayseri Kızılay şubesi tarafından da merkez şubesine 15.000 lira gönderilmiştir.³⁵⁵

³⁴⁸ "Adana'nın Teessürü", *Türksözü*, 29 Aralık 1939, s. 1

³⁴⁹ "Adana'nın Yardımı", *Ulus*, 2 Ocak 1940, s. 6

³⁵⁰ "Halk Operetinde Felaketzedeler Menfaatine Temsil", *Son Posta*, 31 Aralık 1939, s. 8

³⁵¹ "Ziraat Enstitüsü Talebesinin Faaliyetleri", *İkdam*, 31 Aralık 1939, s. 2

³⁵² "Bravo Ankara Gençlerine", *Son Posta*, 28 Aralık 1939, s. 1

³⁵³ "Siyasal Bilgiler Okulu Talebesinin Yardımı", *Ulus*, 3 Ocak 1940, s. 5

³⁵⁴ "Paşabahçe Kızılay Şubesinin Mesaisi", *Akşam*, 9 Ocak 1940, s. 4

³⁵⁵ BCA, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No: 1584.462.3

Maraş halkı tarafından 30 Aralık 1939 tarihi itibariyle 3.813 lira, 14.899 kg bulgur, 1.163 kg un, 173 kg pekmez, 224 kg buğday, 10 kg tarhana temin edilmiş ve deprem bölgelerine ve Kızılay'a gönderilmiştir.³⁵⁶

İzmir halkı tarafından kısa sürede bir vagonluk çamaşır, yardım kolileri, battaniye, elbise, ayakkabı ve yünlü eşya Sivas Kızılay merkezine gönderilmiştir. İzmir halkının depremzede vatandaşlara yardım etme konusunda çok istekli oldukları ve adeta birbirleri ile yarış halinde hareket ettikleri belirtilmiştir.³⁵⁷

Yine İzmir halkı tarafından 12 Ocak 1940 tarihi itibariyle toplanan nakdi yardım miktarının 103.147 liraya ulaştığı, yapılan erzak yardım tutarının da eklenmesiyle bu rakamın 130.000 i aştığı tespit edilmiştir.³⁵⁸

İzmit halkı bir gün içerisinde, ilk yardım olmak üzere, 5.000 lira teberruda bulunmuştur.³⁵⁹

Erzurum halkı da ekmek, şeker, çay, kavurma, yağ, peynir, gaz, tabak, kaşık ve benzeri temel gıda ve temel ihtiyaç maddelerini depremzede vatandaşlara ulaştırılmak üzere toplamışlardır.³⁶⁰

Balıkesir' de yayın yapan Türkdili gazetesi, depremzede vatandaşlar için felaketin hemen ertesi günü Balıkesir halkı tarafından, 7.000 lira nakit para toplandığını yazmıştır.³⁶¹

Dörtüyl halkı 80.000 portakal, iki ton çeşitli yiyecek maddesi ve 16 baş hayvan yardımda bulunmuşlardır.

Safranbolular yedi sandık dolusu çeşitli giyim eşyası ve 600 çift de yeni kundura göndermişlerdir.³⁶²

³⁵⁶ BCA, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No: 1585.466.1

³⁵⁷ "Yardım Faaliyetleri Yurdun Her Yerinde Büyük Bir Hararetle Devam Ediyor", "İzmir'de", *Ulus*, 2 Ocak 1940, s. 6

³⁵⁸ "İzmir'deki Yardımlar", *Ulus*, 13 Ocak 1940.

³⁵⁹ "İzmit Halkı Yardıma Koşuyor", *Türkyolu*, 29 Aralık 1939, s. 1

³⁶⁰ "Yardım Faaliyetleri Yurdun Her Yerinde Büyük Bir Hararetle Devam Ediyor", "Erzurum'da", *Ulus*, 2 Ocak 1940, s. 6

³⁶¹ "Şehrimizde Felaketzedeler İçin İlk Günde 7 Bin Lira Toplandı", *Türkdili*, 30 Aralık 1939, s. 2

İstanbul'da toplanan sigortacılar birliği üyeleri, aralarında yapmış oldukları toplantıda hangi sigortacının ne kadar yardım yapacağı belirlenmiştir. Sigorta şirketlerinin vermeyi taahhüt ettikleri yardım miktarları şu şekildedir:

Anadolu Sigorta Şirketi (iki bin lira daha önceden vermişti) : 2.500 lira

Güven Sigorta Şirketi (yüz lira daha önceden vermişti) : 1.250 lira

Üniyon ve İttihadı Milli Sigorta Şirketi:(beş yüz lira önceden vermişti) : 2.000 lira

Helvetya Sigorta Şirketi: 4.000 lira, Ankara Sigorta Şirketi: 100 lira

İstanbul Umum Sigorta Şirketi: 1.750 lira, Alyans Sigorta Şirketi: 500 lira

Yalovas Sigorta Şirketi: 500 lira, Reünyon Adriyatika Sigorta Şirketi: 500 lira

Nostern ve Danüp Sigorta Şirketi: 500 lira, Kornhil Sigorta Şirketi: 200 lira³⁶³

Hali tasfiyede³⁶⁴ bulunan Nasyonel VI Sigorta Şirketi: 200 lira

Hali tasfiye halindeki Viktorya dö Berlin Sigorta Şirketi: 200 lira, Britiş Luv: 200 lira

Ahen ve Münih: 250 lira, Şark Sigorta Şirketi (100 lira önceden vermişti) : 400 lira

La Suis Sigorta Şirketi: 500 lira, Britiş Un Sigorta Şirketi: 200 lira

La Fonsiyer Sigorta Şirketi: 200 lira, Mak de Yurk Sigorta Şirketi: 250 lira

Nor Doyçe Sigorta Şirketi: 500 lira, Manhaym Sigorta Şirketi: 500 lira

Fonkort Sigorta Şirketi: 250 lira, Föniks İstanbul Sigorta Şirketi: 200 lira

³⁶² “Bütün Yurt Yardım İçin Seferberdir”, *Ulus*, 3 Ocak 1940, s. 8

³⁶³ “Felaketzedelere Yardım”, *Akşam*, 3 Ocak 1940, s. 5

³⁶⁴ Bir ticaret kuruluşunun batması, kapanması vb. sebepler üzerine hesapların kesilmesi, alacaklılara, ortada kalan mal ve paradan paylarına düşen miktarın verilmesi, likidasyon. <https://sozluk.gov.tr/>, 17.04.2023 tarihinde erişildi.

Federal Sigorta Şirketi: 200 lira

Ayrıca bu sigorta şirketlerinde çalışan mümessiller de 1.120 lira tutarında bağışlarını Kızılay veznesine yatırmışlardır. Bunun yanında çalışan diğer memurlar da maaşlarından belli bir miktar bağış yapacakları taahhüdünde bulunmuşlardır.³⁶⁵

Turhal Şeker Fabrikası, ilk yardım olarak felaketzedeler için 15.000 lira yardımda bulunmuştur. Ayrıca memur ve işçiler de maaşlarından 10.000 liralık bir meblağı bağış yapmışlardır.³⁶⁶

İstanbul Gümrük başmüdürlüğüne mensup gümrük memurları aralarında yapmış oldukları görüşme neticesinde, maaşlarının yüzde üçünü felaketzedelere vermeyi kararlaştırmışlardır. Ayrıca Denizyolları idaresi memur ve müstahdemleri de felaketzedelere çamaşır ve para yardımı yapmışlardır.³⁶⁷

Gümrük Muhafaza Kumandanlığında çalışan memur ve diğer görevliler ocak ayında alacakları maaşlardan, aldıkları ücretlere göre yüzde 5 ile yüzde 10 kadarını depremde zarar gören vatandaşlar yararına Milli Yardım Komitesi'ne teslim edeceklerini ifade etmişlerdir.³⁶⁸

Şirketi Hayriye idaresi idare tarafında felaketzedelere iki bin lira miktarında yapılan yardımın yanı sıra, şirketin müdürü ve yönetim heyeti tarafından beş yüz lira verilmiştir. Buna ilave olarak şirketin diğer çalışanları tarafından da bin yedi yüz lira yardımda bulunulmuştur.³⁶⁹

Vali Dr. Lütfi Kırdar Akşam gazetesine vermiş olduğu beyanatta şu ifadeleri kullanmıştır:

“Zelzele felaketinin yurdumuzun mühim bir kısmında yaptığı büyük tahribatı hepimiz biliyoruz. Şimdi burada gördüğümüz zevatla toplandık. İlk acil tedbir olarak Giresun ve Ordu'ya birer sıhhiye heyeti göndermeye karar verdik. Bu heyetlerde birer başhekim, ikişer doktor, idare memuru, hastabakıcı, sıhhiye memuru bulunacaktır. Bunlar beraberlerinde malzeme-i sıhhiye, ecza-i tibbiye, erzak, yatak takımı, battaniye, çadır

³⁶⁵ “Felaketzedelere...”, *Akşam*, 3 Ocak 1940, s. 5

³⁶⁶ “Turhal Şeker Fabrikasının Yardımları”, *Ulus*, 3 Ocak 1940, s. 8

³⁶⁷ “Gümrük ve Deniz Memurları”, *Cumhuriyet*, 31 Aralık 1939, s. 5

³⁶⁸ “Gümrük ve İnhisarlar Vekaletinin Yardımı”, *Ulus*, 3 Ocak 1940, s. 8

³⁶⁹ “Şirketi Hayriyenin Teberruu”, *Cumhuriyet*, 31 Aralık 1939, s. 5

vs. götüreceklerdir. İlk heyet bugün saat 10.00' da Dumlupınar Vapuru ile hareket edecektir.

Hamiyetlerinden hiç şüphe etmediğimiz muhterem halkımıza hitaben bir beyanname neşredeceğiz. Bundan başka yardım için kaza ve nahiyelede de komiteler, Halkevleri, Kızılay teşkilatı müştereken çalışacaklardır. Ayni ve nakdi yardımları toplayacaklardır. Ümit ediyoruz ki İstanbul'un hamiyetli halkı bu sefer de felaket gören yurttaşlarımıza çok iyi bir derecede yardımını esirgemeyecektir.”³⁷⁰

Deprem bölgelerinde faaliyet gösteren milli yardım komitelerinin, her mahalleye ve köye yetişmesinin mümkün olmadığı görüldüğü için, komitelerin emrinde çalışmak şartıyla tali komite ve ekiplerin oluşturulması gerektiği CHP Genel Sekreterliği tarafından, Vilayet İdare Heyeti Reisliklerine bildirilmiştir. Bütün partililerin bu oluşumlara destek vermeleri ve vazife almaları istenmiştir.³⁷¹

Diyarbakır Valisi, Belediye Başkanı ve Halkevi Reisi yaşanan deprem felaketi nedeniyle üzüntülerini ifade eden ve her türlü yardım için hazır olduklarını bildiren telgrafi, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne göndermişlerdir.³⁷²

3.12 Büyük Depremden Önce ve Sonra Meydana Gelen Yer Sarsıntıları

3.12.1 Büyük Deprem Öncesi Bölgede Meydana Gelen Depremler

Büyük depremin gerçekleştiği 1939 senesinde, Erzincan ve çevresinde 21 ve 27 Kasım tarihlerinde de can ve mal kaybının olduğu nispeten küçük ölçekli depremlerin yaşandığı görülmektedir. Erzincan'ın merkezinden ziyade köylerinde etkili olan bu depremlerden sonra Kızılay hazırlıklarını yaparak felaketin yaşandığı bölgelere gitmiş ve gerekli yardım faaliyetlerine hemen başlamıştır.³⁷³ Erzincan Valiliği de evsiz kalan insanların uygun olan yerleşim bölgelerine sevk edilmesi işlemlerini gerçekleştirmiş, depremde yıkılan ve zarar gören evlerin yeniden inşa edilmesi için de çalışmalarına başlayarak Ankara'ya gerekli bilgilenmeleri yapmıştır.

27 Aralık 1939 da yaşanan büyük depremde 48 gün önce de aynı bölgede bir deprem yaşanmıştır. Bu deprem sonrası Neflik Dağı denilen mıntıkada petrol türevi bir sıvının ortaya çıktığı ve bu sıvının vatandaşlar tarafından evlerde yakacak olarak

³⁷⁰ “Valinin Beyanatı”, *Akşam*, 29 Aralık 1939, s. 7

³⁷¹ BCA, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No: 5.22.5

³⁷² BCA, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No: 1583.453.2

³⁷³ Haçin, a.g.m, s. 40 BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.9

da kullanıldığı bilgisi valilik makamı tarafından Ankara'ya Başvekâlete rapor edilmiştir.³⁷⁴

Büyük depremden önce, 21 Aralık 1939'da meydana gelen Erzincan, Kemah, Tercan kazalarında etkisini gösteren deprem de can ve mal kaybına sebebiyet vermiştir. Farklı bölgelerde toplam 6 kadın ve 22 çocuk enkaz altında kalarak hayatını kaybetmiştir. Bunun yanında 50 üzerinde de yaralı tespit edilmiştir. Başköy nahiyesinde 80 ev, Manş nahiyesinde 63 ev, Karakulak nahiyesinde ise 103 ev tamamen yıkılmıştır. Bunun yanında birçok ev de zarar görmüştür. Kızılay tarafından bölgeye gönderilen çadırlar ihtiyacı karşılamadığından baraka yapımı konusunda çalışmalar başlatılmıştır.³⁷⁵

Depremden bir gün önce yani 26 Aralık tarihinde gece 00.52' de, hasar ve zayıat meydana getirmeyen hafif bir yer sarsıntının yaşandığı, Erzincan valisi tarafından Dâhiliye Vekâletine gönderilen bir telgrafla rapor edilmiştir.³⁷⁶

Erzincan'da adeta büyük depremin habercisi gibi olan, 21.11.1939 tarihinde saat 10.49' da 45 saniye süren şiddetli bir deprem oluşmuştur. Merkezde üç evi yıkan bu deprem Tercan'da daha büyük hasar bırakmıştır. Hatta Mans nahiyesindeki evlerin dörtte üçü yıkılmıştır.³⁷⁷

Erzincan il merkezinde 23 Kasım 1939 gecesi saat 22.09' da 20 saniye süren hafif şiddetli bir deprem meydana gelmiştir.³⁷⁸

3.12.2 Büyük Deprem Sonrası Bölgede Meydana Gelen Artçı Depremler

Deprem sonrası şüphesiz çok sayıda artçı sarsıntı meydana gelmiştir. Ancak burada tamamına yer vermemiz mümkün olmadığından dolayı sadece belli başlılarına değinilmiştir.

³⁷⁴ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 118.827.33

³⁷⁵ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 118.827.33

³⁷⁶ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 118.833.4

³⁷⁷ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.9

³⁷⁸ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.9

Erzincan Valisi'nin 28 Aralık 1939 tarihli telgrafında depremlerin aralıklarla devam ettiği bildirilmiştir.³⁷⁹

Depremin gerçekleştiği gecenin sabahı Turhal'da 5-6 altı saniye kadar süren bir deprem gerçekleşmiş, 3 ev yıkılmış ve birçok bina da hasar almıştır.³⁸⁰

29 Aralık 1939 sabah saat 02.00' de Tokat merkezde ve çevresinde şiddetli bir sarsıntı olmuş, bu sarsıntı nedeniyle de birçok hasarlı bina yıkılmıştır. Meydana gelen sarsıntı şehrin genelinde uğultu ve gürültü şeklinde duyulmuştur.³⁸¹

2 Ocak 1940' ta Yozgat'ta 14.45' te, 3 Ocak 1940' ta Amasya'da 05.30'da maddi hasarlı, insan kaybı olmayan depremler meydana gelmiştir.³⁸² Yozgat'ta Maden kazasının köylerinde 97 ev, 67 de ağır olmak üzere 174 yapının yıkıldığı tespit edilmiştir.³⁸³

Sivas'ta 27 Aralık 1939'da 01.58' de 20 saniye kadar devam eden çok şiddetli bir deprem meydana gelmiş olup devamında saat 11.00' e kadar değişik şiddetlerde 13 tane daha deprem meydana gelmiştir.³⁸⁴

Zile'de depremi takip eden iki gün itibariyle dört tane hissedilir ölçüde deprem meydana geldiği belirtilmiştir.³⁸⁵

Ordu Valisi'nin 28 Aralık 1939 tarihli telgrafında dört deprem gerçekleştiği bildirilmiştir.³⁸⁶

Samsun'da 27 Aralık gecesi halkın sokaklara fırladığı büyük bir sarsıntı gerçekleşmiş, sonrasında kısa aralıklara üç sarsıntı daha yaşanmıştır. Bunların ikincisi en şiddetli ve yıkıcı olanı olmuştur.³⁸⁷

³⁷⁹ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 77.482.5

³⁸⁰ "Turhal'da da 15 Yaralı Var", *Ulus*, 29 Aralık 1939, s. 4

³⁸¹ "Diğer Yerlerde Yeni sarsıntılar", *Ulus*, 30 Aralık 1939, s. 5

³⁸² "Maden Kazası Köylerinde Yeni Zelzeleler", *Ulus*, 3 Ocak 1940, s. 5

³⁸³ "Erzincan'dan Gelen İlk Yaralılar Facianın Dehşetini Anlatıyorlar", *Tan*, 3 Ocak 1940, s. 1

³⁸⁴ "Nerelerde Zelzele Oldu", "Sivas'ta", *Son Posta*, 28 Aralık 1939, s. 8

³⁸⁵ "Diğer Yerlerde...", *Ulus*, 30 Aralık 1939, s. 5

³⁸⁶ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 77.482.5

³⁸⁷ "Samsun'da Halk Geceyi Açıkta Geçirdi", *Son Posta*, 28 Aralık 1939, s. 8

Ulus gazetesinin haberine göre, Erzurum’ da 1 Ocak günü hiçbir sarsıntı yaşanmadığı ifade edilmiştir.³⁸⁸

Erzincan’da sarsıntıların 28 Aralık itibariyle hafif şiddette ama kısa aralıklarla devam ettiği bildirilmiştir.³⁸⁹

Zile’de 12 Ocak 1940’ ta saat 22.30’ da orta şiddette, aynı gün Gerede’de saat 01.40’ da, Tekirdağ’ da ise 04.10’ da şiddetli depremler yaşanmıştır. Sarsıntılarda herhangi bir hasar meydana gelmemiştir.³⁹⁰

Amasya’dan alınan telgrafta, depremin artçılarının devam ettiği, hayatını kaybedenlerin sayısının, şuan için 719 ve yaralıların 74 olduğu ifade edilmiştir. Kızılay’dan gelecek olan 800 adet çadırın çok elzem olması nedeniyle, telgraf makinesi başında beklenildiği bildirilmiştir.³⁹¹

21.03.1940 tarihinde Erzincan merkeze bağlı Esesi nahiyesinde 17.30’ da şiddetli bir deprem meydana gelmiştir. Yıkılan binalar olmuş ancak insan ve hayvan kaybı olmamıştır.³⁹²

3.13 Deprem Sonrası Yurt Çapında Düzenlenen Yardım Etkinlikleri

Ünlü müzisyen Münir Nureddin depremzedeler yararına bir konser vermeye karar vermiştir. İstanbul’da bulunan Saray sinemasında gerçekleştireceği konsere halkın her zamankinden daha fazla teveccüh göstereceğini belirtmiş olup, toplanan gelirin tamamının deprem bölgesine aktarılacağını taahhüt etmiştir.³⁹³

Dönemin önemli ses sanatçılarından Safiye Ayla’da depremzede vatandaşlar için konser tertip edeceğini ilan etmiştir. Konserde ayrıca o dönem için bir yenilik olarak kabul edilen “Ladanyi” adlı kadın Macar orkestrasının da sanatçıyla beraber sahne alacağı duyurulmuştur. Ayrıca icra edilecek eserler arasında, önemli besteci Sadettin

³⁸⁸ “Felaket Karşısında Büyük Milletimizin Tesanüdü”, *Ulus*, 2 Ocak 1940, s. 6

³⁸⁹ “Sarsıntılar Devam Ediyor”, *Ulus*, 29 Aralık 1939, s. 6

³⁹⁰ “Tekirdağ ve Zile’de Şiddetli Zelzele Oldu”, *Vakit*, 12 Ocak 1940, s. 1

³⁹¹ *BCA*, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 77.482.5

³⁹² *BCA*, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.845.13

³⁹³ “Münir Nureddin’in Felaketzedeler Menfaatine Konseri”, *Akşam*, 5 Ocak 1940, s. 7

Kaynak'ın "Unutma Erzincan" adındaki eseri de yer almıştır.³⁹⁴ Dört gün süren bu konserlerde, büyük felaketi anlatan eserlere de yer verildiği görülmüştür. Etkinlikten elde edilen gelirin tamamı depremzedelere harcanmak üzere Milli Yardım Komitesine aktarılmıştır.³⁹⁵

Ankara Halk Opereti, 1 Ocak 1940 Cuma gecesi verilecek olan Tarla Kuşu isimli operetin tüm gelirlerini depremzedelere bağışlayacaklarını açıklamışlardır. Operet İdaresi sanatçıları Milli Yardım komitesine, bu hayırlı işi büyük memnuniyetle yapacaklarını iletmişlerdir.³⁹⁶

Ressam Ayetullah Sümer, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün müsaadesi ile yaptığı büyük bir portrelerini Milli Yardım Komitesine teberru etmiştir. En az bin lira kıymet biçilen eser şehrin büyük müesseselerinden biri tarafından satın alınmıştır.³⁹⁷

İzmir ve Ankara'nın önemli güreşçileri, depremzedeler yararına Ankara Halkevi salonunda müsabakalar yapmışlardır. Elde edilen gelirin tamamı Kızılay'a bağışlanmıştır.³⁹⁸

Eminönü Halkevi Neşriyatı tarafından, gelirlerinin tamamının depremzede vatandaşların ihtiyaçlarında harcanmak üzere bırakıldığı bir kitap yayınlanmıştır. Depremin üzerinden yaklaşık iki ay geçtikten sonra okuyucuyla buluşan bu kitaba; edebiyat, bilim ve basın alanında isimleri duyulmuş önemli şahsiyetler katkı sağlamıştır. Falih Rıfkı Atay, Peyami Safa, Burhan Felek, Nurullah Ataç, Zekeriya Sertel, Vala Nurettin (Va-Nu), Necip Fazıl Kısakürek bu isimlerden bazılarıdır. ³⁹⁹

Depremzedeler yararına konser vermek için Türkiye'ye gelmek isteyen Viyolonist Huberman ile Rus Piyanist İbbeken Roubaki' nin iki ay süreyle ülkede kalmaları ve

³⁹⁴ "Felaketzedeler İçin Safiye'nin Büyük Konseri", *Akşam*, 5 Ocak 1940, s. 7

³⁹⁵ "Felaketzedeler İçin", *Tan*, 2 Ocak 1940, s. 2

³⁹⁶ "Halk Operetinin Hizmeti", *Cumhuriyet*, 31 Aralık 1939, s. 5

³⁹⁷ "Milli Yardım Komitesine Mühim Bir Teberrü", *Akşam*, 6 Ocak 1940, s. 10

³⁹⁸ "İzmir-Ankara Güreşçileri Felaketzedeler Menfaatine Halkevinde Karşılaşıyorlar", *Ulus*, 13 Ocak 1940, s. 4

³⁹⁹ 1939 Erzincan depremi: "Birçok nüfus enkaz altındadır" - K24 (t24.com.tr), 23.10.2023 tarihinde erişildi.

konserler vermeleri, Hariciye Vekilliğinin 07.02.1940 tarih ve 57446/48 sayılı teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 12.02.1940 tarihinde kabul edilmiştir.⁴⁰⁰

3.14 Deprem Sonrası Bayındırlık, İskân, Tarım ve Sanayi Çalışmaları

Erzincan'dan 2 Mayıs 1940' ta Ankara'ya gönderilen telgrafa göre, kar sularının erimesi ile birlikte Fırat Nehri 3 metre kadar yükselmiş ve çiftçinin ekmiş olduğu tohumlar da su altında kalmıştır. Mahmutlu, Şıhlar, Balıbeyi, Karadigin, Güllüce, Süleymanlı, Karakilise, Büyük ve Küçük Kadagan adlı köylerin arazilerinin ise tamamen su altında kaldığı ifade edilmiştir. Bu nedenle adı geçen bölgelerdeki halk ve hayvanları Pızvan köyüne nakledilmişlerdir.

Yaşanan bu sorunun çözümü için Fırat'ın iki sahiline set yapılması gerektiği belirtilmiş, bu iş için de deprem nedeniyle işsiz kalan bölge halkına görev verilerek, onlara da istihdam sağlanabileceği düşünülmüştür. Böylece bu bölgede Kızılay'ın üzerindeki iâşe yükünün de azalacağı ifade edilmiştir.⁴⁰¹

2 Mayıs 1940 tarihli Ankara'ya gönderilen telgrafta, Erzincan merkezin ve kazalarının deprem öncesi ve deprem sonrası nüfusları paylaşılmıştır. 1935 senesinde şehir merkezi ve merkeze bağlı yerleşim yerleri de dâhil olmak üzere nüfus 60012 iken Mayıs 1940 ta bu sayının 39623' e gerilediği gönderilen tabloda belirtilmiştir. Sadece şehir merkezi nüfusu ise deprem öncesi 16.144 iken depremden sonra 2.500 e düşmüştür.⁴⁰²

Bölgedeki insan kaybının yanı sıra birçok hayvan da telef olmuştur. 2 Mayıs 1940 tarihinde Ankara'ya gönderilen telgrafta, deprem felaketinde Erzincan genelinde toplam 5.160 öküz, 6.704 inek, 1.339 manda, 948 at, 779 eşek, 29.164 koyun ve 6.248 tane de keçi ölmüştür. Bunları topladığımızda da karşımıza 50.342 gibi büyük bir rakam çıkmaktadır.⁴⁰³

⁴⁰⁰ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 90.14.19

⁴⁰¹ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 117.737.1

⁴⁰² BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 117.737.1

⁴⁰³ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 117.737.1

Üniversiteden, içinde bir Ordinaryüs Jeoloji Profesörünün de bulunduğu heyet tarafından yapılan çalışma sonucunda yeni şehrin Kemah Boğazı ile Hah arasındaki sahaya kurulmasının uygun olacağı değerlendirilmiştir.⁴⁰⁴

Bunun dışında deprem dönemi Erzincan Valisi Sükûtu Tükel de yeni şehrin kurulacağı alanla alakalı çalışmalar yapmıştır. Hatta “Yeni Şehir Neden Bitirilemedi” adında bir kitap bile kaleme almıştır. Adından da anlaşılacağı üzere bu kitap şehrin inşasının bitirilememesi üzerineydi. Öncelikle Başbakan Refik Saydam’ın kararıyla gönderilecek olan 2 milyon liranın sadece ilk taksiti olan 500.000 lira haricinde bir ödeme yapılmamış olması temel sebep olarak görülmüştür. Bunun dışında, arazi sahipleri arasındaki sorunlar, rant kavgası, yetkililerin yanlış yönlendirilmesi, hatalı ve yanlış raporlar da diğer etmenler arasında yer almıştır. Yaşanan gelişmeler sonrası iyice yıpranan Vali Tükel görevden alınmıştır.⁴⁰⁵

Buna karşılık Nafia⁴⁰⁶ yani Bayındırlık Vekâleti de yaptığı çalışmada farklı bir değerlendirmede bulunmuştur. Üniversitenin raporunda gösterilen sahanın her ne kadar deprem sahası dışında kalsa da, yüzde 50-70 arası hasar alan ikinci mıntıkaya çok yakın olduğu belirtilmiştir. Eski şehre kurulmuş olan tren istasyonundan uzak olması, kuzeydoğu rüzgârlarına açık olması, hazır içme suyu kaynağının olmaması, etrafında yüksek dağların oluşu, eski şehre uzak oluşu nedeniyle ulaşım sorunları yaşanabileceği gibi önemli sebeplerle şehrin bahsedilen bölgeye kurulmasının doğru olmayacağı belirtilmiştir. Ancak askeri kışlaların, istasyonun, hastanenin, halkın bir bölümünün çok yakına zaten yerleşmiş olması, rüzgâr ve güneş bakımından daha elverişli olması, içme suyunun kolay temini gibi önemli sebeplerin, bölgenin depreme müsait olması kusurunu hafifleteceği ifade edilmiş ve yeni şehrin, Erzincan merkeze 5.5 km mesafede olan Trabzon yolu ile kışla civarı arasına kurulmasının uygun olacağı görüşüne varılmıştır.

Sonuç olarak başında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’ nün bulunduğu İcra Vekilleri Heyetince 22.06.1940 tarihinde yapılan görüşmede, Nafia Vekâleti tarafından uygun

⁴⁰⁴ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 91.60.16

⁴⁰⁵ Aytemiz, a.g.e, s. 131, 132

⁴⁰⁶ <https://sozluk.gov.tr/>, 17.12.2023 tarihinde erişildi.

görülen bölgede yani Trabzon yolu üzerinde yeni şehrin kurulmasına karar verilmiştir.⁴⁰⁷

Şehrin kurulacağı yerlerin istimlak edilmesinin uygun olduğuna dair karar ise, Dâhiliye Vekilliğinin 28.08.1940 tarih ve 22/15.006 sayılı tezkeresi ile yapılan teklifiyle, 10.09.1940 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti tarafından verilmiştir.⁴⁰⁸

3.15 Deprem Bölgesinden Yurdun Diğer Bölgelerine Yapılan Göçler

12 Ocak 1940 itibariyle deprem bölgesinden Gaziantep'e 43 yurttaş daha gelmiş, böylece önceden gelen 179 yurttaşla beraber bu sayı 222 olmuştur. Gelen depremzedeler kendileri için hazırlanmış olan yerlere yerleştirilmişlerdir.⁴⁰⁹

Deprem bölgesinden Kayseri'ye 445 felaketzede gelmiş, bunların 40 civarının subaylar ve ailelerinden oluştukları belirlenmiştir. Gelen vatandaşlar vali ve Milli Yardım Komitesi tarafından karşılanarak kendileri için temin edilen evlere yerleştirilmişlerdir. Ayrıca yaralı olanların da tedavilerine başlanmıştır. Bunun dışında 12 Ocak itibariyle 85 depremzedenin daha yolda olduğu bilgisi Milli Yardım Komitesi tarafından verilmiştir.⁴¹⁰

10 Haziran 1940 tarihinde, Başvekâletten Kızılay Umumi Merkezine gönderilen telgrafta depremzedelerin göçleri ile ilgili çeşitli bilgilendirmeler yapılmıştır. Kendilerine gösterilen iskân bölgelerine ya da farklı bölgelere gitmiş olan vatandaşlardan, Erzincan'a dönmek isteyenlerin masraflarının Kızılay tarafından karşılanacağı, ancak bu durumun, 10 Haziran 1940 ile 30 Haziran 1940 tarihleri arasındaki zaman dilimi için geçerli olduğu, bu tarihten sonra gelenlerin iâşe, iskân ve giyim masraflarını kapsamayacağı duyurulmuştur. Bu yardımdan faydalanan depremzede vatandaşların, tren ve bagaj ücretleri kayıt altına alınarak ücret ödemeksizin ulaşımlarının sağlanacağı belirtilmiştir.

⁴⁰⁷ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 91.60.16, **Bkz.** Ek D.

⁴⁰⁸ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 92.85.18

⁴⁰⁹ "Gaziantep'e Gelen Felaketzedeler", *Ulus*, 13 Ocak 1940, s. 6

⁴¹⁰ "Kayseri'ye Gelen Felaketzedeler", *Ulus*, 13 Ocak 1940, s. 6

Ayrıca gerek iskân bölgesi ve de gerekse diğer bölgelerden Erzincan'a gelecek olan çiftçi vatandaşlara, 03.04.1940 tarihli ve 821 numaralı tezkere ile belirlenmiş esaslara göre, ağustos ayının sonuna kadar yardım edileceği duyurulmuştur.⁴¹¹

Hatay'dan Erzincan'a sevk edilecek olan 2.666 depremzedenin kazalardan istasyona nakli ve haziran ayı mesken kira masrafları olan 7.000 liranın, 29 Haziran 1940 tarihinde Ziraat Bankası'ndan Hatay Valiliği hesabına gönderildiği, Kızılay Umumi Merkezi Reisliği tarafından Başvekâlete gönderilen 1 Temmuz 1940 tarihli telgrafla bildirilmiştir.⁴¹²

Gaziantep'ten Erzincan'a sevk edilecek olan 360 vatandaş için, Gaziantep Valiliği hesabına Ziraat Bankası aracılığıyla 500 lira gönderildiği, Kızılay Umumi Merkezi Reisliği tarafından Başvekâlete gönderilen 29 Haziran 1940 tarihli telgrafla bildirilmiştir.⁴¹³

Urfa'dan Erzincan'a sevk edilecek olan depremzede vatandaşların masrafları için Urfa Valiliği hesabına 275 lira gönderildiği, Kızılay Umumi Merkezi Reisliği tarafından Başvekâlete gönderilen 25 Haziran 1940 tarihli telgrafla bildirilmiştir.⁴¹⁴

İllerdeki Erzincanlılara yapılan yardımların 8 Haziran 1940 tarih ve 1.122 numaralı tezkere ile 30 Haziran'da kesileceği açıklanmıştır. Bu konu ile ilgili olarak İstanbul Valisi Haluk Pepeyi, şehirlerinde okuyan felaketzede bazı öğrencilerin ailelerinin kendilerine yardım edebilecek durumlarının olmadığı ve ayrıca hastalığı sebebiyle memleketlerine dönemeyen vatandaşların, yapılan yardımların bir süre daha devam etmesini istediklerini bildiren bir telgrafi 18 Temmuz 1940 tarihinde Ankara'ya yani Başvekâlete göndermiştir.

İstanbul Valisi Haluk Pepeyi' nin telgrafına 9 Ağustos 1940 tarihinde Başvekil adına Müsteşardan cevap gelmiştir. Buna göre aileleriyle birlikte Erzincan'a dönmeyerek kalan çocuklara son yardım tarihi olan 30 Haziran 1940' tan sonra yardım yapılmasının mümkün olmadığı, evlerine dönmek isteyenlerin masraflarının Kızılay

⁴¹¹ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 121.770.6

⁴¹² BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 121.771.1

⁴¹³ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 121.771.1

⁴¹⁴ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 121.771.1

tarafından karşılanacağı bildirilmiştir. Hasta olan vatandaşlardan, tedavisi bitenlerin yardımlarının devam edemeyeceği ve Erzincan'a sevklerinin yapılması, tedavilerinin devam ettiği resmi doktor raporu ile tespit edilenlere ise, tedavileri bitene kadar yardım edilmesi gerektiği emirleri iletilmiştir.⁴¹⁵

Hatay'dan çeşitli gerekçelerle ve kendi istekleri ile göç eden Ermeni grupları Halep, Lazkiye ve Beyrut'a gitmişlerdir.⁴¹⁶

Başvekil Refik Saydam, 29.12.1939 tarihinde Sivas'ta bulunan Dâhiliye Vekili Faik Öztrak ve Sıhhiye Vekili Dr. Hulusi Alataş' a, Hatay'dan Suriye ve civarına göç eden Ermeniler' den boş kalan evlere depremde evlerini kaybetmiş olan vatandaşların yerleştirilmesi konusunda talimat vermiştir. Hatay Valisi ile haberleşerek gerekli çalışmaların yürütülmesi ve netice hakkında kendisine gerekli bilgilendirmelerin yapılmasını istemiştir.⁴¹⁷

Depremden sonra İçel'in çeşitli bölgelerine yerleştirilen farklı meslek grubu ve bölgelerden birçok Erzincanlı vatandaş, İçel'de gördükleri yüksek misafirperverlik için CHP teşkilatına verdikleri teşekkür dilekçelerinin ilgili mercilere iletilmesini istemişlerdir.⁴¹⁸

⁴¹⁵ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 121.771.2

⁴¹⁶ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 225.515.26

⁴¹⁷ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.843.8

⁴¹⁸ BCA, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No: 1584.459.1

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

İlk kez Tunç Devrinde (MÖ 3000-2000) yerleşim yeri olarak kullanılmaya başlanan Erzincan günümüze kadar birçok topluluğa ev sahipliği yapmıştır. Geçiş yolları üzerinde bulunması nedeniyle de tarih boyunca her zaman önemli bir konuma sahip olmuştur. Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü'nde yer alan Erzincan; Erzurum, Sivas, Bingöl, Tunceli, Elazığ, Malatya, Giresun, Gümüşhane ve Bayburt illeri ile komşudur. Adı geçen illerden de anlaşılacağı üzere, Erzincan'ın Karadeniz, İç Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgelerinin kesişme noktasında yer aldığı görülmektedir.

Bu çalışmada, 27 Aralık 1939 tarihinde saat 01.57' de meydana gelen, 1939 Erzincan Depremi ya da diğer adıyla Büyük Erzincan Depremi olarak kayıtlara geçen şiddetli yer sarsıntısı detaylı olarak incelenmeye çalışılmıştır. Resmi kayıtlara göre 32.968 kişinin hayatını kaybettiği deprem, 2023 senesinin şubat ayında yaşadığımız ve yine resmi kayıtlara göre 53.537 kayıp verdiğimiz Maraş Depremlerinden sonra en çok kaybın yaşandığı ikinci deprem konumundadır. Büyüklük olarak bakıldığında ise, 1668 yılında meydana gelen Kuzey Anadolu Depreminin ardından, Maraş Depremi ile beraber ikinci sırada yer almaktadır.

Deprem şiddeti dolayısıyla, ülkemizdeki pek çok şehirde hissedilmekle beraber yıkıcı etkisi en çok Erzincan, Tokat ve Sivas'ta görülmüştür. Ancak bunların dışındaki diğer şehirlerde de yıkılan binalar ve can kayıpları olmuştur. Depremi etki alanının oldukça geniş olması yardım ekiplerinin ve Kızılay'ın her bölgeye ulaşabilmesini imkânsız hale getirmiştir. Çalışmamızın ilgili bölümlerinde hasar alan şehirler ve hayatlarını kaybeden vatandaşlarımız hakkında mümkün olduğunca detaylı bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Deprem Suriye'de de bazı binaların yıkılmasına neden olurken, 8476 kişinin hayatını kaybettiği kayıtlara geçmiştir. Ayrıca depremin Avrupa'nın bazı şehirlerinde de hissedildiğine dair bilgiler de ulaşmıştır. Ancak buralarda çok hafif sarsıntı şeklinde olduğundan herhangi bir yıkım ya da can kaybı söz konusu olmamıştır.

Erzincan Kuzey Anadolu Fay Hattındaki en geniş ve en genç tektonik hareketlerin görüldüğü bölgede yer almaktadır. Tarih boyunca yaşamış olduğu büyük depremler de bu durumun kaçınılmaz bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Hareketli bir fay hattında bulunuyor olması, arazisinin Erzincan ve Tercan Ovaları haricinde engebeli olması, sert bir karasal iklime sahip olması, ulaşım imkânlarının kısıtlı oluşu ve kışın yoğun kar yağışı alan bir yer olması nedeniyle Erzincan şehrinin, bölge halkı için bazı zor koşullara sahip olduğu bir gerçektir. Yaşanan şiddetli yer sarsıntısının yanında, felaketin boyutunun daha da çok artmasına sebep olan unsurlar soğuk hava ve kar yağışı olmuştur. 27 Aralık gecesi yaşanan deprem sonrasında yıkıntılardan kurtulup ya da yıkıntıların altında kalıp, şiddetli soğukla başa çıkmak zorunda kalan vatandaşlarımızın bir bölümü kurtarılmayı beklerken ne yazık ki donarak hayatlarını kaybetmişlerdir. Felaketzedelere müdahalenin gecikmesindeki en önemli sorunlar, depremden etkilenen alanın oldukça geniş olması ve ulaşım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Depremden sonra kimsesiz kalan çocukların tespiti için Ankara'dan valiliklere emirler gönderilerek gerekli çalışmaların yapılması istenmiştir. Tespit edilen çocuklar gerek devlet ve gerekse özel kurumlar tarafından uygun yerlere yerleştirilmişler ve hak sahiplerine yetim maaşları ivedilikle bağlanmıştır. Bunun yanında ailesini kaybetmiş çocukları evlat edinme yoluyla bağrına basan, ülkenin farklı şehirlerinden çok sayıda ailenin olduğu da kayıtlara geçmiştir. Kimsesiz kalan çocuklarla ilgili çalışmalar Çocuk Esirgeme Kurumu aracılığıyla yürütülmüştür.

Deprem sonrası özellikle bölgeye ulaşma noktasında ciddi ulaşım güçlükleriyle karşılaşmıştır. Yardım için yola çıkan ekipler tren raylarının bozulması, kar altında kalması, trenlerin raylardan çıkarak karlara saplanması gibi sebeplerle yollarda mahsur kalmışlardır. Bunun yanında telgraf hatlarının kopması da haberleşmeyi olumsuz etkilemiş, ihtiyaç ve durum tespiti yapma noktasında gecikmeler yaşanmıştır. Kara yolu ile ulaşım da olumsuz hava koşulları nedeniyle benzer sıkıntıların yaşandığı görülmüştür. Yaşanan bu aksaklıklar ve olumsuz koşulların sonucu olarak, felaket yetkili merciler tarafından geç öğrenildiğinden dolayı acil yardım bekleyen depremzede vatandaşlar büyük zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır. Zaten zor olan koşullar daha da zorlaşmıştır.

Yabancı ülkeler yaşanan büyük felaket nedeniyle, teessürlerini bildirmek amacıyla çok sayıda taziye telgrafi ve mektup göndermişlerdir. Bu mesajların bir bölümüne yer verdiğimiz çalışmamızda, aynı zamanda ülkelerin yaptıkları nakdi ve aynı yardımlar ile yardım tekliflerine de mümkün olduğunca değinilmeye çalışılmıştır. Örnek vermek gerekirse, İngiltere tarafından dönemin teknolojik tıbbi cihazlarına da sahip bir hastane gemisi ve yanında da yardım amaçlı bir kruvazör gönderilmek istendiği bildirilmiş, ancak Montrö Sözleşmesi nedeniyle mümkün olmadığı ifade edilmiştir. Ankara’da bu teklifi değerlendirerek, ihtiyaç olması halinde kendileriyle iletişime geçileceğini belirterek bu yardım isteği ile ilgili memnuniyetlerini bildiren bir telgrafi İngiltere’nin yetkili makamlarına iletmışlerdir.

Döneme ait gazeteler, arşiv belgeleri, meclis tutanakları, tezler, makaleler, dergi ve kitaplar, web siteleri, çalışmamızı oluştururken yararlanılan kaynaklar arasındadır. İncelediğimiz kaynaklarda Türk halkının bir felaket karşısında ne kadar fedakâr ve yardımsever olabileceğini de çok net bir şekilde görmüş bulunmaktayız. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü başta olmak üzere, tüm devlet görevlileri de kendi maaşlarından bağışlarda bulunarak halka örnek olmuşlardır. Yapılan yardımlara bakıldığında, maddi şartları kısıtlı olan vatandaşların bile ellerinde avuçlarında ne varsa felaketzedelere verdiklerini görmekteyiz. Gazetelerde günlerce halkın büyük yardımseverlik hikâyeleri okuyucuya aktarılmıştır. Bunların arasında, çeyizlerini bağışlayan genç kızlar, yüzüklerini bağışlayan nişanlılar, buğdayını ve hayvanını bağışlayan köylüler, harçlıklarını bağışlayan öğrenciler dikkat çeken ilk örnekler arasındadır.

Depremden sonra imar ve iskân faaliyetleri konusunda da çalışmalar başlamıştır. Uzmanlar Erzincan’a gelerek birtakım çalışmalar yapmışlar ve yeni kurulacak şehrin yerinin belirlenmesi konusunda fikirlerini beyan etmişlerdir. Tavsiye edilen yerin fay hattından uzak ve daha güvenli bir bölge olduğunu ifade etmişlerdir. Ancak Bayındırlık Vekâleti tavsiye edilen yerin imkânlarının kısıtlı ve yaşam şartları açısından elverişsiz olduğu gerekçesiyle eski şehre yakın olan bir bölgeye şehrin kurulmasına karar vermiştir. Bunun yanında şehre geri dönmek isteyen vatandaşlara da belirtilen süreler dâhilinde ücretsiz ulaşım ve geçici baraka imkânları sağlanmıştır.

Sonuç olarak, çalışmamızda teknik konulardan da bahsedilmekle birlikte temelde depremin yıkıcı etkisinin gerek ülkemizde ve gerekse ülkemiz dışında nasıl yankılandığını da görmekteyiz. Türkiye'nin o dönemdeki kurumlarının deprem sonrası tepkileri ve yapmış oldukları faaliyetler de bizlere önemli tecrübeler edinme fırsatı sunmaktadır. Özellikle ilk yardım ve arama kurtarma çalışmaları ile ilgili yapılacak değerlendirmeler bu noktada ön plana çıkmaktadır. Yaşanan felaketler bizlere bir kez daha göstermektedir ki, ülkemizde deprem konusunda yapılan bilimsel çalışmaların sayılarının artması ve aynı zamanda farklı bilim dallarını da kapsayacak şekilde zenginleştirilmesi bir zorunluluktur. Halkın yüzde 95'inin deprem riski altında yaşadığı ülkemizde, deprem gerçeğine uygun hareket etmenin bir zorunluluk olduğu bilinmelidir. Erzincan gibi deprem tecrübesi fazla olan bir kentin günümüzde nasıl şehirleştirdiğini, deprem gerçeğine ne kadar hazır olduğunu, geçmişten ne kadar ders aldığını inceleme konusunda çalışmamızın alanda bir farkındalık ve merak oluşturma noktasında katkı sağlayacağı düşüncesindeyiz.

KAYNAKLAR

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLET ARŞİVLERİ BAŞKANLIĞI CUMHURİYET ARŞİVİ

BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 2.12.1

BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 53.320.3

BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 77.482.5

BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 117.737.1

BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 118.827.33

BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 118.833.4

BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.843.4

BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.843.8

BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.843.10

BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.4

BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.5

BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.6

BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.9

BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.11

BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.14

BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.845.13

BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.845.19

BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.845.20

BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 121.770.6

BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 121.771.1

BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 121.771.2

BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 143.24.17

BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 178.234.5

BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 178.234.10

BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 225.515.26

BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 90.14.19

BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 91.41.19

BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 91.50.5

BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 91.52.6

BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 91.58.3

BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 91.57.14

BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 91.53.12

BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 90.20.4

BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 89.131.5

BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 89.124.8

BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 89.130.4

BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 91.60.16

BCA, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No: 1585.466.1

BCA, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No: 1584.462.3

BCA, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No: 1584.459.1

BCA, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No: 1583.453.2

BCA, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No: 5.22.5

BCA, Fon Kodu: 180.9.0.0, Yer No: 15.84.36

BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 92.71.9

BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 92.85.18

BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 92.97.14

TBMM ZABITLARI

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, 18.Birleşim, c. 7, Ankara: TBMM Basımevi

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, 24.Birleşim, c. 8, Ankara: TBMM Basımevi

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, 20.Birleşim, c. 8, Ankara: TBMM Basımevi

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, 22.Birleşim, c. 8, Ankara: TBMM Basımevi

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, 26.Birleşim, c. 8, Ankara: TBMM Basımevi

GAZETELER

Akşam, 27 Aralık 1939.

Akşam, 28 Aralık 1939.

Akşam, 29 Aralık 1939.

Akşam, 2 Ocak 1940.

Akşam, 3 Ocak 1940.

Akşam, 6 Ocak 1940.

Akşam, 10 Ocak 1940.

Akşam, 11 Ocak 1940.

Akşam, 19 Ocak 1940.

Cumhuriyet, 28 Aralık 1939.

Cumhuriyet, 29 Aralık 1939.

Cumhuriyet, 31 Aralık 1939.

Cumhuriyet, 1 Ocak 1940.

Cumhuriyet, 18 Ocak 1940.

İkdam, 28 Aralık 1939.

İkdam, 29 Aralık 1939.

İkdam, 30 Aralık 1939.

İkdam, 31 Aralık 1939.

Resmi Gazete, 2 Ocak 1940/4399

Resmi Gazete, 26 Nisan 1940/4494

Son Posta, 28 Aralık 1939.

Son Posta, 29 Aralık 1939.

Son Posta, 30 Aralık 1939.

Son Posta, 31 Aralık 1939.

Tan, 2 Ocak 1940.

Tan, 3 Ocak 1940.

Tan, 5 Ocak 1940.

Türkdili, 28 Aralık 1939.

Türkdili, 29 Aralık 1939.

Türkdili, 30 Aralık 1939.

Türkdili, 31 Aralık 1939.

Türksözü, 28 Aralık 1939.

Türksözü, 29 Aralık 1939.

Türksözü, 30 Aralık 1939.

Türkyolu, 29 Aralık 1939.

Ulus, 28 Aralık 1939.

Ulus, 29 Aralık 1939.

Ulus, 30 Aralık 1939.

Ulus, 31 Aralık 1939.

Ulus, 2 Ocak 1940.

Ulus, 3 Ocak 1940.

Ulus, 4 Ocak 1940.

Ulus, 9 Ocak 1940.

Ulus, 11 Ocak 1940.

Ulus, 13 Ocak 1940.

Vakit, 2 Ocak 1940.

Vakit, 12 Ocak 1940.

KAYNAKLAR

- Aksakal, H. İ. (2017). Dr. Refik Saydam önderliğinde cumhuriyet dönemi sağlık hizmetlerini modernleştirme çabaları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(1), 221-227.
- Ardos, M. (1992). *Türkiye ovalarının jeomorfolojisi*. Çantay Kitabevi.
- Aslan, Ö. (2015). *13 Mart 1922 Erzincan depremi yapısal hasarları üzerinde yerel zemin koşullarının etkisi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Atabey, E. (2000). *Deprem*. Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Baltaoğlu, A. G. (1992). *Atatürk dönemi valileri*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Bulut, Ü. (2020). *Cumhuriyet dönemi deprem tarihi*. Kitap Yurdu Doğrudan Yayıncılık.
- Ceylan, A. , Özgül, O. (2016). “Erzincan ve çevresinde Urartular”. *Uluslararası Erzincan Sempozyumu*. 28 Eylül-1 Ekim 2016. c.1. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, s. 127-147.
- Çelebi, E. (2001). Büyük hareket: 26 Kasım 1943 tarihli Tosya Lâdik depreminin Kastamonu merkez ve Tosya ilçesindeki etkileri üzerine bir değerlendirme. *KAREFAD, ÇKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 9(1), 42-64.
- Demirkent, I. (2014). *Türkiye Selçuklu hükümdarı sultan I. Kılıç Arslan*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Deniz, A. (2013). *Moğolların Anadolu politikası ve İlhanlılar Devleti tarihi*. Ekim Yayınları.
- Durak, N. (2016). “Moğollar döneminde Erzincan ve çevresi”. *Uluslararası Erzincan Sempozyumu*. 28 Eylül-1 Ekim 2016. c.1. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, s. 169-171.
- Erzen, A. (1984). *Doğu Anadolu ve Urartular*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Geyikoğlu, H. (2016). “Selçuklulardan Osmanlılara Kemah”. *Uluslararası Erzincan Sempozyumu*. 28 Eylül-1 Ekim 2016. c.1. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, s. 209-216.

- Gül, A. ve Başbüyük, A. (2011). *Bir tarihi coğrafya incelemesi*. Salkımsöğüt Yayınevi.
- Gül, M. (2016). Anadolu'da Moğol nüfusu ve Türkiye mirası üzerine katkıları. *Tarih Okulu Dergisi*, 25, 455-473.
- Gümüştü, O. (2010). *Tarihi coğrafya*. Yeditepe Yayınevi.
- Gümüştü, O. (2018). Tarihi coğrafya ve kültürel miras. *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 75, 99-120.
- Haçın, İ. (2014). 1939 Erzincan büyük depremi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 30 (88), 37-70.
- İzbrak, R. (1992). *Coğrafya terimler sözlüğü*. Milli Eğitim Basımevi.
- Kara, A. (2015). "Danışmendli - Mengücekli ilişkileri". *Danışmendliler Sempozyumu*. Tokat 12-13 Kasım 2015. Tokat Gazi Osmanpaşa Üniversitesi, s. 107-116.
- Kara, R. (2016). "Erzincan adı üzerine". *Uluslararası Erzincan Sempozyumu*. 28 Eylül-1 Ekim 2016. c.1. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, s. 563-571.
- Kemal, K. (1995). "Eretnaoğulları". *Büyük İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. c. 11, İstanbul. s. 295-296.
- Köymen, M. A. (1984). *Büyük Selçuklu imparatorluğu tarihi*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kutay, C. (1940). Kurtulanların ağızından hikâyesi. *Yedigün Dergisi*, 14 (357), 5.
- Miroğlu, İ. (1995). "Erzincan". *Büyük İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. c. 11, İstanbul. s. 318-321.
- Miroğlu, İ. (2014). *Kemah sancağı ve Erzincan kazası*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Öngül, A. (2002). "Mengücekler". *Türkler (Orta Çağ)*. Yeni Türkiye Yayınları. c.6, Ankara. 452-460.
- Özbıyık, R. M. (2018). *Atatürk döneminde Erzincan (1923-1938)*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi.
- Özen, F. (2018). *İlhanlılar Devri'nde Erzincan, Türk tarihine dair yazılar*. Gece Kitaplığı Yayınevi.

- Özgör, H. (1952). *Sismologie - Türkiye’de ve dünyada meydana gelen büyük depremler*. Türkiye Matbaacılık.
- Özsoy, B. S., Aslan, N. ve Durbilmez, B. (1992). *Destanlarla Erzincan*. Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Öztürk, S. (2009). *Deprem tehlikesi ve artçı şok olasılığı değerlendirme yöntemlerinin Türkiye’deki depremlere bir uygulaması*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Parlak, N. (2016). “Klasik kaynaklarda Erzincan’ın yeri ve önemi”. *Uluslararası Erzincan Sempozyumu*. 28 Eylül-1 Ekim 2016. c. 1. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, s. 355-365.
- Pasin, M. H. ve Çelik, Ş.V. (1962). *Erzincan tarihi – coğrafyası - folklorü*. Kardeş Matbaası.
- Samancı, S. (2018). *Ortaçağ’da Erzincan’ın tarihi coğrafyası*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi.
- Sayar, S. (2016). “Deprem destanlarında Erzincan ve deprem destanlarının zaman, mekân, şair bağlamlarında karşılaştırılması”. *Uluslararası Erzincan Sempozyumu*. 28 Eylül-1 Ekim 2016. c. 1. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, s. 637-645.
- Sevim, A. (1990). *Anadolu fatihi Kutalmışoğlu Süleyman şah*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Sevim, A. (2014). *Anadolu’nun fethi Selçuklular Dönemi*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Sezer, C. (2017). Balkan savaşlarında Amerikan Kızılhaç (Salib-i Ahmer) Teşkilatı’nın Osmanlı Devleti’ndeki faaliyetleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 41, 237-250.
- Sümer, F. (2009). “Anadolu Selçukluları”. *Büyük İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. c. 36, İstanbul, s. 380-384.
- Sümer, F. (1992). *Karakoyunlular 1.cilt (Başlangıçtan Cihan-Şaha Kadar)*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Sümer, F. (2002). “Keykubad I”. *Büyük İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. c. 25, İstanbul. s. 357-359.

- Sümer, F. (2009). “Selçuklular”. *Büyük İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. c. 36. İstanbul. s. 365-371.
- Şener, S. (2016). “Tarihi ve kültürel geçmişi ile Erzincan”. *Uluslararası Erzincan Sempozyumu*. 28 Eylül-1 Ekim 2016. c. 1. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, s. 27-29.
- Taş, K. Z. (2003). “Erzincan’ın düşman işgalinden kurtarılışı”. *Atatürk Araştırma Merkezi Adına 25 Nisan 2003 tarihinde Verilen Konferans Metni*. Erzincan. s. 376-381.
- Toksoy, A. (2014). Akkoyunlular ve Erzincan (Uzun Hasan Devrine kadar). *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 35, 241-261.
- Tosik Dinç, F. (2016). Ulus gazetesine göre 1939 Erzincan depremi. *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, 1-21.
- Tuğluoğlu, F. (2015). 1939 Büyük Anadolu zelzelesi ve Erzincan vilayetinde yardım faaliyetleri. *Aksaray Üniversitesi, History Studies International Journal Of History*, 7(4), 113-136.
- Ünal, O. (2014). *Horasan’dan Anadolu’ya Türkiye tarihi*. Ötüken Yayınevi.
- Yalçın, H. (2012). *Türkiye ve Kafkasların depremselliği deprem tehlikesinin incelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Yavuz, C. (2015). 1939 Erzincan depremi kurtarma çalışmalarında yer alan mahkûmların affı bağlamında Türkiye’de ki af uygulaması. *TBB Dergisi*, 119, 87-96.
- Yuvalı, A. (2017). *İlhanlı tarihi*. Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Yavuz, E. (2016). 1939 Erzincan depremi ve depremin etkileri. *Uluslararası Erzincan Sempozyumu*. 28 Eylül-1 Ekim 2016. c. 1. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, s. 443-452.
- Yüce, Nuri. (1991). “Atay, Falih Rıfkı”. *Büyük İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 4. İstanbul. s. 48.
- Yücel, Y. (1989). *Anadolu beylikleri hakkında araştırmalar, Eretna Devleti kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti - Mutahharten ve Erzincan Emirliği II*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.afad.gov.tr/deprem-nedir>, 28.12.2023 tarihinde erişildi.

https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/tarihi_cografya, 01.02.2023 tarihinde erişildi.

<http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/> 28.09.2023 tarihinde erişildi.

<https://bezmialem.edu.tr/saglik-bilimleri-enstitusu/Documents/gul-guer-erdogan-1.pdf>, 03.02.2023 tarihinde erişildi.

www.erzincankulturturizm.gov.tr/TR-57382/tarihce.html, 27.02.2019 tarihinde erişildi.

www.aydinlik.com.tr/teori/2017-nisan/31-mart-isyani, 05.03.2024 tarihinde erişildi.

<http://www.erzincan.gov.tr/tarihce>, 03.03.2024 tarihinde erişildi.

<https://gundem24.com.tr/83-yildir-dinmeyen-aci-1939-buyuk-erzincan-depremi/>, 03.11.2023 tarihinde erişildi.

<https://mimoza.marmara.edu.tr/~avni/ERZiNCAN/nedim/index.htm>, 01.04.2023 tarihinde erişildi.

<http://www.erzincan.gov.tr/yoneticilerimiz>, 25.10.2023 tarihinde erişildi.

<https://erzincan.bel.tr/>, 25.03.2023 tarihinde erişildi.

<http://www.erzincan.gov.tr/cografi-yapisi>, 30.01.2023 tarihinde erişildi.

<https://erzincan.bel.tr/sayfa/cografya>, 31.01.2023 tarihinde erişildi.

<https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/>, 18.10.2023 tarihinde erişildi.

<https://www.tbmm.gov.tr/baskan/meclis-baskanlari>, 18.10.2023 tarihinde erişildi.

Faik Öztrak (1882 doğumlu siyasetçi) - Vikipedi (wikipedia.org), 24.06.2024 tarihinde erişildi.

Sayın Şükrü Saraçoğlu'nun Özgeçmişi / T.C. Dışişleri Bakanlığı (mfa.gov.tr), 28.10.2023 tarihinde erişildi.

<https://www.meb.gov.tr/meb/hasanali/hayati/halibiyografi.htm>, 29.10.2023 tarihinde erişildi.

Hulûsi Alataş - Vikipedi (wikipedia.org), 31.10.2023 tarihinde erişildi.

Fuat Ağralı - Vikipedi (wikipedia.org), 31.10.2023 tarihinde erişildi.

Sırrı Day - Vikipedi (wikipedia.org), 31.10.2023 tarihinde erişildi.

Fethi Okyar - Vikipedi (wikipedia.org), 31.10.2023 tarihinde erişildi.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Ali_Fuat_Cebesoy, 31.10.2023 tarihinde erişildi.

https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9E%C3%BCkr%C3%BC_S%C3%B6kmens%C3%BCer, 24.06.2024 tarihinde erişildi.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Osman_Nuri_Tekeli, 16.10.2023 tarihinde erişildi.

<https://mimoza.marmara.edu.tr/~avni/ERZiNCAN/nedim/index.htm>, 26.10.2023 tarihinde erişilmiştir.

<https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=65>, 31.05.2019 tarihinde erişildi.

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d06/c008/tbmm06008020.pdf>, s. 2, 02.11.2023 tarihinde erişildi.

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d06/c010/tbmm06010042.pdf>, s. 117, 06.10.2023 tarihinde erişildi.

https://www5.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/Cilt2.pdf, s. 791, 01.02.2023 tarihinde erişildi.

<https://www.biyografya.com/biyografi/25544>, 02.02.2023 tarihinde erişildi.

<https://mimoza.marmara.edu.tr/~avni/ERZiNCAN/deprem/askeriokul/2.htm>, 14.10.2023 tarihinde erişildi.

<https://t24.com.tr/k24/yazi/1939-erzincan-depremi-bir%C3%A7ok-n%C3%BCfus-enkaz-alt%C4%B1ndadir,2537>, 21.10.2023 tarihinde erişildi.

<https://turkcenedemek.com/kelime/elen/>, 25.08.2023 tarihinde erişildi.

<https://www.etimolojiturkce.com/kelime/elen>, 25.08.2023 tarihinde erişildi.

<https://sozluk.gov.tr/>, 17.12.2023 tarihinde erişildi.

<https://www.afad.gov.tr/deprem-nedir>, 28.12.2023 tarihinde erişildi.

<https://erzincan.ktb.gov.tr/TR-57382/tarihce.html>, 01.03.2024 tarihinde erişildi.

<https://ilkha.com/gundem/turkiyede-yasanan-buyuk-depremler-345272>, 04.05.2024 tarihinde erişildi.

https://tr.wikipedia.org/wiki/2023_Kahramanmara%C5%9F_depremleri, 04.05.2024 tarihinde erişildi.

<https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/turkiyede-son-yuzyilda-gerceklesen-buyuk-depremler>, 04.05.2024 tarihinde erişildi.

<https://deprem.afad.gov.tr/tarihseldepremler>, 10.05.2024 tarihinde erişildi.

EKLER

T. C. BASVEKÂLET Yazı İşleri Dairesi Müdürlüğü Sayı :		1 BASBA N.1 CUMHURİ APD.1
<i>16</i> <i>9501</i> <i>cel</i>		Dosya işaretleri <i>99B</i> <i>137</i>
Gelen	Tarihi	Dahiliye Vekili Faik Oztrak ve Sıhhiye Vekili xx Hulûsi Alatağ <u>Sivas</u> I- Sivastaki tetkikatınızı bitirdikten sonra Erzincane tegriflerinizi ve Hatyda ermenilerden boş kalan evlerde iskân imkânı olduğu göz önünde tutula rak ve Hatay valisi ile muhabere edilerek neticeden malûmat verilmesini rica ederim . Başvekil
Evrağın	Nümarası	
Müşevvid		
Tesvid tarihi	29/12/1939	
Mübeyyiz		
Tebyiz tarihi	29/ "	
Mukabele edenler		
Sadıra	Umumi	
No.	Hususi	
Merbutatı		
Sevk tarihi	29-12-39	
Mukayyidin imzası		

105

EK B Milletvekili Zeynel Gündoğdu'nun Meclise Verdiği Soru Önergesi

DEVLET KUTUPHANESİ GENEL KÜTÜPHANESİ
CUMHURİYET ARŞİVİ

MİLLET MECLİSİ

GENEL SEKRETERLİĞİ
Kanunlar Müdürlüğü
Sayı : 53320/3

18 / 5 / 1965

Millet Meclisi Sayın Başkanlığına

Aşağıdaki sorunun Sayın Başbakan tarafından sözlü olarak cevaplandırılmasını rica ederim.

Ersinca Milletvekili
Zeynel Gündoğdu

1939 Ersinca selselâsinden harap olan şehir ve köylerin imarı ve gelecekteki yeni bir felâketin önlenmesi istikametinde lâikîyle bir önlemler alınmasıdır.

5 Yıllık Kalkınma Planında şehirdeki muvakkat geçici sığın ve Fay hattı üzerinde bulunan mahallerin islah veya Fay hattı dışına nakli için 18 milyon lira ayrılmış ise de halen bu paranın ancak birbuçuk milyon lirası harcanabilmiştir.

Vilâyet Belediye sınırları dışındaki Fay hattı üzerinde bulunan, Fıstık, Nöğah, Kanişenli çiftliği, Hacıoğlu çiftliği, Kızı, Denizci, Altınbaşak, Kocaçınlar, Süleymanlı, Çakıran, Vank, Kabuğu, Hacı, Koca köyü, Çayata, Kincil, Tandır, Gündütlü, Haybeli, Uğrak ve sair köyler üzerinde ise, tek bir önlemler dahi yapılmamıştır.

Vilâyet belediye sınırları içindeki muvakkat mahalleler ve gerekse bu sınırlar dışındaki köylerin Fay hattı üzerinde oldukları jeolojik raporları ile de tesbit ve teyit edilmiştir. Binaenaleyh ; her an bir tehlikenin mevcudiyeti muhtemeldir.

Hal bu iken, Ersinca'dan çok sonra hafif sarsıntılara maruz kalan yurdun muhtelif köylerindeki yerlerde selselâsın bütün isleri kapatıldığı halde, Ersinca'nın yasadışı bırakılmasının önlenmesi için önlemler alınması gerekir.

Tarihi tetkikatına göre, Ersinca, her zaman sarsıntı bir sarsıntı geçirir. Halen maruz kalacağımız tehlikenin gün ve saati ise meçhuldür. Bu

030 01 53 320 3

MİLLET MECLİSİ

GENEL SEKRETERLİĞİ
Kanunlar Müdürlüğü

DEVLET KUTUPHANESİ GENEL KÜTÜPHANESİ
CUMHURİYET ARŞİVİ

1965

- 2 -

Sayı : 53320/3

endişenin haklılığını ise jeolojik raporları teyit etmektedir.

Uğrak zone evvel bu tehlikenin her an mevcut olduğu Meclisin muhtelif toplantılarında tarafımdan isah edilerek sabıtlara geçirilmiştir. Anayasanın ise, mal ve can emniyetini güvence altına alır.

Binaenaleyh, bir felâket vukuunda mal ve can kaybının önlenmesi için, bu hakikatlar ve ihbarlar karşısında vazifesini zamanında yapmayan makam ve kişiler olacaktır.

Anayasanın bu hükümleri karşısında alınması gereken süratli tedbirler neler olabileceğinin Meclis bünyesinde açıklanmasını rica ederim.

Azla Gıbtadır.

T.B.M.M.
Mehmet Ali Öker
Genel Sekreteri

İmza ve İskan
Başbakan

030 01 53 320 3

BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 53.320.3

EK C İngiliz Hükümetinin, Hastane Gemisi Gönderme Teklifiyle İlgili Belge

T. C.
Genelkurmay Başkanlığı
XI. Şube Dz. Ks.
Sayı : 55007/140
ÇOK ACELE

Ankara
22. Kan. / 1940

Özü: İngiltere Bahriye Nezaretinin
bir hastane gemisi göndereceği
h.

Yüksek Başvekâlete

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞIVI

1) Versarsıntısı felâketi dolayısıyla İngiltere Bahriye Neza-
reti'nin mümkün olan her türlü yardımda bulunmak istediğini ve
bu cümleden olmak üzere evsafı ilâşik yazıda arzedilen "Maine" ad-
lı bir hastane gemisinin , Hükümetimizin intihap edeceği bir Kara-
deniz limanına göndermek üzere, hazırladığını ve yine yardım maksa-
dile bir kruvazör gönderilmesinin de tasavvur olunduğunu fakat
kruvazörün gönderilmesine Montreux mukavelenamesinin müsait olma-
dığını İngiltere Sefareti Ataşenavali busabah başkanlığımıza bil-
dirmiştir.

Ataşenavale verilecek cevabın iş'arına emir ve müsaadelerini
saygı ile arz ederim.

2) Yüksek Başvekâlete ve bilgi olmak üzere Hariciye V. ne arze-
dirmiştir.

Gnkur. Bşk.
Mareşal
yazı işleri m. ?
4-1-940

030 10 119 844 14
2-1-940 24 1

Cevaplarda Ş. nin isim tarih ve No, sının yazılması lâzımdır.

2

BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.14

EK Ç Erzincan'a Giriş-Çıkışın Yasaklanması İle İlgili Kararname

T. C.
BAŞVEKÂLET
AMBARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı:
2
12616

Kararname:

Erzincandaki enkaz ile ölümlerin kaldırılması asayiş ve umumî sıhhatin korunmasını temin için ikinci karara kadar Erzincana gidilmesinin ve demiryolu vasıtasile yolcu naklinin men edilmesi ; Münakalat Vekillığının 3/I/940 tarihli teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 3/I/940 tarihinde kabul olunmuştur.

REİSİCÜMHUR

İsmet İnönü

Bş. V. Ad. V. M. M. V. Da. V. Ha. V.
K. R. Akaydany Fethi Örgen M. M. V. Da. V. Ha. V.
Ma. V. Mf. V. Na. V. İ. V. S. İ. M. V.
M. V. Yücel A. F. Cebesoy İ. V. S. İ. M. V.
G. İ. V. Zr. V. Mü. V. Tl. V.
B. Karadayı A. Çetinkaya M. V. Tl. V.

0.18	18	01	02	82	124	8
------	----	----	----	----	-----	---

BCA, Fon Kodu: 30.18.01.02, Yer No: 89.124.8

EK D Yeni Kurulacak Şehrin Yerinin Tespitiyle ilgili Belge

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Sayısı : —

Kararname

Üniversite Jeoloji asistanı ile M.T.İ. Enstitüsü Jeoloğu ve yine Üniversite Jeoloji Ordinaryüs Profesöründen müteşekkil Heyet tarafından Erzincan Zelzele mıntakasinda yapılan ve Nafia Vekilliginin 11/Mayıs/94 tarih ve 5935/4555 sayılı tezkeresile tevdi olunan jeolojik tedkikatı havi raporda ;

Zelzelenin vuku bulduğu yerlerde tektonik zelzele hattı mevcut bulunduğu ve bu itibarla şehrin tekrar aynı yerde tesisinde jeolojik mahzurlar gürüldüğü cihetle yeni şehir için zelzele bakımından daha emniyetli ve zelzele hatlarından uzak ve zemini daha sağlam bir yer ararak :

- 1 - Zelzele hattının tamamen haricinde
- 2 - Zemini sağlam tabakalardan müteşekkil
- 3 - Kâfi miktarda içme suyu mevcut
- 4 - Her türlü feyazan tehlikesinden masun

olması gibi sebebler dolayısıyla Kemah Boğazı ile Han arasındaki sahanın yeni bir şehir kurulması için en muvafık bir mahal olduğu gösterilmiştir.

Nafia Vekâletinin teklifinde de ; raporda gösterilen saha her ne kadar zelzelenin azamî şiddet bulduğu Episantral sahanın haricinde kalmakta ise de buranın da % 50 - 70 derecesinde hasara maruz ikinci mıntaka'nın hemen civarında bulunduğu ve bundan başka bu mevkiye kurulacak şehrin eski şehirden ve eski şehirde kurulmuş olan büyük demir yol teşkilat istasyonundan uzak olması , Erzincan ovasının müntehasında ve köy kesafeti nisbeten az bir mıntakada bulunması , şimalî şarkî rüzgarları na maruz olması , hazır içme suyunun bulunmayışı , cenubi garbi tarafı dağlarla mahdud olup ancak şimalî şarkî istikametinde inkişaf edebileceği ve burada ayrıca yeni bir şehir kuruluncaya kadar eski şehir civarında yerleşmiş veya yerleşecek olan halkın bil'ahara yeni şehre nakillerin-

00 00 01 02 91 60 16

109

Devlet Nüshası

1129

Suriyede asker top-
landığı hakkındaki
haber tekbiz edildi

A K Ş A M

Çiçek
MUTTAH M. DÖMEKE
Yazışmaları ve baskıları ve diğer özel işleri
Samsun'da. Her hafta Tel. 6075

Bone 22 — No. 7010 — Yıllık her yerde 5 kuruş

PERŞEMBA 28 Kânunüvvel 1339

Zatıen: Bayanzahiri: 20045 — Yanzıleri: 20785 — İdare: 20801 — Modir: 20497

Erzincan vilâyeti bir enkaz yığını

Binlerce ev yıkıldı, yangınlar
çıktı, pek çok ölü ve yaralı var

Erzincan halkının mühim bir kısmı öldü. Tokat, Ordu,
Refahiye, Sivas ve Samsunda ölü ve yaralıların
sayısı henüz tam olarak tesbit edilemedi

**Dahiliye ve Sıhhiye Vekilleri bu
sabah Erzincana hareket ettiler**

Kızılaz zelzele mintakasına para, çamaşır, çadır ve battaniye
gönderdi. İmdad trenleri gitti. Meclis, bir milli yardım
komitesi teşkilini ittifakla kabul etti

Evvelki gece memleketimizin he-
men her tarafında hissedilen gödöl-
li bir sarsıntı, bilhassa Erzincan, To-
kat, Sivas ve Harput'ta diğer kati-
biyat yazarı, yurdumızın bu gün
kudretinde oturan yurdtaşlarımız-
da bir coşkun olmasına, yaran-
malarına, evin belası, kâhnamanın
sebebi olmuştur. Acı Türk vatanını
her köşesinde duyulmuş, latifan-
nın vatanlarında derinden müslu-
mün bu tabii felâket karşısında ko-
şulmuş evin evini bütün tedbirleri dün
sabahın ilk anında almış ve almaya
devam etmektedir.

Dahiliye ve Sıhhiye Vekilleri bu
sabah saat 9.30 da hareket edem
terne, tedavikata, tahminat üzere
Erzincana çıkmışlardır.

Ankara 27 (A.A.) — Büyük Millet
Meclisinin bugünkü toplanışında el-
celin seğirmeni kâğıtlarında kızı-
yaşın gelen Şihab ve İzzet Muavenet

Şimdi bir enkaz yığını halini alan Erzincandan bir manzara

Vekili Dr. Hilmi Akdağ, bu sa-
hâ memleketimizin hemen her yerinde
hissettirilen ölümleri her yerde
hissettirilen ölümleri her yerde
hissettirilen ölümleri her yerde

Bu sahnâ saat 2 de memleketin bir
çok yerlerinde şiddetli bir sarsıntı
hisstirildi. Bu sarsıntı tezmin en ziyade
(Devam 5 inci sahâde)

İşveçte ihtiyat tedbirleri

Bir kısmı ihtiyatlı silah
altına çâğırdılar

Stockholm 27 (A.A.) — Kâğıt tırları
yığınları için İsveç'in merkez mu-
nâkalarındaki ihtiyatların silah altına
çâğırılması sözkonusu halde verilmek-
tedir.

Maarif Vekilinin seyahati
Ankara 27 — Maarif Vekili H. Ha-
sani Ak Yüce buraya gelmiş ve im-
za etmek üzere seyahatini aynıştı-
rır.

Dikkatleri:

İtiraz hastalığı

Bütün İstanbul halkı, transpa-
ra şarlatanlar infuzus terribi mahiyet-
tan şifâgîlerdir. Dr. Lâzî Karlar, ge-
ni bir çare olarak, kâhnamanın bu
haras mahiyet mahiyetleri yanlışlı-
k kabul etti.

Bundan, ölececeği, öleceği ar-
zadın, şifâgîsini almış. Fakat onlar
baki değil. Zira onlar şifâgîsini trans-
paşların kürsüsünde iktidâde eden İdris-
vî halâzın menâzihine öleceği de-
diği gibi söylemiştir.

Bir de bakiyorsa ki, ya şifâgîsini
bu şifâgîsine almış. Ertesi mü-
de neymiş! Peki İdris çâğırdığı bir
de dedirgenmiş işler.

Buna, şifâgîsini almış şifâgîsini de-
diği gibi söylemiştir.

ie Kemah halini aldı

Reisicumhurun telgrafı

**"Cumhuriyet hükümeti tedbirler
almıştır. Bugünkü enkaz içinden
güzle bir mamure çıkarılacaktır,"**

Ankara 27 (A.A.) — Ziraat münavevâti Reisicumhur İsmet İnönü,
Erzincan Valisine aşağıdaki telgrafı göndermiştir:

"Erzincan uğradığı felâket pek müstecir olmuştur. Bütün millet de
Erzincan'dan yakından âlâkâdadır. Cumhuriyet hükümeti felâketin et-
kâlarını hafifletmek için elâz tedbirler almıştır. Bu ziyade istisnâ-
mıca olan münâvâsı vâkıfında pek az sa'yettir. Diğer felâketli vilâyet-
lerin pek az namâde kâhnamâ tahrir ve tedâi edilmek ve hâşşâlık enkaz
içinden memleketin gâzisi bir mamure çıkarılacaktır.

Bütün devlet memurları fedakâr, vâkıf-vevâvâti hâkîmleri
yangı emâlini beklerim.

Halkın ictihâdını İsmet İnönü müstecir âvâkıvâki âvâkıvâki müstecir
edilmektedir. Millîtimizin Erzincan'dan âlâkâki âvâkıvâki hâkîm
bulunmaktadır. İsmet İnönü

Şimendifer hatları bazı noktalarda bozuldu

Bu yüzden Erzurum ve Sivastan
kalkan imdad trenlerinin Erzincan-
cına varması gecikmiştir

Ankara 27 (Telefon) — Erzincan
valisi ile merul kumandanının. Du-
manlı istisnâsından müstecir tı-
nâzı gönderdikleri şu bir telgra-
fıdır. Reisicumhur İsmet İnönü
dinler. Ölececeği, öleceği ar-
zadın, şifâgîsini almış. Ertesi mü-
de neymiş! Peki İdris çâğırdığı bir
de dedirgenmiş işler.

Buna, şifâgîsini almış şifâgîsini de-
diği gibi söylemiştir.

Bu sarsıntı saat 2 de memleketin bir
çok yerlerinde şiddetli bir sarsıntı
hisstirildi. Bu sarsıntı tezmin en ziyade
(Devam 5 inci sahâde)

Tokat'tan son gelen bir tel-
grafta göre, münâkâkâ müstecir be-
nim edilmek ve münâkâkâ 300 ölü
tedâi edilmektedir.

Bu dakikâda Erzurum'dan mu-
nâkâkâ — Erzincan ve Kâhnamâ — Erzincan
istisnâsından müstecir tı-
nâzı gönderdikleri şu bir tel-
grafta göre, münâkâkâ müstecir be-
nim edilmek ve münâkâkâ 300 ölü
tedâi edilmektedir.

Bu dakikâda Erzurum'dan mu-
nâkâkâ — Erzincan ve Kâhnamâ — Erzincan
istisnâsından müstecir tı-
nâzı gönderdikleri şu bir tel-
grafta göre, münâkâkâ müstecir be-
nim edilmek ve münâkâkâ 300 ölü
tedâi edilmektedir.

Bu dakikâda Erzurum'dan mu-
nâkâkâ — Erzincan ve Kâhnamâ — Erzincan
istisnâsından müstecir tı-
nâzı gönderdikleri şu bir tel-
grafta göre, münâkâkâ müstecir be-
nim edilmek ve münâkâkâ 300 ölü

HALKIN GÖZÜ
HALKIN KULAĞI
HALKIN DİLİ

Son Posta

Yazı İşleri telefonu: 20203 PERŞEMBE 28 DİRİNCİKÂNÜN 1939 İdare İşleri telefonu: 20203

Sene 10 No. 3382

Flat 5 Kurus

Evvelki geceki zelzele millî bir felâket oldu

Bedbaht Erzincan ve Kemah enkaz halinde, ölümler yüzleri geçiyor

**Tokad ve havalisinde 388 ölü, 61 yaralı, Su-
şehirinde 100 ölü, yüzlerce yaralı, Amasyanın
Pazar nahiyesinde 100 ölü, Sivasın Hafik
kazasında 16 ölü, 150 yaralı var**

**Son resmi
malûmat**

Ankara, 27 (A.A.) — Erzincan, Sivas, Ordu, Tunceli, Tokad, Samsun ve Amasya vilâyetlerinde dün gece vakubulan zelzele hakkında bugün saat 21 e kadar açıklanmış resmi malûmat alınmıştır. Bu malûmat muvakkat mahiyettedir. Erzincanda tahribat büyüktür. İnsan hayatının yüzleri geçtiği muhakkaktır. Fakat, kaç rakam tesbit olunamamıştır. Sivasın Hafik kazasında 16 ölü, 150 yaralı, Zara kazasında 1 yaralı ve bir ölü, Suphisinde 150 ölü, Pazar nahiyesinde 100 ölü, Samsun vilâyeti merkezinde üç yaralı vardır. Ordu, Tokad ve Amasya vilâyetlerinden henüz kaç malûmat alınamamışsa da bu vilâyetlerden Tokad, merkez ve mülhakalarında 288 ölü ve 66 yaralı, Ordu vilâyetinde 28 yaralı, Amasyanın Pazar nahiyesinde yüz ölü olduğu tahmin edilmektedir.

**Vatandaş,
yardıma koş**

İctimai muavenet seferberliği lâzım

Zelzele memleketin en soğuk bölgelerini kar ve tipi altında vurdu, üstelik yangınlar da çıktı

Bu millet pek kısa zaman içinde bugünkü enkaz yığınları arasında mamureler yükseltmeye kadir. Ancak uğradığımız acı nüfus kaybını bize ızdırab verebilir

Bravo Ankara gençlerine!

Ankara, 27 (Husul) — Siyasal Bilgiler okullarındaki talebeler bugün aralarında toplanarak felâketin uğrayan vatandaşlara yardım olmak üzere 1000 lira tebeddide bulunmuş kararlaştırmışlardır. Genç talebelerden bir çoğu felâket sahasına giderek bedesten hizmet etmeye arzu etmiş ve bu arzularından hükümeti haberdar etmişlerdir.

Millî Şefin telgrafı

Elaaz, 27 (A.A.) — Zelzele münaasebeti Reislâhımur İsmet İnönü, Erzincan valisine aşağıdaki telgraf çekmiştir: «Erzincanın uğradığı felâket pek mü-
(Devamı 3 üncü sayfa)

Yeni edebi romanımız Sislî Akşam

Bu 9 uncu cild başlandı

Meclisin gösterdiği hassasiyet

Mecliste bir millî yardım komitesi teşekkül etti

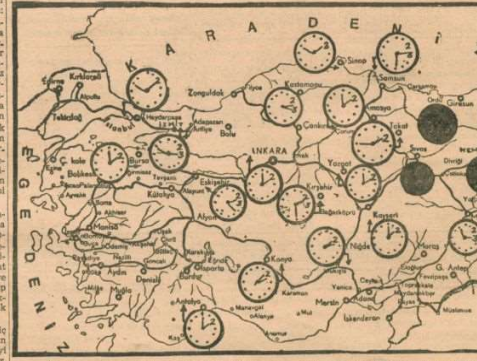
Sihhiye Vekili felâket hakkında izahat verdi, alınan tedbirleri anlattı

Bugün Zelzele felâketi

Yazan Rasadhande Müdürü Fatih [5 inci sayfamızda]

Zelzeleden alacağımız dersler

Anlatan Üniversite Jeoloji Profesörü Hamid Nafiz Pamir [5 inci sayfamızda]

Evvelki geceki sarımsaklara zahne

Ankara, 27 — Dün gece sabaha karşı vakubulan zelzele Erzincan, Tokad, Sivas, Ordu vilâyetleri ve havalisinde güm-

olen gıhirlarımızı, sarımsak sarımsakları ve felâket muntahalarını gösterir harita telgrafatı şunlardır: Erzincanın telgrafı: (Devamı 8 inci sayfa)

T.C. Resmî Gazete

Tesis tarihi : 7 Teşrinievvel 1336 - 1920

İdare ve yazı işleri için Başvekilin Negriyat ve Müdevvenat Dairesi Müdürlüğüne müracaat olunur	26 NİSAN 1940 CUMA	SAYI : 4494
--	-----------------------	-------------

KANUNLAR

27 kanunuevvel 1939 tarihinde ve müteakib günlerde
vukubulan zelzelede felâkete uğrayanların kurtarıldı-
masında fevkalâde hizmetleri görülen bazı mahkûm-
ların cezalarının affı hakkında kanun

Kanun No: 3804

Kabul tarihi: 19/4/1940

Madde 1 -- Bağlı listede adları ve soy adları yazılı (241) mah-
kûmun mahkûmiyet müddetlerinin beşte dördü ve hukuku emme ve taz-
minat kabûlinden olan para cezaları affedilmiştir. Bunların muhakeme
masrafları ile işe bedelinden olan borçları da terkin olmuştur.

Madde 2 -- Bu kanunun inzibati cezalara tesiri yoktur.

Madde 3 -- Bu kanun aynen tasvirinden ibarettir.

Madde 4 -- Bu kanunun icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

24/4/1940

LISTE

MAHKUMUN

Sıra No.	Babasının adı	Adı, soyadı	Suçun nev'i
1	Mustafa	Ferhad Ataman	Adam öldürmek
2	Mehmet	Mustafa Uzun	» »
3	Musa	Adem Topaz	» »
4	Mehmet	Hikmet Fıranç	» »
5	Mehmet	Refik Özcan	» »
6	Süleyman	Hasan Tufan	» »
7	Necip	Sabit Özel	» »
8	Gazi	Selim Aydemir	» »
9	Salim	Arif Dışınar	» »
10	Yusuf	Mehmet Okutan	» »
11	Selim	Hasan Baycan	Adam öldürmeğe te- gebbüs
12	İsmail	Osman Aslan	Adam öldürmek
13	Mehmet	Tevfik Şahin	» »
14	Hamdi	Bekir Şimşek	» »
15	Alişer	Süleyman Sezgingül	» »
16	Alişer	Hasan Zengin	» »
17	Mustafa	Celâl Özel	» »

MAHKUMUN

Sıra No.	Babasının adı	Adı, soyadı	Suçun nev'i
18	Mehmet	Timur Kırkoğlu	Adam öldürmek
19	İsmail	Haydar Kaya	» »
20	Derviş	Nuri Esmer	» »
21	Hasan	Hayrullah Çaltu	» »
22	Yaşar karısı	Vesile Topçu	» »
23	Salih	Hasan Timurlenk	» »
24	Yusuf	Mustafa Sever	» »
25	İskender	Ali Demir	» »
26	Salih	Osman Sever	» »
27	Osman	Osman Çelik	» »
28	Ali Rıza	Ziya Karal	» »
29	Hüseyin	Ali Censab	» »
30	Ömer	Niyazi Çınardağ	» »
31	Mustafa	Mehmet Şahin	» »
32	Hasan	Mehmet Atak	» »
33	Mahmut	Abdürrazak Karatepe	» »
34	Mahmut	Ali Dağdaş	» »
35	Memiş	Paço Karadağ	» »
36	Ali Rıza	İbrahim Dalgıç	Ölüme sebebiyet
37	Salih	Mesur Günay	Irza geçmek
38	Veli	Ahmet Kaya	Sirkat
39	Mehmet	Hüseyin Kılınç	Adam öldürmek
40	Alişer	Mustafa Sezgingül	» »
41	Hüseyin	Ali Sezgingül	» »
42	Hüseyin	Ali Akar	» »
43	Süleyman	Mustafa Ceylan	» »
44	Ali	Hızır Bakış	Yaralama
45	Mehmet	Abdülkadir Yılmaz	Gasb
46	Hüseyin	Ömer Narin	Adam öldürmek
47	Pertev	Tevfik Özben	» »
48	Hasan	Ethem Neptün	İhtilâs
49	Pehlül	Zihni Kaya	Adam öldürmek
50	Ahmet	Hakkı Karakaş	İhtilâs
51	Ali	Mehmet Çelebi	Adam öldürmek, gasb
52	Mehmet	Haydar Duman	Adam öldürmek
53	Mehmet	Hasan Uğurlu	» »
54	Mahmut	Vahab Çakır	» »
55	Ahmet	Hüseyin Güllaçta	» »
56	İsmail	Mehmet Çar	» »

EK K İsmet İnönü ile Oğlunu Kaybetmiş Acılı Bir Annenin Fotoğrafı

<https://t24.com.tr/k24/yazi/1939-erzincan-depremi-bircok-nufus-enkaz-altindadir,2537>.
10.05.2024 tarihinde erişildi.

EK L Erzincan Askeri Ortaokulu Enkazu

<https://mimoza.marmara.edu.tr/~avni/ERZiNCAN/deprem/askeriokul/2.htm>, tarihinde erişildi.

14.10.2023